

T.C.
MUŞ ALPARSLAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

Kübra ALAKUŞ

CARL SCHMITT'İN DOST VE DÜŞMAN KAVRAMININ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ:
CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRKİYE YUNANİSTAN ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUŞ-2023

T.C.
MUŞ ALPARSLAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

Kübra ALAKUŞ

CARL SCHMITT'İN DOST VE DÜŞMAN KAVRAMININ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ:
CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRKİYE YUNANİSTAN ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. Orhan KESKİNTAŞ

MUŞ-2023

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	IV
TEŞEKKÜR.....	V
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DÜŞMANIN KURAMSAL VE KAVRAMSAL ANALİZİ

1.1. DÜŞMAN KİMDİR.....	6
1.2. SİYASAL DÜŞMAN KAVRAMI.....	8
1.3. CARL SCHMITT'İN DOST VE DÜŞMAN KAVRAMI.....	11
1.4. CARL SCHMITT: DEVLET VE EGEMENLİK.....	13
1.5. CARL SCHMITT'İN GENEL DÜŞÜNCESİ İÇERİSİNDE DOST DÜŞMAN KAVRAMININ KONUMU.....	16

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLERİ VE CARL SCHMITT

2.1. ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLERİ İÇERİSİNDE CARL SCHMITT'İN DOST DÜŞMAN KAVRAMI.....	26
--	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DOST DÜŞMAN KAVRAMININ ULUSLARARASI İLİŞKİLER AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ: TÜRKİYE & YUNANİSTAN ÖRNEĞİ

3.1. ULUSLARARASI İLİŞKİLER AÇISINDAN CARL SCHMITT'İN DOST DÜŞMAN KAVRAMI.....	30
3.2. TARİHSEL OLARAK TÜRKİYE VE YUNANİSTAN İLİŞKİLERİ: DOST DÜŞMAN KARŞITLIĞI BAĞŞAMINDA YER ALDIĞI KONUM.....	32
3.3. YUNANİSTAN İLKOKUL KİTAPLARI TEMELİNDE TÜRK ALGISI.....	44
3.4. BALKAN SAVAŞI VE DEĞİŞEN BALKAN ALGISI.....	48
3.5. KURTULUŞ SAVAŞI VE YUNAN İMGESİ.....	51
3.6. EGEMENLİK VE KARAR YETKİSİ SORUNU: KARDAK KRİZİ.....	54
3.7. TÜRKİYE YUNANİSTAN ARADINDA YAŞANAN KRİZ ANLARI.....	61

SONUÇ.....	66
KAYNAKÇA.....	70

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

CARL SCHMITT'İN DOST VE DÜŞMAN KAVRAMININ ULUSLARARASI İLİŞKİLER AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ: CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRKİYE YUNANİSTAN ÖRNEĞİ

Kübra ALAKUŞ

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Orhan KESKİNTAŞ

2022, 80 sayfa

Ulus devletlerin kuruluşundan günümüze, özellikle küresel değişimlerin etkisiyle beraber devletler, pek çok siyasi ya da ekonomik krizlerle karşılaşmışlardır. Bir devletin kriz koşullarında egemenliğini ya da liderliğini nasıl koruyacağı karmaşık bir konudur. Carl Schmitt siyaset bilimi literatürüne birçok özgün düşünce katmıştır. Bunlar biri de kriz anında karar veren egemen olmasıdır. Kriz anı, aynı zamanda, egemenin dost ve düşmana karara vereceği andır. Egemen kriz anında vermiş olduğu kararla birlikte halkı da yeniden dost ve düşmanın kim olduğu konusunda uyarmakta, yönlendirmekte ve manipüle etmektedir. Halk, bu yönlendirmelerle birlikte kendi egemenliğini ve siyasal birliğini egemen gücün belirlediği düşmanın karşısında kurmaya çalışır. Bu tez, Schmitt'in dost ve düşman kavramı üzerinden Türkiye ve Yunanistan arasında yaşanan gerginlikleri analiz etmeye çalışır. Özellikle iki ülke arasında yaşanan, çatışma anına yakın bir durumu ifade eden Kardak Krizi'ni Schmittyen bir bakışla değerlendirmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Carl Schmitt, Kriz, Türkiye, Yunanistan, Kardak.

ABSTRACT
MASTER’S THESIS
EVALUATION OF CARL SCHMITT’S COCEPT OF FRIEND AND ENEMY IN
TERMS OF INTERNATIONAL POLICY: THE CASE OF REPUBLIC PERIOD
TURKEY GREECE

Kübra ALAKUŞ

Advisor: Associate. Professor. Orhan KESKİNTAŞ

2023, Page: 80

From the establishment of nation-states to the present, especially with the effect of global changes, states face many political or economic crises. How a state will maintain its sovereignty or leadership in crisis conditions is a complex issue. Carl Schmitt has contributed many original ideas to the political science literature. One of them is that the sovereign is the one who decides in the time of crisis. The moment of crisis is also the moment when the sovereign decides on friend and foe. The sovereign, with the decision he made at the time of crisis, warns, directs and manipulates the people again about who is friend and foe. With these directions, the people try to establish their own sovereignty and political unity against the enemy determined by the sovereign power. This thesis tries to analyze the tensions between Turkey and Greece through Schmitt's concept of friend and foe. In particular, we tried to evaluate the Kardak Crisis, which is a situation close to the moment of conflict between the two countries, from a Schmittian point of view.

Key Words: Carl Schmitt, Crisis, Turkey, Greece, Kardak.

TEŞEKKÜR

Uzun bir çalışma sürecimin ardından kendime olan inancımı yitirmeden yüksek lisansımı bitirmiş olmanın gururunu yaşıyorum. Bu alanı bana katkı ve desteklerini esirgemeyen insanlara teşekkür etmek adına fırsat olarak kullanacağım.

Öncelikle danışmanlığımı üstlenen, tez konumun belirlenmesinden tamamlanmasına dek beni sınırlandırmadan, bir yüksek lisans öğrencisinin yeterliliğini görmesine olanak sağlayan, eksiklerimi görmemi sağlarken kabiliyetlerimi her daim takdir eden ve öğrencisi olmaktan her zaman gurur duyacağım kıymetli hocam Doç. Dr. Orhan KESKİNTAŞ' a danışmanlığı ve katkıları için teşekkürlerimi sunarım.

Tez savunma jüriliğini kabul eden Doç. Dr. Sedat KARAKAYA ve Doç. Dr. Abdullah Alptekin hocalarıma teşekkürlerimi sunarım. Eğitim aldığım üniversite bana yalnızca akademik gelişim sağlamadı. Aynı zamanda bir hocadan daha fazlası olan değerli insanları tanıma fırsatı sundu. Bu anlamda her zaman kendimi şanslı hissedeceğim. Dr. Sıddıka ÖZTEKİN, Doç. Dr. Yusuf ÇİFÇİ, Doç. Dr. Adem LEVENT, Dr. Veysel ERGÜÇ ve diğer bütün hocalarıma destek ve katkıları için teşekkürlerimi sunarım.

Destekleriyle yanımda olan Emin ORUÇ, Sena Nur Tuğa, Uğur Emre CENK, Selva ŞAHİN, Kübra ÇİFÇİ, Kübra AKKIN, Bedriye TOPÇU, Emre Can YALAVUZ, Mehmet Necati AKPINAR, Ömer ŞEKER, Çağlar ÖZTÜRK, Sena YILMAZ, Kübra GÜNDOĞAN, Yusuf SOLAK, Said GÖZCÜ, Sena Nur AYDIN ve Yener SOYDAN'a teşekkür ederim.

En önemlisi, benim için her türlü fedakarlığa katlanan, emeklerini ve haklarını hiçbir zaman ödeyemeyeceğim canım anneme, babama ve kardeşlerime teşekkür ederim.

Son olarak tezimi 06/02/2023 tarihinde ülkemizde yaşanan depremten dolayı hayatını kaybedenlere ithaf ediyorum.

Muş-2023

Kübra ALAKUŞ

GİRİŞ

Siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler teorilerinde devlet ve onun etrafında oluşan dünya düzeni merkezi bir konumdadır. Devletin uluslararası arenada yaptıkları ve girdiği etkileşim, genel anlamda belirli teorik analizler aracılığıyla, tasvir edilmeye, tanımlanmaya ve anlamlandırılmaya çalışılır. Egemenlik kavramı, uluslararası ilişkiler açısından da devletin en önemli vasfını ve diğer devletlerin eylemlerinin sınırlarını ifade eder. Egemenlik kavramı kendi içerisinde farklı dinamikler taşımaktadır. Düşman ve ötekinin kim olduğuna karar verme, egemenin kim olduğuyla irtibatlıdır. Bu açıdan dost ve düşmana karar verme, egemenlik teorisinin önemli niteliklerindendir.

Orta çağdan modern zamanlara kadar kilise, aristokrasi ve burjuvazi krallıklar arasında iktidar mücadelesini açıklamak için siyasal iktidardan daha geniş bir yelpazede ele alınan egemenlik kavramı, düşünürlerin felsefi ve dini temellere dayandırdığı kavramlardan biridir. Egemenliğe dair yapılan teorik tartışmalarda öteki/düşman önemli bir değişken olarak yer almaktadır. Bu aynı zamanda egemeni meşrulaştıran bir olgudur. Tarihsel dönemlerde ve aktüel dünyamızda, düşman ve öteki imgesinin kaynağında teoloji yoğun bir şekilde bulunur. C. Schmitt, devletin egemenlik teorisini, teolojiden arındırıp onu kendi özerk yapısı içinde inşa etmeye çalışır. Oysa uzun yüzyıllar boyunca, genelde, düşmanın siyasal içeriği teoloji tarafından belirlenmiştir. Fakat, modern dönemlerde, devletin millileşen yapısı, düşmanı belirleme süreçlerini ve nedenlerini de değiştirmiştir. Milliyetçilik akımları elbette bu değişimde önemli rol oynamıştır. Devletler, kendilerini toprak, kültür ve milletle tanımlamaya başladıktan sonra, dost ve düşman devletin değişen tanımına göre yeniden biçimlenmiştir. 1990'lı yıllarda Schmitt'in ölümü üzerinden uzun bir süre geçmesine rağmen Schmitt'in devlet ve uluslararası sistem teorileriyle meşgul olmak derin bir rahatsızlığa da sebep olmaktadır (Hooker, 1999: 2).

Carl Schmitt, modern devletin egemenlik ilişkisinin anlaşılmasında önemli uğraklardan biridir. Schmitt, siyasal kavramı, siyasal teoloji, kriz anı ve karar verme gibi düşünceleriyle siyaset teorisine önemli katkı sağlamıştır. Schmitt, kendisinden önce yaşayan düşünürlerden farklı olarak, siyaseti dost ve düşman ikiliği üzerinden tanımlamaktadır. Dost ve düşman ikililiği, sonuçta, bunların kimler olduğu şeklinde bir karar verme anını; ve sürecini ulus devlet pratiğine götürür. Karar verme anı ve kararı verenin kim olduğu, egemeni anlamamızı sağlarken aynı zamanda bu ikililik, devletin

devamını da sağlar. Egemenin varlığı ve devletin devamlılığı bu açıdan iç içe bağlanmıştır.

Küreselleşmenin etkisiyle zaman içerisinde düşman kavramının içeriği de değişmiştir. Schmitt'in siyasal kavramına getirdiği tanımlama iki dünya savaşı arasında olmasına rağmen, Soğuk Savaş dönemi onun siyasal teorisini daha cazip kılmıştır. Soğuk Savaş sonrasında fiili düşman yerine tehdit kavramı ön plana çıkmıştır. Oluşan tehdit kavramının sürekliliği, düşmanın ontolojik bir nitelik içinde her an yeniden kendi varlığımıza dönük tehdit kaynağı olarak düşünülmesine yol açmıştır. Schmitt'in tehdit algısı üzerine inşa edilen düşmanın ontolojik niteliği, Soğuk Savaş döneminde devletler arası düzeni anlamada oldukça faydalı olmuştur. Soğuk Savaş sonrası dönemde tehdit algısı ideolojik niteliğini kaybetmiş, fakat varlığını farklı nedenlerle devam ettirmiştir. Schmitt kendi teorisini inşa ederken temel aldığı ulus devletler ve onların oluşturduğu uluslararası düzendir. Schmitt'in dost düşmanı tanımlaması, tahmin edilebileceği gibi, liberal dünyanın kendisine ve onun oluşturmuş olduğu uluslararası teoriye bir itirazdır. Ona göre liberal dünya siyasetin anlamını değiştirmektedir. Daha doğrusu, siyasalın doğasının değiştirilme çabasıdır.

Kervegan'ın da belirttiği üzere Carl Schmitt'in siyasal teoriye en önemli katkısı düşman kavramını geleneksel anlamın dışında yeniden inşa etmesidir. Ortaçağ'da düşman suçlu olarak kabul edilmekteydi. Suçlu ile düşman arasındaki bağın koparılması, özellikle savaş sırasında uluslararası hukukun temel ifadelerinden kaçınmak anlamına gelmiştir. Aziz Augustinus ve Thomas Aquinas gibi Hristiyan teologların savundukları ve kilise hukukunun temelinde yer alan "bellum ex just" temel ilkesinin terk edilmesi anlamına gelmektedir. Adil savaş fikri, esasında Schmitt'ten önce 18. yüzyılda gözden düşmeye başlamıştır. Bu dönemde savaşın adil olma niteliği yerine iç hukuk ve parlamento gibi yapıların formel düzenlemeleri yer alır. Adil savaş fikri iki devletin kendi içinde ileri sürdüğü bir sav olarak halen kalır. Schmitt'in özgül katkısı, uluslararası hukuku teolojiden arındırma konusundaki düşman tabirinde yer alır (Kervegan, 1999: 54-74). Buna göre düşman, teolojik ve kriminal unsurlardan arınarak siyasal birliğin tehdit anlamını yüklenir. Nitekim kilisenin etkisinin azalmasıyla birlikte siyasal birliğin yeniden temellendirilmesine yönelik bir ihtiyaç, Schmitt'in düşman tabirini oluşturmasında etkili olmuştur. Bu düşüncenin arka planında; Westphalia Anlaşması sonrası yeni düzenin oluşmasının payı büyüktür. Düşman eğer bir Hristiyan

devleti tarafından tanımlanmıyorsa, bir modern devlet olarak yapılacak şey, düşmanı suçlu unsurlardan arındırmaktır.

Kant'ın etkisiyle oluşan liberal dünya özlemi ve dünya cumhuriyeti düşüncesi gibi yaklaşımlar, Schmitt'in eleştirdiği önemli konulardandır. Kantçı dünya, uluslararası savaşı dışlayan, ebedi bir barış düşüncesi içinde yaklaşır. Bunun temellerinden biri de dünya vatandaşlığı düşüncesidir. Doğal olarak Schmitt, bu dünyanın reel olmadığına inanmaktadır. Liberal dünyaya itirazı temellendirirken birçok teorik araca sahiptir. Onlardan biri de egemenlik kavramıdır. Bu noktada Schmitt'in egemenlik kavramını ele alma biçimi önemlidir. Egemenin olağanüstü hâl ile kurulan ilişkisi, Schmitt için siyasalın ikiliğinin temelidir. Özellikle bir devletin siyasal bütünlüğünü düşmanını tayin etme noktasında ilişki kurmak Schmitt'i anlamaya yardımcı olmaktadır.

Schmitt'in dost düşman kavramlarının pratik olarak dış politikada yansımalarını Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişki üzerinden analiz etmek oldukça ufuk açıcıdır. Türk ve Rum halkları, Osmanlı döneminde dini, kültürel ve etnik farklılıkları ile bir arada yaşayabilmişlerdir. Ancak bu farklılıklar, çatışma dönemlerinde en uç yoğunluğa ulaştığında bir tehdit boyutunu kazanabilmiştir. 19.yüzyılda modern ulusçuluğun Osmanlı coğrafyasında yayılımı ve gelişimi sonrası Yunanlıların Osmanlı'dan ayrılarak devlet kurması, sınır bölgelerindeki ihtilaflar ve nüfus mübadelesindeki karşılıklı sertlikler farklılıkları düşmanlık/karşıtlık boyutuna taşımıştır. Nitekim iki ülke arasında süreklilik arz eden gerginliğin temelinde Kıbrıs, Batı Trakya, mübadele gibi ihtilaflı sorunlar yer almaktadır. Sonuç itibariyle Rum ve Türk halkları arasında yaşanan gerginlikler birbirlerini yok etmek isteyecek raddeye varabilmektedir. Sürekli bir ontolojik tehdit söz konusudur. Dolayısıyla her iki halk birbirini, Schmittyen bir bakış açısından düşman olarak gördüğü söylenebilir.

Bu çalışma nitel araştırma yöntemlerine dayanmaktadır. Dolayısıyla ilk aşamada Carl Schmitt'in eserleri incelenmiştir. Bu eserlerde özellikle Schmitt'in dost ve düşman kavramlarının özü ve sınırları belirlenmiştir. Özellikle Schmitt'in dost düşman ve egemenlik gibi kavramları Schmittyen gelenek içerisindeki yeri anlaşılmaya çalışılmıştır. Böylece Schmittyen düşüncenin genel çerçevesi içinde siyasal kavramı ve onun temel yapısını oluşturan dost ve düşman kavramının yeri, derinliği ve anlamı irdelenmiştir. Aynı zamanda Schmitt'in düşüncelerine yapılan eleştiriler ve yorumlamalar Schmitt'in teorik olarak liberalizmin karşısında nasıl konumlandığını

anlamaya yardımcı olmuştur. Schmitt'in düşüncelerinin somut örneklerini uluslararası ilişkiler bağlamında bulmak mümkündür. Bu sebeple dış politik bağlamda bir örneklendirme seçilmiştir.

Bu çalışmanın amacı Carl Schmitt'in dost ve düşman kavramının boyutlarını tahlil etmek ve buradan hareketle dış politikada bunun karşılıklarını, anlamlarını analiz etmektir. Çalışma, Schmittyen dost ve düşman tanımlamasının dış politikadaki değerini, Türkiye ve Yunanistan örneği üzerinden anlamaya çalışmaktadır. Bilindiği üzere Carl Schmitt siyasal kavramına dost ve düşman ikiliğini ekleyerek yeniden tanımlamaktadır. Bu tanım, teorik ve reel politik açıdan siyasal olanı yeniden düşünmemizi sağlamaktadır. Tanımın kendisi önemli bir ufuk kazandırmaktadır. Ayrıca Schmitt'in liberal teoriye yönelik uzlaştırmaya dönük eleştirileri ve Schmitt'in siyasal akımlar karşısında yer aldığı konum, çalışmanın önemli bir yanını oluşturmaktadır. Schmitt'in dost ve düşman tanımının uluslararası ilişkiler açısından değerlendirilmesi amacıyla 20.yüzyıla sınırlı olmak üzere dış politika analizi yapılmaktadır.

Çalışmada Türkiye Yunanistan ilişkileri bağlamında, dost ve düşman kavramı ülkelerin siyasal bir retorikleri ve karşılıklı oluşturulan imge etrafında incelenmiştir. Bu imgelerin her iki ülkede de tarik boyunca kullanıldığını görmek mümkündür. Çalışma sürecinde her iki ülkede karşılıklı olarak bu imgenin değiştiği anlaşılmaktadır. Yunan tarafında oluşturulan Türk imgesi etrafında çatışmaların rasyonel doğasının dışında kalan simgesel alanı da anlaşılmaya çalışılmıştır. Düşmanın varoluşsal değeri ve ontolojik yapısı reel politik ve simgesel düzeyde takip edilmeye çalışılmıştır. Tüm bu metin analizlerinde dost ve düşman kavramının rasyonel, liberal ve Marksist yorumları da dikkate alınarak Schmittyen kavramın uluslararası ilişkiler açısından sınırları ve tasavvur ettiği dünya açısından değerlendirilmiştir.

Dost ve düşman kavramı başlangıçta Schmittyen düşüncede iç siyasetle ilgilidir. Daha sonra bunun özellikle Marksist okumalar aracılığıyla küresel düzeni anlama konusunda önemli yorumlara temel sağlamaktadır. Liberal ve Marksist yorumlamalar Schmitt'in teorilerinin uluslararası arenada uygulama alanı bulmasına yardımcı olmuştur. Çalışmada Carl Schmitt'in yazmış olduğu eserlerden, görüşlerine yapılan yorumlamalardan eserlerden ve Türk-Yunan ilişkilerinde dış politikaya dair yazılan eserlerden oluşmaktadır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden metin incelemesi yöntemiyle veri toplanmıştır. Elde edilen veriler, içerik analizi, yorumlama ve

değerlendirme tekniğiyle analiz edilmiştir. Çalışma kapsamında kuram ve olgular arasında karşılaştırmalar yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

DÜŞMANIN KURAMSAL VE KAVRAMSAL ANALİZİ

1.1. DÜŞMAN KİMDİR

Düşman kelimesi, aralarında çatışmaya varacak ölçüde anlaşmazlık olan taraflar, bir şeyin yaşamasına ya da barınmasına engel olan güç gibi anlamlar taşımaktadır (MEB, 2002: 753-754). İran kökenli olan kelime, birinin kötülüğünü isteyen, ondan nefret eden, ona zarar vermeye çalışan kimse, yağı, hasım, antagonist ve dost karşıtı anlamlarına gelmekle beraber birbirleri ile savaşan devletleri ve bu devletlerin asker, sivil ve bütün uyruklarını da kapsamaktadır. Etimolojik olarak düşman kavramı “duş” sözcüğünden alıntıdır. Farsça sözcüğün Avesta dilinde “manah/meneh” (düşünce, akıl, ruh) sözcüğünün bileşiği olan “duşmanah/duşmeneh” (kötü düşünen, düşman) sözcüğü ile eş kökenleri bulunmaktadır. Avestaca sözcük Hint Avrupa Anadilinde kötü, bozuk anlamına gelen “dus” kelimesinden evrilmiştir. Farsça “duj” (çirkin, murdar), “duşt” (çirkin), “duşnam” (sövme), “duşvar” (müskül) ve Eski Yunanca “dysménēs” (dus-menos), (düşman) kelimeler de paralel anlamlardadır (Nişanyan, 2018: 207). İran dil ailesindeki dillerde benzer yazım ve telaffuzlara sahip olan kelime, Türkçe’ye düşman olarak alınmıştır.

Tarihsel bir inceleme yapıldığında devletlerin egemenlik sahalarının değişmesiyle birlikte savaşların ve tarafların varlığının yüzyıllardan beri süregeldiğini görmek mümkündür. Düşman algısı ihtilafli topraklar, etnik temeller, kimin kimi öldürdüğü, sınır ihlalleri ve rakipler olarak gerekçelendirilmektedir. Ancak siyasi arenada iç düşman ve dış düşman algısı siyasi iktidarın önemli meşruiyet araçları olarak bulunmaktadır. Bir düşmanın varlığı ilk insanlık tarihinden bu yana kabul edilmektedir. Bir devlet tarafından düşman edinmek, o devlet için kimliğinin tanınmasına katkı sağlamaktadır. Bir birliğin tayin olabilmesi için o birliğin dışında olanı düşman sıfatıyla tanımlamak mümkündür. Öyle ki bu düşman diğer kavramlarla ilişkili olarak şeytanlaştırılabilmektedir. Nitekim düşman ötekidir ya da diğer tabirle düşman, yabancı olandır (Eco, 2011: 15-16). Düşman algısı modern milliyetçi teorilerin de temel motivasyonlarından biridir. Nitekim Benedict Anderson *Hayali Cemaatler*’de milliyetçilik fikrinin gelişiminde öteki/düşmanın önemli bir yer tuttuğundan bahseder.

Anthony Smits, Ernst Gelner ve Hobsbawm gibi kuramcılar da düşmanı milliyetçiliğin gelişiminde önemli aktör olarak tasavvur ederler.

Anlaşıldığı üzere düşman kavramı ancak iki öznenin birbirine karşıt olarak konumlandığı ve varlığına tehdit içerdiği durumlar için nitelendirilmektedir. Burada özneler bireyler olabildiği gibi devletler de olabilmektedir. Tarihsel olarak değerlendirildiğinde düşman kavramının dini metinlerde kullanıldığı da bilinmektedir. Siyasal iktidarın teolojik meşruiyetinde din dışı olan düşman olarak tanımlanmıştır. İslam'a göre ilk ve en büyük düşman, Müslümanlara karşı olan düşmandır: Şeytan (Yetik, 2012). Bu bakımdan düşman kavramının kötülük ile ilişkilendirildiği görülebilmektedir. Ortaçağ'da kilisenin egemenliğinde olan yönetimler için dini düşman, siyasi düşman olarak algılanmaktadır. Düşmanın kimliğinin belirlenmesi zaman ve mekâna bağlı olarak değişkenlik göstermektedir.

Hristiyan teolojisinde Hz. İsa'nın ölümünden sorumlu tutulan Yahudiler Orta Çağ'da veba hastalığının da sorumluları olarak gösterildiler. Bunlara ek olarak Hitler Almanya'sında birliğin bölünmesinde ve kötü ekonomiden sorumu olarak görülen Yahudiler hedef alınmaktaydı. 18. yüzyıldan itibaren Fransa'dan Çekoslovakya' ya, Polonya'dan Almanya' ya Avrupa'da çok belirgin olan düşmanın kimliği Yahudiliktir. Avrupa'da Yahudi düşmanlığı hem dini hem de ırksal bir ayrım şeklinde Avrupa toplumlarında ve devlet politikalarında görülmüştür (Girard, 2005; Anidjar, 2012). Dinsel ve ırksal ayrım Yahudi düşmanlığının görünen gerekçesi olsa da Yahudilerin ekonomik olarak zenginlemesi ve devletleşme sürecindeki ülkelerde imtiyazlı hale gelmeleri düşmanlığın temel nedeni olarak görülmüştür. İslam ve Hristiyanlık için de düşman kavramı dini bir anlam ihtiva etmektedir; düşman dinin düşmanı olarak algılanmaktadır. Dolayısıyla düşman kavramının dini düşmandan siyasal düşmana çevrilmesinde siyasallaşan Hristiyanlık ve İslamcılığın etkisi bulunmaktadır.

Nihayetinde düşmanlığın siyasal oluşumunu yönlendiren bir anlam da düşman kavramının dinsel içeriğidir. Dini bir düşmanı içeren bütün unsurlar çoğu devlet için tehdit olarak algılanabilmiştir. Bu anlamda pek çok devlet ya da henüz devlet olamamış topluluklar arası savaşların dinsel düşmanlık temelinde çıktığı görülebilmektedir. Ancak dini öğretilerde karşıt güç düşman değildir, doğru yola kavuşacak olan ya da doğru yola çağrılanır. Ötekinin düşmana dönüşmesini nitekim milliyetçi/ulusçu ideoloji dahilinde açıklamak mümkündür. Etnik kimlik en uygun milliyetçi/ulusçu ideolojinin öne çıktığı

toplumlarda gerçekleşir. Milas (Milas, 2008; 193) milliyetçi ideolojinin ancak ötekileştirme üzerinden kimlik elde edilebileceğini belirtmiştir. Elbette ki kimlik okuması yalnızca milliyetçi/ulusçu ideoloji üzerinden açıklanamamaktadır. Milliyetçi ideolojinin büyük bir etkisi olmakla birlikte dinsel okumalar da mevcuttur ancak din merkezli okumada ötekinin düşman imgesine dönüşmesi yoktur (Dönmez, 2016; 522). Milliyetçi ideolojiler ile ötekinin düşmana dönüşümünü din merkezli okumalardan soyutlayarak siyaset teorileri üzerinden okumak gerekmektedir.

Düşmanlığın kapsamı ve alanı pek çok bakımdan değerlendirilebildiği gibi kavramın kendisi ve kullanım biçimi teolojik özelliğini de korumaktadır. Teolojik kullanımının yanı sıra düşman kavramı devletler için fiili bir topluluğu ifade edebilmektedir. Özellikle siyaset literatüründe modern devletlerin oluşumundan itibaren düşman kavramı ilk etapta Hobbes'un düşünceleriyle birlikte insanın insana düşmanlığı olarak tanımlanmıştır (Hobbes, 2007; 94). Modern siyasalın tanımlanmasında siyasal alanın kurgulanması insan doğası üzerinden temellendirilmiştir.

İnsan doğasını anlamak, doğrusu kurgulamak için doğal duruma müracaat edilir. Sivil toplum ve devletlerin olmadığı bir zaman ve mekân algısı içinde insan doğasının daha doğrudan ve çıplak bir şekilde kavranacağı varsayılır. Doğal durum, insan doğasının ne olduğundan çok sonradan söylenecek şeyler için kurgulanır. Siyasal toplumun ne olması gerektiği, insan doğasının ne olduğunu belirleyen bir geriye dönük muhakeme biçimidir. Siyasal alanın teolojik alandan ayrılması, modern devletlerin oluşumuyla başlar. Böylece siyasal alan ve onun üzerinden oluşan düşman modern bir anlatının ürünü olarak gelişir. Düşman, artık ahlaki ve dini olmaktan çok devletin kendisine ait tehdit algısı sürecinin sonucudur.

1.2. SİYASAL DÜŞMAN KAVRAMI

Siyaset kavramı politika ile aynı anlamda kullanılır. Bilindiği üzere iki kelimenin etimolojisi farklıdır. Politika kavramı Eski Yunan'da vatandaşlığı övülerek anlatılan şehir devleti anlamına gelen "polis" den türemektedir. Siyaset, Arapça at eğitimi olan "seyis" kelimesinden türemektedir. Siyaset kelimesi Mısır'da Firavun'un yönetimi ve aynı zamanda kamu düzeni için uygulanan cezaları tanımlamakta kullanılmaktadır. Bununla birlikte modern anlamda siyaset devletle ilgili işler ve "iktidar ilişkileri" alanını kapsar. Günlük yaşamda devlet yönetiminde kullanılan anlamları da göz önüne alındığında siyasetin anlamı da çeşitlenebilmektedir.

Siyaset kavramı hem bilimsel hem toplumsal alanda farklılık arz edecek tanımlar içermektedir. Bu sebeple siyaseti tanımlarken anlamını birkaç farklı başlık altında değerlendirmek mümkündür. Bu başlıklardan ilki devleti yönetme, hükmetme sanatı olarak siyasettir. Bu anlamda siyasetin kamusal boyutu ele alınmaktadır. Kamusal boyut olarak değerlendirildiğinde siyaset ve devlet ayrımı da net bir şekilde yapılabilmektedir. Schmitt, siyasetin devletten önce geldiğini ifade etmektedir (Schmitt, 2005; 49). Dolayısıyla siyasetin devlet dışındaki alanlarda kullanılması da mümkündür. Ancak makro bir yönetim anlayışı çerçevesinde bir devlet idaresi ve bu idarenin sanatsal/edebi arka planıyla öne çıkmaktadır.

Devlet yönetimi ve idaresi için siyasetin kullanılması gibi siyaset mikro ölçekli yönetim ve idare alanlarında da kullanılabilmektedir. Platon, Nizamülmülk ve Konfüçyüs gibi önemli düşünürler siyaseti hükmetme sanatıyla ilişkilendirerek siyaset-devlet ilişkisini ortaya koymuşlardır. Platon *Devlet* kitabında bilgili ve erdemli *Filozof Kral*'ın yönetiminde siyaseti devlet yönetme bilgisi ve becerisi olarak değerlendirmiştir (Platon, 2010; 181-182). Konfüçyüs tıpkı Platon gibi devlet temelinde bilgili yöneticilerin olması gerektiğine inanmıştır. Siyaset Konfüçyüs'e göre devlet yönetimi ile sınırlandırılır (Kalkır, 2018; 102-103).

Önemli siyaset bilimi teorisyenlerinden Aristo, J. J. Rousseau ve Thomas More ahlaki ve kamusal etkinlik olarak siyaset tanımları yapmışlardır. John Stuart Mill çatışma ve uzlaşma sarkacında siyaseti tanımlamıştır. 19. yy da ulusçuluk ideolojisine ek olarak sömürgeleştirmeyi de meşrulaştırmaya elverişli olan ve toplumsal güçlerin mücadelelerinde baskın gelen grubun kaçınılmaz gerçekliğinin toplumları ilerlettiğini savunan Sosyal Darwinizm görüşü ve Niccolo Machiavelli siyaseti iktidar elde etme ve gücü azamileştirme etkinliği olarak değerlendirmektedir. Hobbes ve Locke siyaseti çıkar odaklı olması bakımından zorunlu bir etkinlik şeklinde ele almıştır. Tüm bu farklı tanımlamalar siyaset kavramının çeşitliliğini göstermektedir. Dolayısıyla siyaseti tek bir yönüyle değerlendirmek yerine siyasal düşmanı da siyasetin tekâmül ettiği anlamlar dahilinde yorumlamak gerekir (Taşkın, 2014; 29-38).

Birçok siyaset bilimi kuramcısı siyaset ve insan doğası ilişkisinin siyasetin şekillenmesinde oldukça önemli olduğunu vurgular. Machiavelli de bu düşünürlerden biri olmakla birlikte siyaset bilimi tarihinin insan doğasıyla ilişkisini realist bir şekilde açıklamaktadır. Yaşadığı dönemde İtalyan siyasal birliğini kurmaya yönelik fikirlerini

derlediği kitabı *Prens*, siyaset bilimi literatüründe kayda geçen Makyavelizm anlayışının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Kamusal refahı ve egemenin tekliğini vurgulayan Machiavelli gerektiğinde devlet bütünlüğü için teolojik kaynaklar da dahil olmak üzere bütün imkanların kullanılabileceğini vurgulamıştır. Machiavelli insana dair görüşlerini teolojik temel ve kaynaklara atıf yapmadan nitelendirdiği için materyalizmin kurucuları arasında görülmektedir (Baldini, 2018:17).

Machiavelli'ye göre siyaset ve ahlak birbirinden farklı iki dünyadır. Dolayısıyla bir devlet yönetimi içerisinde bulunan hem ahlakçıların hem de siyasetçilerin bu iki olguyu birleştirmekten kaçınmaları her iki tarafın da yararınadır. Çünkü Machiavelliye göre siyasetin gücü, kuvvetler ayrılığı ilkesinin uygulanabilirlik oranına dayanmaktadır (Machiavelli, 2021; 45-49). Kuvvetler ayrılığı ilkesinin analizini ve sınıflandırmasını yapan ilk düşünür Aristoteles'dir (Doerhring, 2002; 192). Aristoteles devlet faaliyetlerini üç sınıfa ayırmıştır ve her sınıfa işlevini yürütmek için bir devlet organı belirlemiştir. Bu sınıflar *müzakere* (yasama), *kumanda* (yürütme) ve *adalet* (yargı) organlarıdır (Aristoteles, 2005; 132-133). Sonuç olarak bu organlar kuvvetleri bakımından birbirlerinden bağımsız ama denge içinde olmalıdır. Kuvvetler ayrılığı ilkesinin temeli budur.

Kuvvetler ayrılığı sistemi demokratik devlet yönetimlerinde özellikle kamu kudretinin tek elde toplanmaması anlamına gelir. Böylece devletin sahip olduğu kudret belli işlevlere göre ayrılır. Bunun amacı yasama, yürütme ve yargıya ait gücü birbirlerini dengeleyecek şekilde düzenlemektir. Bu sistemde iktidar kendi güçlerini rızasıyla sınırlandırmaktadır. Devlet yönetiminde istikrar, organların birbirinden ayrı olarak yürütülmesi ile mümkün olmaktadır. 20. yüzyıl başlarında klasik kuvvetler ayrılığı anlayışına aykırı olarak yönetimin diğer organlar karşısında daha güçlü olması gerekmiştir. Böylece yönetim üzerinde siyasetin zorunlu varlığının savunulmasıyla *yönetsel devlet* (administrative state) kavramı gelişmiştir. Ancak günümüzde örgütsel yönetimin işlevselliğini savunan anlayışa karşı anayasal ve demokratik değerlerin yönetimin etkinliğinden çok daha önemli olduğu görüşü tercih edilmektedir (Karakul, 2015; 66).

Hümanist görüşün aksine, muhafazakâr dünya görüşüne göre insanın doğasında kötülük vardır ve insanoğlu üzerinde dini ya da siyasi bir baskı olmadığı takdirde kötülüğe meyledebilmektedir. Machiavelli de insan doğasının kötülüğe yatkın olduğunu

ifade etmektedir. Bununla birlikte özgür iradeyi savunan Machiavelli bireyin dinden bağımsız olarak aklıyla kendisini koruyabileceğini ve bu sebeple bir yöneticinin öncelikle kendisini düşünmesi gerektiğini savunmaktadır. Platon gibi klasik siyaset bilimi kuramcıları siyasal alanda üstün bir ahlak öğretisinin gerekliliği vurgular, fakat Machiavelli ideal yönetimden daha çok istikrarlı yönetimi tanımlamaya çalışmaktadır (Machiavelli, 2021; 61-74).

Ulus devlet kavramının gelişmesiyle birlikte güvenlik kavramı da sürekli olarak değişmektedir. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren küreselleşme ile bilim ve teknoloji alanları girift bir biçimde gelişmektedir. Bu hızlı gelişme birçok alanda olduğu gibi güvenlik alanını da etkilemektedir. Özellikle Soğuk Savaş sonrasında devletler için klasik düşman algısı da değişime uğramıştır. Klasik düşman kavramıyla birlikte tehdit algısı da devletler için çok daha önemli bir kavram haline gelmiştir. Organize suç örgütleri, çevresel tehditler, siber saldırılar, terörizm, kitle imha silahlarının yaygınlaşması ve kitlesel göç gibi tehditler 20. yüzyılda olduğu gibi 21. yüzyılda da en belirgin güvenlik tehditleri olarak görülmektedir (Çelik, 2018: 111-115).

Küreselleşmenin getirdiği enformasyon ve teknolojik yenilikler devletler açısından meşruiyet sorununu sürekli olarak gündeme getirdiği bilinmektedir. Bu yüzden devletler, egemenliğini sürdürmek için sürekli olarak meşruiyet araçlarına ihtiyaç duyarlar. Meşruiyet araçlarını diri tutmak ve yenisini üretmek için devletler sabit konjonktürel arayışlarını sürdürürler. Bu alandaki en önemli sabit değişken düşman yaratmaktır. Devletler için düşman her zaman bulunur ya da icat edilir. Bununla birlikte 18. yüzyılda mutlakiyetçi devlet anlayışının yerini 19. yüzyılda tarafsız devlet anlayışı almaktadır. 19. yüzyılda toplum, bağımsız bir şekilde devletin karşısına çıkmaktadır. 20. yüzyılda ise karşımıza bütünsel bir devlet profili çıkmaktadır. Bu model ise toplumunu her türlü düşman karşısında korumaktadır (Schmitt, 2005: 41-43). Schmitt, düşman kavramını tam bu noktada düşmanın devletlerin varlığını devam ettirebilmeleri hususundaki gerekliliği açıklamak için ileri sürer. Bu bakımdan çalışmanın bir sonraki bölümünde öncelikle Schmitt'in devlete ve egemenliğe dair görüşleri analiz edilmektedir.

1.3. CARL SCHMITT'İN DOST DÜŞMAN KAVRAMI

Carl Schmitt, 1888-1985 arası dönemde yaşamış, Almanya'nın önemli bir hukukçusu ve siyaset felsefecisidir. 1907 yılında Berlin Üniversitesi'nde hukuk

öğrenimine başlamasının ardından 1910 yılında Strasburg'ta doktor unvanını kazanmıştır. Kısa süreliğine orduya katılmasının akabinde 1916 yılında Strasburg'ta doçent olmuştur (Schmitt, 2014: 3). Liberalizme muhalif görüşleri bulunan Schmitt'in siyasete ilişkin düşünceleri büyük önem arz etmektedir. İlk kariyeri Almanya'da Wilhelm döneminin sonlarına denk gelmektedir (Vinx, 2019: 1-2). Bu dönemden sonra eserlerini yazmaya başlamıştır. 1922 yılında ortaya çıkan *Siyasal İlahiyat*, Schmitt'in egemenlik teorisini anlattığı önemli eseridir. 1923'te *Parlamentar Demokrasinin Krizi* kitabı ile demokrasi ve parlamenter hükümet eleştirisinde bulunmuştur. Siyaset alanında en önemli eseri olan *Siyasal Kavramı* ilk versiyonu ile 1927'de yayımlanmıştır. 1928 yılında da *Anayasa Teorisi* kitabını yazmıştır.

Katolik mezhebine bağlı olduğu bilinen Schmitt, Nasyonal Sosyalizme açık bir destek vermemiş olsa da 1933'ten sonraki dönemde Hitler'e yakın bir konumda bulunmuştur. Mesleğinde hızlı bir şekilde ilerlemeye başlayan Schmitt, Nasyonal Sosyalizmin "*Crown Jurist*" (Taç Hukukçusu) olarak tanınmaya başlanmıştır (Mehring, 2009'dan akt. Vinx, 2019). Bu konumundan dolayı Nazi sonrası dönemde uzun süre kitaplarının okutulması yasaklanmıştır. Yaşamı boyunca ve ölümünün ardından çeşitli akademisyen ve düşünürler tarafından eleştirilmiştir. Hakkında yapılan en önemli eleştirilerden biri, Schmitt'in Nazi hareketleriyle ilişkisine dairdir. Nazi Partisi üyesi olan Schmitt, Nazi ideolojisini desteklediği dönemde yazmış olduğu eserleri siyasi görüşlerinin kınanmasına ve çokça eleştirilmesine sebep olmuştur.

Weimar Almanya'sının sonuna doğru Nazi Almanya'sının yükselişiyle beraber Schmitt'in 1930-1934 yılları arasında yazdığı günlüklerinde Yahudi düşmanlığının arttığını görmek mümkündür (Schmitt, 2005; 21). Schmitt, 1933 yılında yayımlanan "*Lider ve Devlet*", yine aynı yıl yayımlanan "*Devlet, Hareket, Halk*" ve 1940 yılında yayımlanan "*Weimar'a Karşı Mücadele İçin Pozisyonlar ve Kavramlar-Cenevre-Versailles, 1923-1939*" adlı eserlerinde Nasyonalizme destek olarak algılanabilecek ifadeler bulmak mümkündür. Ancak Schmitt'in politikaya ve egemenliğe dair düşüncelerinin Nasyonalizmin önünü açmaya ya da meşrulaştırmaya yönelik olmadığı ihtimal dahilindedir.

"Politik" kavramına dair yapılan eleştiriler Schmitt'in siyaseti dost ve düşman arasındaki ayrım ile özerk bir tanımlama yapmasına karşı; "politik" kavramının fazla basite indirgendiği ve siyasi kimlikler ve ilişkiler gibi karmaşık konuların bu tanıma

dahil edilmediği şeklindedir. Bir diğer eleştiri Schmitt'in liberalizmi reddetmesi ile ilgilidir. Schmitt'in liberal siyasi düzeni reddetmesi ve devletin önemine dair vurgu yapması Schmitt'in düşüncelerini otoriterlik ve diktatörlük için bir gerekçe ve meşruluk sağlamasından kaynaklandığı şeklinde eleştirilmektedir. Son olarak Schmitt'in uluslararası ilişkiler alanında ulus devleti ön plana çıkartarak devletler arasında savaş potansiyelini vurgulaması, onun modası geçmiş bir düşünce tarzıyla uluslararası işbirliğini önemsemeyen ve devletler arası artan karşılıklı bağımlılığı göz ardı ederek analiz yaptığı ileri sürülmüştür.

Nazi ideolojisinin temelinde kan bağına dayalı ırksal bir temel vardır. Burada söz konusu devlet değil, ulusal üstünlüktür. Böyle bir durumda devletin her türlü sivil kuruluştan ve toplumdan üstünlüğü söz konusu değildir. Ancak Carl Schmitt akademik hayatı boyunca devleti toplumun ve bireyin üzerinde bağımsız bir güç olarak konumlandırır. Schmitt'in kendi teorileri üzerinde Nazizmi dönüştürmeyi ve siyasal harekete anayasal bir çerçeve kazandırmayı amaçladığı anlaşılmaktadır. Ancak Schmitt'in düşlediği otoriter rejim, *Nazi Almanya'sında* diktatörlüğe ve totaliter rejime dönüşmektedir. Bu durum onun teorilerinin pratikteki başarısızlığı olarak değerlendirilmektedir (Günsoy, 2017; 65-66). Nazizmin ideoloğu olarak da yaftalanan Carl Schmitt, hakkında yapılan eleştirilere karşı, kendisinin doğru anlaşılmadığını iddia etmiştir.

1.4. CARL SCHMITT: DEVLET VE EGEMENLİK

Schmitt'in görüşleri 1980 sonrası dönemden itibaren artan bir ilgi ile iki tartışma kapsamında değerlendirilmektedir. Bunlardan ilki egemenlik teorisi üzerinedir (Kalyvas, 2008: 79-186; Loughlin, 2010: 37-209). Schmitt egemenliğin halk tarafından kaynaklanan ancak halkı kuşatan bir bütünlük olduğunu söylerken bu kuşatıcılığının Rousseau ile benzeştiğini görmek mümkündür. Rousseau'ya göre egemenlik kuşatıcı, sınırlanamaz ve bölünemezdir. Rousseau, halk egemenliği kavramını önemle vurgular. (Rousseau, 2010: 24-25). Schmitt aynı Rousseau gibi egemenliğin sınırlanamaz oluşunu mutlak bir güç ekseninde savunmaktadır (Uslu, 2020: 19).

Modern liberal anayasalar, egemenliğin salt belli kuramsal yapılarla ifade edileceğini kabul etmemektedir. Çünkü egemenin kaynağı halk olmasına rağmen temsil sistemindeki sorunlar, halk adına karar vermeyi sorunlu hale dönüştürebilmektedir. Modern anayasa ve hukuk teorisi bu kavramdan kaçmaya çalışmaktadır (Vinx, 2019).

Ancak Schmitt, bu gibi girişimlerin başarısız olacağını *Siyasal İlahiyat* kitabında savunmaktadır. Schmitt, egemen bir otorite olmadan işleyen bir hukuk sisteminden bahsedilemeyeceğini savunmaktadır (Schmitt, 2020: 12-42). Schmitt'e göre egemen, en üstün güç olmak yerine karar veren olarak öne çıkmaktadır. Schmitt karar vermeyi siyasal ve hukuk alanında istisnaya karar verme yetkisi olarak değerlendirmektedir. Egemen karar verendir ancak rastgele karar veren değildir; istisnaya karar verendir. İstisna hali ise burada bütün yasaların askıya alınması anlamına gelmektedir (Schmitt, 2005: 14-16).

İstisna hali var olan bütün hukuk sistemini tehdit eden bir boyutta neredeyse olağanüstünün dışında kalan hukuku askıya alma yetkisini de içerir. İstisnaya karar verme yetkisi hem içkin hem de aşkın bir durumu tanımlamaktadır. Hukuka içkin olan kısım, anayasada düzenlenen olağanüstü yönetime yönelik maddeler ve etkilerle irtibatlıdır. Hukukun kendisi, olağanüstü yönetim biçimini kabul ederek, hukukun askıya alınmasını hukukileştirir. Böylece hukuku askıya alma yetkisiyle, egemen hukuk içinde yer alır. Diğer taraftan istisnaya karar verme yetkisi hukuka aşkındır, onun dışındadır. Çünkü hukuktan aldığı güçle onu askıya alır. Böylece egemen aynı zamanda kendisine olağanüstü yönetim yetkisi veren hukuku askıya alarak hukuksuz bir durumda kendi varlığını tekrar kazanır.

Schmitt'e göre genel hukuk kurallarının ve kanunların uygulanacağı veya somut olaylara nasıl tepki vereceğini belirleyen bir mercii bulunmalıdır. Yasaların kendi maddi içeriklerinin kimler tarafından yorumlanıp nasıl uygulanacağını kendileri belirlememektedir. Dolayısıyla hukuki normların nasıl uygulanacağına karar verilmesi için normlardan önce egemen otoritenin varlığı gerekmektedir (Schmitt, 2020: 36-42). Hiçbir norm, kaos ortamında uygulanamaz. Normların uygulanması için normal bir düzene ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bakımdan Schmitt, egemenin normal bir durumun oluşturulmasına ve bu durumun gerçekliğine kesin bir şekilde karar veren olduğunu savunmaktadır (Schmitt, 2020: 20). Bu görüşe göre her ne kadar tüm bağlayıcı normların yasal kararın etkisinde olduğu anlaşılrsa da hukukun kendi içerisinde, belirli kanunlarla yasaların nasıl uygulanacağı belirlenebildiği bilinmektedir. Schmitt, yasaların kaos durumuna uygulanmadığını savunurken Hobbes'un görüşlerini kabul eder. Hobbes'un yasaları hakikatin değil otoritenin oluşturduğu görüşüne katılır (Schmitt, 2020: 38).

Egemenliğin olağanüstü hâl durumunda ortaya çıktığını savunan Schmitt, bu görüşünü Jean Bodin'in düşünceleriyle desteklemektedir. Schmitt'e göre egemenlik kavramı hakkında Bodin'e atıf yapılmayan inceleme yoktur, ancak onun devletin istisna halindeki durumuna dair düşüncesi göz ardı edilmektedir. Bodin'in "Prens'in tebaaya veya halka karşı sorumluluğu ve verdiği sözü yerine getirmesi halkın çıkarına olduğu sürece devam eder, ancak acil ihtiyaçlar söz konusu olduğunda (*si la nécessité est urgente*) bağlılığı sona erer." ifadesinde egemenliği olağanüstü hâl ile ilişkilendirdiği görülmektedir.

Çünkü egemen, varlığını olağanüstü bir durumda oluşabilecek muhtemel kaos ortamında otoritesini hâkim kılacak tek varlık olarak ortaya çıkabildiği için egemenin olağanüstü durum ile ilişkisi olduğu ifade edilmektedir. Schmitt, Bodin'in bilimsel başarısının sebebini, kararı egemenlik kavramının içerisine yerleştirmekte görmektedir. Böylece egemenlik bölünmez birlik olarak algılanır ve devlet iktidarı sorunları çözüme kavuşturma kapasitesine sahip olarak kabul edilir. Öyle ki egemenlik, kanunları ilga etme kudretinden anlaşılabilir. Schmitt'e göre Bodin de egemenliğin diğer tüm ayırt edici özelliklerini –savaş ve barış ilanı, af ve temyiz yetkisi ve memur atamaları gibi- bu ilkedен türetmektedir (Schmitt, 2020:16-17).

Schmitt, devleti ve siyasalı birbirinden ayrı kavramlar olarak değerlendirmektedir. Schmitt'e göre devletin olduğu her yerde siyasal olan, siyasalın olduğu her yerde devletin varlığından söz edilemez. Devlet birden fazla karar organına sahip statüdür. Siyasal olan devletin içerisine yerleşebileceği gibi devletten bağımsız da olabilmektedir. Sivil toplum, siyasi partiler gibi kuruluşların da politikalarının siyasallığından bahsedilebilmektedir. Bu bakımdan devlet ile siyasal alanı eş bir şekilde göstermek yanlış olacaktır. Siyasalın devlete ilişkin olduğuna karşı çıkarken aynı zamanda bazı ikiliklere de karşı çıkmak gerekmektedir. Bu bakımdan siyasal olanın karşısı dinsel, kültürel, hukuksal, bilimsel ya da ekonomik olan değildir.

Siyaset ile bu kavramlar arasında bir karşıtlık ya da tamamlayıcılık ilişkisi varmış gibi görünse de Schmitt, siyasal alanı bunlardan bağımsız bir alan olarak tanımlamaktadır. Siyaseti "en uç yoğunluk" ve "aşırı antagonizma" olarak tanımlayan Schmitt, siyasetin ekonomi ya da ahlaki meselelerden ziyade kimin dost kimin düşman olduğu sorusuyla ilgili olduğunu vurgulamaktadır. Schmitt'e göre siyasetin özü dost ve düşman ayrımıdır. Bu ayrım siyasetin elzem gerçekliğidir (Schmitt, 2005: 26-57).

Schmitt'in dost düşman ikiliği üzerinden siyasal alan okuması, siyasal diğer alan okumalarından ayırmaktadır (Mouffe, 2010: 19). Bütününde ise devletin bütün bu alanlarla bir irtibatı bulunmaktadır ve devlet, bu alanlarda egemen güçtür.

Bir devletin savaşabilmesi için uluslararası arenada tanınıyor olması ve savaşa belirli bir taraf olma niteliğine haiz olması gerekmektedir. Schmitt'e göre savaş ilan edebilen devlet, egemen ve bağımsız devlettir. Buradan hareketle bir devletin savaşabilmesi için egemen olması, tanınır olması ve bir savaşa taraf olması gerekmektedir. Schmitt, siyasal kavramını tanımlamaya çalışırken öncelikle devlete ilişkin olan ile savaş ve düşman kavramını birbirinden ayırt etmektedir. Düşman, kendisini savaşta gösterir. Siyasal birlik dost ve düşmanı belirlemek zorundadır. Dost ve düşmanı belirleyen yapıya *siyasal birlik* denir. Düşman ister istemez karşısındaki siyasal birliğin varlığını tehdit edendir (Schmitt, 2005: 49).

Bu durum devletler hukuku bakımından değerlendirildiğinde siyasal birlik; uluslararası alanda savaşabilen, savaş ilan edebilen ve kendi insanlarına bir başka ülkenin vatandaşlarını öldürme hakkı tanıyabilen yapı olarak tanımlanmaktadır (Schmitt, 2005: 65). Bu durumların gerçekleşmesi ise ancak ilgili siyasal birliğin dost ve düşmana karar verebilmesi ile mümkün olmaktadır. Bu durumda düşmanın varlığı bir zorunluluk arz etmektedir. Benzer şekilde Hegel de düşmanı bir zorunluluk olarak görmektedir (Gökberk, 2012: 127). Hobbes ise düşmanı kişinin özgürlüğüne, hayatına ve mülkiyetine yönelik tehdit oluşturan unsur olarak tanımlamaktadır. Düşmanın belirlenmesi ve tanımlanması kendini korumak için gereklidir. Toplumda birleştirici unsur olarak düşmanın varlığı önemlidir. Çünkü ortak düşman yoksa bireysel çıkarları için insanlar birbirleriyle savaşır. Bununla birlikte düşmanı belirleyen ve karar veren mercii tek ve sürekli olmalıdır (Hobbes, 2007; 128). Bu görüşlerle birlikte Schmitt'in ifade etmeye çalıştığı siyasal birliğin varlığına gösterilecek bulguların anlaşılması adına Schmitt'in ilgili eserleri içerisinde genel görüşünün ve dost düşman kavramını nasıl bir konumlandırmaya tabii tuttuğunun anlaşılması gerekmektedir.

1.5. SCHMITT'İN GENEL DÜŞÜNCESİ İÇERİSİNDE DOST DÜŞMAN KAVRAMININ KONUMU

Schmitt'in kitapları siyaset literatüründe önemli noktalara işaret etmektedir. Schmitt'in yazdığı eserlerde kavramları genel olarak ikilikler üzerinden tanımladığı görülmektedir. *Kara ve Deniz* adlı eserinde toprak dağılımından ve Avrupa'da

uluslararası hukukun gelişiminden bahsetmektedir. Modern uluslararası hukuk düzeninde yeryüzü “kara” ve “deniz” olarak bölünmüştür. Bu kapsamda “kara” egemenlik ve bölgesellik; “deniz” ticaret özgürlüğü ve seyrüsefer ile ilişkilendirilmektedir. Bu bölünme erken modern dönemde Avrupa’da ortaya çıkan “nomos”un dayanağıdır. Schmitt tıpkı Fransa ve İspanya’da olduğu gibi kara temelli devletlerin yükselişinin deniz ticaretinden kaynaklandığını ve bölünmenin kaynağının buradan başladığını ileri sürmektedir. Dolayısıyla Schmitt uluslararası hukukun temellerini “nomos” ve dünya üzerindeki toprakların dağılımı tarafından şekillendiğini belirtmektedir. Ancak Schmitt modern çağda Avrupa “nomos”una yeni teknoloji ve küresel güçlerin yükselişiyle meydan okunduğunu öne sürmektedir (Schmitt, 2018; 30-42).

Schmitt için mekân ya da bölge siyasi topluluğun kimliğinin ve egemenliğinin temelidir. Siyasi topluluk kimliğini ve egemenliğini tanımlanmıştır ve açık bir alanda koruyabilmiştir. Schmitt’e göre bir topluluğun bölgesi ve alanı yalnızca coğrafi bir kavram değildir; aynı zamanda kültürel ve tarihi bir anlam da içermektedir. Bu sebeple Schmitt bölgesel egemenliğe vurgu yapmaktadır. Mekân tasviri ya da anlamı dönemlere, çalışma alanlarına ya da insanlara göre farklılaşmaktadır. Siyaset için mekân hakimiyet alanı olarak nitelendirilmektedir. Pek çok alanda olabildiği gibi mekânın değişimi ya da devri normaldir. Mekân değişimiyle birlikte ilgili ölçüler ve ölçütler de değişebilmektedir. Siyasette mekân değişimi hakimiyet alanının ve dolayısıyla mücadele alanının değişimi olarak ifade edilmektedir. Bu değişimlerin etkileri yadsınamaz derecede büyüktür. Öyle ki her tarihi büyük değişimler mekânsal değişimlerle gerçekleşmiştir (Schmitt, 2018:55-67).

Schmitt’e göre Büyük İskender’in fethi sonrasında Yunan ufkunun ve Helenizm kültür ve sanatının ortaya çıkması mekânsal değişimlerden kaynaklanan tarihi büyük gelişmelere örnek gösterilebilmektedir. Bir diğer örnek Roma İmparatorluğu, Haçlı Seferleri ve etkileridir. Bu etkiler dünyanın küre olmasının kabulünden Yeni Dünya düzenine geçişe kadar yaşanan sayısız değişiklikler mekânsal değişimin kültürel değişimlere etkisinin kanıtı olarak görülebilmektedir. Amerika kıtasının keşfi, dünyayı içine alan ilk gerçek *mekân devrimidir*. Ancak yine de en büyük mekân devrimi kozmosun içine yayılma ve sonsuz boş mekân tasavvurudur. Bu gelişmeler ek olarak sanatı da etkilemektedir. Değişimi fark eden sanatçıların sanatları da değişen mekân ve

mekânsal algı ile değişebilmektedir ve sanat mekân bilincinin derecesi olarak nitelendirilmektedir. Çünkü Schmitt'e göre her temel düzen bir mekân düzenidir (Schmitt, 2018: 57-65).

Schmitt'in *Kara ve Deniz* kitabında değindiği bir diğer önemli konu mekânsal değişimin dönüştürdüğü siyaset mücadelesidir. Burada dinsel olan ayrılıkların siyasi çatışma ile sonuçlanacağından daha çok siyasal çatışmaların dinsel ayrılıklar ile sonuçlanabileceğini ifade etmektedir. Örneğin Amerika'nın keşfinden hemen sonra Fransa, İngiltere, Hollanda, İspanya ve Portekiz bölgede mekân paylaşımı mücadelesine girişmektedirler. Özellikle o dönemin iki Katolik gücü İspanya ve Portekiz arasındaki paylaşım sorunun çözümü için Roma'daki Papa bu iki ülke için Amerika topraklarını paylaştırdığı bir hat çizmektedir. Ancak bir süre sonra çizilen sınırın kayması ve ihlallerin oluşmaya başlamasıyla Protestan ahlakıyla gelen halklar Papa'nın bu kararına karşı çıkmıştır. Bu durum daha sonra Reform ve Karşı Reform olarak ayrılığa sebep olmuştur. Böylece mekânsal değişimin yarattığı siyasal hakimiyet mücadelesi Dünya Katolikliği ve Dünya Protestanlığı mücadelesine dönüşmüştür (Schmitt, 2018:74).

Sonuç itibariyle bugün dahi Hristiyan halkların arasında yaşanan mücadeleler din savaşları olarak görülebilmektedir. Bu durum doğrudur ancak hür deniz aleminin sabit kara aleminden ayrılışı olan unsurlar arası zıtlıklar incelendiğinde meselenin temeli çok daha net bir şekilde anlaşılmaktadır. Protestan ve Katolik anlaşmazlığı daha sonra ülkelerin iç sınırlarını aşarak Cizvitlik ve Kalvincilik olarak en uç yoğunluk noktasına ulaşmıştır. Bu durumda artık dünya politikası ölçeğinde dost-düşman ayırımına varılmaktadır (Schmitt, 2018:72-77).

Schmitt, Avrupa'daki 14, 15 ve 16.yy'da devlet kuramlarında siyasal olanın devletten önce geldiğini belirtmektedir. Schmitt'e göre devletler çağı sona ermiştir ve siyasal olan bunun önüne geçmiştir. Artık politik birlik çağından teknik birlik çağına gidilmiştir ve Schmitt bu durumun sorumlusunu liberalizm olarak açıklamaktadır. Liberal dinamikler düşmanı ortadan kaldırmaktadır. Kavga etmeyen rakipler ve rakipler arası uzlaşma düşmanın yerini almaktadır (Schmitt, 2005; 45-49). Böylece politik olan etik ve ekonomi araçlarıyla rekabet ve uzlaşmaya indirgenmektedir. Dolayısıyla Schmitt devletler çağının sonlandığını, bu durumun özellikle Avrupa'da geçerli olduğunu ve düşünsel devlet düzeyinde kaldığını öne sürmektedir. Schmitt'in devletler çağına yönelik eleştirisinde Katolik teolojisine bağlı olduğu, siyasal teolojik bir dünyada

siyasalı düşündüğü söylenebilir. Siyasalın devletten önce var olduğu düşüncesinde bu teolojik izin peşi sürülebilir. Çünkü Schmitt'e göre Katolik Kilisesi kendi içinde bütün zıtlıkları barındırmaktadır ve haklı savaşı ilan eden bir hukuki düzenlemesi mevcuttur. Westphalia düzeniyle birlikte kilisenin etkisi azalınca, Schmitt'in siyasalın devletle irtibatının azaldığını düşündüğü ileri sürülebilir.

Schmitt, devletler çağının sona ermesinin temel nedenleri arasında Avrupa'da gördüğü toplumsal ayaklanmalar, Marksizmin bütün ülkelerde etkili olması, ulus devletlerin sorunlarını çözememesi gibi unsurları sıralamaktadır. Oluşan bu yeni durum karşısında düşmanlar da değişmektedir. Düşman artık asker, sivil ya da tarafsız olarak ayrılmaz, düşmanın içeriği de değişmektedir. Böylece savaşın mantığı da değişmektedir. Schmitt bu durumu partizan teorisiyle açıklamaktadır. Partizan toprağa bağlı, hareketli olan, düzensiz ve siyasi bir angajmana sahip bir figürdür. Partizan figürünün düzensiz ve hareketli oluşu onu görünmez yapmaktadır. (Schmitt, 2017; 51).

Bu durum açık bir savaş şartlarını taşımamaktadır bu sebeple partizan figürü asimetrik savaş şartlarına aykırı gelmektedir. Terörizm kavramı da aynı şekilde kapsam değişikliğine uğramaktadır. Terörizm siyasalın topraksızlaşmasıyla ortaya çıkmaktadır ve siyasal, anlam değiştirince düşman da anlam değiştirmektedir. Dolayısıyla terörizmin gelişiminde düşman artık fiili olarak sahada savaşan değil, düşman suçlu olan konumdadır. Burada ise anlam ile kapsam da değişmektedir. Çünkü tüm halk da düşman ile suçlu pozisyonuna dahil edilmektedir. Artık düşman toplumun tamamıdır. Düşman cezalandırılacağı zaman da asker sivil fark etmeden tüm toplum cezalandırılmaktadır. Schmitt özellikle Versay anlaşması sonrası yaşanan terörizm olayları ile siyasal olan arasındaki ilişkiyi bu bağlamda değerlendirmektedir (Schmitt, 2017: 23-27).

Klasik siyasal kavramı kapsamında 17. ve 18. yüzyıllarda Avrupa devletler hukukunda, savaşın ancak uluslararası hukuk kapsamında tanınan devletler tarafından yapılabileceği öngörülmekteydi. 20. yüzyıldan itibaren, uluslararası hukuk tarafından tanınan devletlerin savaşa taraf olması koşulu ortadan kalkmıştır. Schmitt eski savaş taraflarının yerini devrimci partizanın aldığını ifade etmektedir. Böyle bir durumda düşman, *mutlak düşmandır*. Onunla artık barış yapılamaz ve mutlaka yok edilmelidir. Diğer bir savaş figürü *partizandır*. Partizan elindeki toprak parçasını savunmak için mücadele etmektedir ve onun karşısında somut, gerçek, barış sağlayabilen bir düşman bulunmaktadır (Schmitt, 2017).

Schmitt'e göre dosta ve düşmana karar vermek, bir ülkenin çelişkilerinin farkına varması anlamına gelmektedir. Burada kimin dost, kimin düşman olduğuna halkın karar vermesi, etik bir karar olarak algılanmamalıdır (Schmitt, 2005: 49). Dolayısıyla düşman, ahlaki açıdan kötü ya da ekonomik açıdan zararlı şeklinde algılanmamalıdır. Düşman, "varlığa tehdit oluşturan" olarak algılanmalıdır. Nitekim dost ve düşman kavramları, varoluşsal kavramları ifade etmektedir. Bazen dinsel veya ekonomik sorunlar, çok şiddetlendiği zamanlarda düşmanı belirlemede etkili olabilmektedir. Yine de düşmanın kim olduğuna karar vermek dinsel ya da ekonomik bir karar değildir. Bundan dolayı siyasal kavramının ne iyi-kötü, ne güzel-çirkin ne de doğru-yanlış ikilikleriyle bir ilişkisi bulunmamaktadır. Siyasal birlik, bu karar ile oluşmaktadır ve devlet, bu dost ve düşman kavramının üzerinde şekillenmektedir. Siyasal olanın anlaşılması için kavramın kendine has kategorilerinin bilinmesi gerekmektedir (Karaaslan, 2018: 184-185).

Schmitt'e göre siyasal bir düşmanın belirlenmesinde asıl mesele, düşmanın karşısında yer alan siyasal bütünlüğün ontolojisine bir tehdit olup olmadığıdır. Çünkü düşman olan taraf da ilgili siyasal birliği kendisine yabancı görmektedir. Bu durum siyasal birlik açısından da en yoğun derecede bir yabancılığı ifade etmektedir. Bahsi geçen yabancılık, siyasal düşmanın uç noktasını oluşturmaktadır. Böyle bir durumda siyasal birlik, düşmanı ile bir başkasının çözemeyeceği bir çatışmanın içerisinde yer almaktadır. Tüm bu ikincil isimlendirmeler, düşmanın belirlenmesinden sonra bireylerde oluşan psikolojik saikleri ifade etmektedir. Bu ikincil konum psikolojik statüde bir yargılamadır. Sonuç itibarıyla düşman rakip, hasım ya da kişisel düşman değildir. Siyasal olan, savaşa ve barışa karar verendir; ölümlere ve öldürülmelere izin verir ve başka toprakların işgal edilmesine müsaade ederek bunu yasal kılandır. Halk ise kendisini diğerlerinden belirli ortaklıklar vasıtasıyla ayırt eden dostlardan oluşmaktadır. Halkın kapsamını belirleyen de dost düşman ayrımındaki ben-öteki diyalektiği üzerinden öteki/ötekilerdir (Mouffe, 2015b: 21-22, 47-54).

Schmitt, dost ve düşman ayrımının işlevini, ayrışma veya bağlılık olarak bu iki karşı durumun en uç yoğunluk derecesinde gerçekleşmesi olarak algılamaktadır (Schmitt, 2005: 50). Bu bakımdan siyasal birlik ile dost olunduğunda en uç yoğunlukta dost olunmaktadır. Aynı şekilde düşman olunduğunda ise en uç yoğunlukta düşman olunmaktadır. En uç yoğunluk derecesinde bulunmak, düşmanın varlığını olumsuzlayan, siyasal birliğin duygu, his ve kararlarını ifade etmektedir (Schmitt, 2005:

51). Siyasal birlik düşmana karşı en uç yoğunlukta bir ayrılık hissetmektedir. Düşman, kendisini bu ayrılıkta ifade etmektedir. Siyasal birlik bu ayrılığı çok yoğun bir şekilde yaşamaktadır. En uç derecede bulunan siyasal karşıtlığa yaklaşan bütün dost ve düşman karşıtlığı, bu uç noktaya yaklaştığı oranda siyasallaşmaktadır. Din ya da ırk çatışmaları eğer bireylerin varlıklarını tehdit edecek boyutlara erişmiş bir çatışmaya dönüşmüşse, bu çatışma derinleştiği ölçüde uç dereceye vardığında artık siyasallaşmıştır. (Schmitt, 2005: 57)

İnsanlar arası karşıtlıklar, kendi içlerinde savaşıyor birbirlerini yok etmeye çalışmaktadır ve nihayetinde en uç noktaya varmaktadırlar. Oluşan karşıtlık varoluşsal bir karşıtlıktır ve siyasal karşıtlığı ifade etmektedir. İran ve Sudi Arabistan'ın Müslüman toplumlar olmasına rağmen birbirlerini yok etmeye çalışmakta oldukları bilinmektedir. Her iki ülkenin de asıl amacı siyasal olarak güçlü olmaktır. Ama etnik temeldeki kimliklerin aşıldığı görülmektedir. Aşınan bu temellerin belirli bir noktaya gelince her iki toplumun bir arada yaşayamayacakları görülmektedir. Bu durum Yunanistan ve Türkiye arasında yaşanan Rum ve Türk kökenli insanların karşılaştıkları siyasi kışkırtmalar ve diğer etkenler sonrasında bir arada yaşamalarının mümkün olmadığı örneğinden de anlaşılmaktadır. Bir taraf karşı tarafı kendi varoluşuna bir tehdit olarak algılamaya başladığında, artık dinsel karşıtlık politik karşıtlığa dönüşmektedir.

Schmitt'in yoğunluk derecesine dair bir başka görüşü "Depolitikleşme" üzerinedir. Depolitikleşme *nötrleştirme* olarak da adlandırılır. Bu teori siyasi kurumların ve aktörlerin siyasetin üstünde ve dışında olduğunu iddia etmektedir. Siyasi kararlar sözde nesnel ve evrensel kriterlere dayanmaktadır. Böylece siyasal karar soyutlanmıştır, apolitiktir ve yoğunluk derecesi nötrdür. Ancak Schmitt nötrleştirmenin sorunlu olduğunu savunmaktadır. Depolitizasyon Schmitt'e göre karar vermenin temel politik doğasını gizler. Olması gereken ise siyasi kararların tarafsızlık veya nesnellik iddialarıyla karartılmak yerine açık ve şeffaf bir itiraz ve müzakere süreci yoluyla alınmasıdır. Depolitikleşme sürecinde ilgili dönem içerisindeki kavramların siyasal işlevi ortadan kalkmaktadır. Siyasallaşmış içerik ancak ilgili kelime ve kavramların merkezde yer alan politik noktaya temas etmesi ile mümkündür. Bu sürecin dışında kalan kavramlar, depolitikleşmiş olmaktadır (Schmitt, 2005: 101-115). Bu sebeplerle Schmittin tanımlama ve kategorizasyonlarından en uç yoğunlukta olan çatışmaların apolitik olmadığını, siyasal temelde bir anlam kazandığını görmek mümkündür.

Bir devlet içerisinde parti politikalarına ilişkin karşıtlıklar öncelikli hale gelmişse o halde bu durumda iç politikanın sınırına gelindiği görülmektedir. Böylesi bir durumda dış dost düşman ayrımı değil, iç politikanın karşıtlıkları belirleyici hale gelmektedir (Schmitt, 2005: 52). İçeride bulunan parti politikalarının karşıtlığı da partizanlığı ifade etmektedir. Partizan iç düşman-dış düşman ayrımında ülkesini savunan, toprağına bağlı dışarıya karşı partizan olabileceğı gibi iç sisteme karşı gelen, ona direnen ve kendi yasallığını iddia edendir (Schmitt, 2017; 85). Bu süreçte silahlı çatışmanın varlığı iç politikanın karşıtlıkları tarafından belirlenmektedir. Bu koşulda bir politikadan söz edilemez. İç politika kendi içerisinde tükenmek üzeredir. Çünkü içeride bulunan temel karşılıklar siyasal olanın varlığını tehdit edecek bir konuma gelmektedir.

İç karşıtlıklar sorunu Schmitt'in parlamenter sistem eleştirisine temas etmektedir. Schmitt, parlamenter sistemin içi boş bir sistem olduğunu düşünmektedir (Schmitt, 2014). Parlamenter sistemin anlaşılması için köklerine bakılması gerekmektedir (Mouffe, 2010: 194). Nihayetinde parlamenter sistemin kökenlerinde de liberalizmin etkisi bulunmaktadır. Parlamenter demokrasinin içerisinde de gerçek bir demokrasiden bahsedilmemektedir (Karaaslan, 2018: 193; Uslu, 2020: 22). Modern devlet anlayışının Tanrı'dan uzaklaşmasına karşın Schmitt, egemenin Tanrısal bir güç içererek mutlak yetkilere sahip olması noktasında egemenin parlamentoyu arka plana attığını düşünmektedir. Parlamenter sistem iktidar için yarışan çok sayıda siyasi partiyle, parçalanmış ve partizan bir siyasi manzara ile karakterize edilme eğilimindedir. Ancak siyasi partiler sonsuz müzakere ve uzlaşmaya girerken güçlü liderlik ve kararlı karar alma eksikliği doğmaktadır. Schmitt'e göre etkili bir yönetim kriz anlarında kararlı hareket edebilen güçlü bir yürütme gücü gerektirir. Bu sebeple Schmitt parlamenter demokrasiyi hükümetin yasama ve yürütme organları arasında net bir ayrım yapamamakla eleştirmektedir (Schmitt, 2014).

Parlamenter demokrasiye ve onun temsil sistemine karşı çıkan Schmitt, zıtlıkların birleşmesi açısından Katolik Kilisesinin dünyada bugüne kadar hiç kimsenin sahip olmadığı bir hakimiyeti icra ettiğini düşünür. Schmitt'e göre bu hakimiyetin temelinde tanrısal olanın, Katolik Kilisesinde tam anlamıyla temsil edilmesinde yatmaktadır. Temsil düşüncesi bu açıda onun düşüncesiyle belirgindir. Bu şekilde devleti daha aşkın, halkların bir temsili olarak düşünmesine yol açar. Schmitt, devlet etiğinden bahsetmek için devletin ancak aşkın bir şekilde düşünülmesiyle mümkün

olacağını vurgular (Schmitt, 1999). Schmitt Roma Katolik Kilisesinde bu zıtlıkların birliğini de görür. Papa ismini hak eden bir şekilde babadır. Kilisede inananların annesidir. Ataerkil ve anaerkil irtibatı bakır olan Hz. İsa iki iktidar biçimini de birleştirir (Schmitt, 1996: 8).

Devletlerin savaş kararı alabiliyor olmaları, siyasal varoluşlarının en gerçekçi göstergesidir (Türk Kahramanoğulları, 2012: 110). Schmitt için savaş, düşmanlıktan doğmaktadır ve düşmanlığın en uç derecede somutlaşmış biçimini ifade etmektedir. Bu sebepten savaş, Schmitt'e göre gerçek bir olasılıktır (Schmitt, 2005; 63). Savaşın gerçek bir olasılık olarak görülmediği durumda, düşman tanımlanamaz bir hal almaktadır. Düşmanın tehdit oluşturduğu sürece, savaş kaçınılmaz olmaktadır. Bu bakımdan savaş olağandır. Savaştan kaçınmak, dost ve düşman ayrımının iyi anlaşılmasından kaynaklanmaktadır. Schmitt savaşa karşı olmayı kabul etmemektedir aynı zamanda savaşı sonlandıracak bir savaşın yapılmasını da ikiyüzlülük olarak değerlendirmektedir. Schmitt, siyasal kavramının iç siyasetin yanı sıra dış siyasete yönelik olması bakımından uluslararası politik bir kavram olarak değerlendirmektedir.

Önemli olan çatışma anıdır (Schmitt, 2005: 63). Siyasal olan en net kriz anında görülebilmektedir. Bu bakımdan siyasalın bir kriz örgütlenmesine karşılık geldiği görülmektedir (Kardeş, 2015: 60). Buradan hareketle dost ve düşmanı belirleyen bir nevi kriz anı olduğu söylenebilmektedir. Kriz anında devletler dost ve düşmanı tanımlayıcı kararı vermektedir. Kriz anında aynı zamanda ilgili devletin varlığını tehdit eden durumlar da tanımlanmaktadır. Aynı zamanda siyasal birlik ile halk arasında ayrılmaz bir ilişki bulunmaktadır. Siyasal birliğin kabul ettiği düşmanı halk da aynı şekilde kabul etmek durumundadır. Nitekim düşman tabirinin en temel özelliklerinden biri de düşmanı halkın kabul etmesi durumudur. Siyasal ve toplum ilişkisi kaçınılmazdır. Nitekim siyasalın olmadığı bir toplumdan söz etmek mümkün değildir (Vergin, 2008: 33-35).

Carl Schmitt siyaseti dost ve düşman ilişkisiyle yorumladığı için siyaset ve savaş arasında sürekli bir ilişki kurmak da mümkündür. Schmitt devlet ve savaş arasındaki ilişkiyi açıklarken Carl Von Clausewitz'e atıfta bulunmaktadır. Clausewitz'e göre savaş eşit taraflar arasında çok genişletilmiş bir düellodan ibarettir ve savaş düşmana kuvvet uygulayarak irademizi zorla kabul ettirmektir (Clausewitz, 2015; 29). Clausewitz karşı iradenin kırılması ve düello tanımından *aşırılıklar kanununu* geliştirmektedir. Savaşın

kazanılması adına simetrik olarak konumlanan iki savaş tarafı da birbirlerini alt etmek ve silahsızlandırmak adına bütün güçlerini kullanmaya gideceklerdir. Bu durumu dis-ütopik bir biçimde *mutlak savaş* durumuna eğilim olarak nitelendirmektedir. Mutlak savaş ile aşırılıklar kanununun geçerli olduğu ve savaşın doğasını ifade eden yalnızca mantıksal boyut anlaşılmaktadır. Buna ek olarak Clausewitz savaşı diğer tüm fenomenlerden bağımsız olarak mutlak savaş olarak değerlendirmektedir. Tarihi ve siyasi bağamlardan ve diğer fenomenlerden hariç tutulmuş mutlak savaş ideal bir tipi nitelemektedir (Schmitt, 2005; 14).

Clausewitz'in ikinci bir teorisi *olasılıklar kanunu* üzerinedir. Savaş pratiğinde taraflar savaşın doğasına uygun hareket etmek yerine düşmanın ne yaptığına bakarak pratiğini şekillendirebilmektedir. Tarihsel olarak da yaşanan olaylar eşiğinde bu olasılık mutlak savaşı *gerçek savaşa* dönüştürmektedir. Dolayısıyla aşırılıklar kanunun savaşın gerçek amacını unutturduğu düşünülmektedir. Ancak savaşın nihai amacının ne olduğu ve düşmanın neden yenilmesi gerektiği soruları sorulmalıdır. Burada amaç politiktir. Politik niyet amaç olduğunda savaş ancak araçtır. Bu sebeple savaş politikanın başka araçlarla devamı olarak nitelendirilmektedir (Clausewitz, 2015; 45).

Araçlar amaçsız düşünölemeyeceğinden Clausewitz referansıyls savaşın kökenlerinde politik olanı bulmak mümkün olmaktadır. Clausewitz aynı zamanda politikanın savaşın ilkelerin de belirlemesi gerektiğini düşünür. Bu bir gerekliliktir ve gerçekleşmediğinde savaş politikanın önüne geçer. Böylece aşırılıklar kanunu devreye girerek mutlak savaş gerçekleşmeye başlar (Schmitt, 2005; 10-15). Özellikle devletlerin şiddeti kontrol etme üzerindeki etkisi azaldıkça gerçek savaşın mutlak savaşa dönüşmesi muhtemel bir durum haline gelebilmektedir. Böylece politika, düşmanı yok etmekten başka alternatif sunmadığı duruma geldiğinde özünü kaybetmeye başlar.

Birinci Dünya Savaşı Carl Schmitt için Clausewitz'in ifade ettiğı dönüşüm olasılığını tam anlamıyla ifade etmektedir. Savaşta amaç karşı tarafın iradesini kırmaya çalışmaktır. Gerçek savaşta düşman tamamen yok edilmemelidir, iradeyi kabul ettirmek yeterlidir. Ancak mutlak savaşta amaç düşmanın tamamen yok etmektir. Bu defa düşman artık suçlu konumunda bulunmaktadır. Suçlu olan düşman gerçek savaş koşullarında değildir, mutlak savaşa evrilmiş bir varoluş mücadelesinin içerisinde. Dolayısıyla Schmitt Almanya'nın Birinci Dünya Savaşının suçlusu ilan edilmesinin altında yatan teorik alt planı bu şekilde açıklamaktadır. Savaşta sivillerin de

öldürölmeye başlanması Clausewitz'in eşit taraflar arasındaki düello tanımındaki değışimi de beraberinde getirmektedir.

Schmitt'in literatüre getirdiğı en önemli tespitlerden bir tanesi de toprağı bağı egemenlik anlayışının artık sonunun geldiğidir (Schmitt, 2020: 25-35). İngiltere'de toprağı bağı (teritorayal) egemenlik anlayışı 19. yüzyılda kapitalist stratejiyle değıştirmeye başlamıştır (Keskintaş, 2019). Egemenlik kavramının kapitalist stratejiye eklenmesi düşman kavramının sivilleri kapsayacak şekilde değışmesinin önünü açmıştır. 19. yüzyıldaki egemenliğin teritoryal ve kapitalist stratejinin uygulanmasıyla birlikte genişlemesi sonucunda Carl Schmitt İngiltere'yi ve dolayısıyla liberalizmi eleştirmiştir. Çünkü Schmitt'e göre gerçek savaşı mutlak savaşı ve ötekini düşmana dönüştürerek düşmanın kamusal kimliğini de ortadan kaldıran liberalizmdir.

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLERİ VE CARL SCHMITT

2.1. ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLERİ İÇERİSİNDE CARL SCHMITT DEĞERLENDİRMESİ

Uluslararası ilişkiler teorileri arasında en yaygın kullanılan kuramlardan ilki realizmdir. Realizm devletlerin uluslararası arenadaki davranışlarını anlamlandırmaya ve açıklamaya çalışan bir teoridir. Realizm Birinci Dünya Savaşı sonrasında barışı korumak adına varsayımlar geliştiren idealizm/liberalizme karşı olarak ortaya çıkmıştır. Olası bir İkinci Dünya Savaşı'nı engellemek amacıyla idealist düşünceyle kurulan Milletler Cemiyeti'nin misyonunu gerçekleştirememesi realist görüşün uluslararası ilişkiler teorilerinde egemen kuram olmasını sağlamıştır. Realizmin öncü varsayımları güç ve çıkardır. Çünkü devletler için kendi çıkarları ve güç peşinde koşmak uluslararası düzeni belirler.

Uluslararası ilişkiler teorileri arasında en yaygın bir diğer kuram liberalizm/idealizmdir. Liberal teori sosyal eşitlik ve insan hakları konularının gelişimine büyük ölçüde katkı sağlamıştır. Mülkiyet ve özgürlük kavramlarını vurgulayan teoride ekonomik küreselleşme ve siyasi liberalizasyon öncelikli konular olarak yer almaktadır (Heywood, 2011: 12). Liberal öğretilerde siyasal kavramı, ideal toplum, ahlaki ilke ve insanlık ile ilgilidir. Dolayısıyla liberal öğretilerin siyasal kavramını etik olarak iyi kavramı ile ilişkilendirdiği görülmektedir. Liberal öğretiler kapsamında insan haklarının gerçekleştirilmesi gibi durumlar 'iyi' olarak değerlendirilmektedir. Bu bakımdan liberalizmin siyasal alanda bir 'iyi' kavramıyla karşılık bulduğu söylenebilmektedir. Schmitt, siyasal kavramını bu gibi durumlardan bağımsız olarak dost ve düşman bağlamında saptamaya çalışmaktadır. Liberalizmi bir çok açıdan eleştiren Schmitt, liberal öğretilerin öngördüğü toplum tasavvurunu reddetmektedir. Nitekim Schmitt'e göre en büyük savaşların barış adına yapıldığı bir dünyada, antagonizma geliştikçe ve devletlerarası çatışma var oldukça Kantçı bir dayanağı olan liberal öğretilerin idealize ettiği barış ortamının gerçekleşmesi mümkün olmayacaktır.

Schmitt'e göre devlet, belirli bir toprak parçası üzerinde örgütlenmiş bir halkın siyasal statüsüdür. Siyasal kavramı, bütün devlet kavramını inşa eden bir konumdadır ve

devletin doğası bu tartışmanın dışındadır (Schmitt, 2005). Schmitt liberalizmi dost ve düşmanı tayin etmekten kaçınmak ve düşman kavramına başvurmadan uluslararası düzeni analiz etmekle eleştirmektedir. Schmitt, düşmanı olmayan bir halkın, yaşamaya hakkı olmadığını belirtmektedir (Schmitt, 2005: 70). Ancak liberal teoride düşmanlar yoktur, rekabet, anlaşma ve uzlaşma vardır. Bu durum Schmitt'e göre siyasetin öz doğasını kendi içinde eritmektedir. Siyasal niteliğin kimin dost kimin düşman olduğuna karar vermesi, ilgili toplumun da bu bilince haiz olduğunu göstermektedir. Devlet, bu bilince sahip halkın üzerine inşa edilmektedir.

Bilindiği gibi Karl Marx toplumsal yapıyı çelişki ve çatışma kavramlarıyla analiz etmektedir. Bu çatışma ve çelişki kavramları liberal dünyanın uzlaşma düşüncesine aykırıdır. Ayrıca liberal dünyanın barış düşüncesi, Marksizmin eşit haklara dayalı dünya toplumunu kurmak için devrimin gerekli olduğu düşüncesiyle de çelişmektedir. Modern, seküler ve liberal toplumun siyasal kavramı Katolik mezhep kaynaklı teolojik süreklilikten kaynaklanmaktadır. Ancak Marksizmin uzlaşmaz çelişkisi Proleterdir. Siyasal kavramındaki dost ve düşman karşıtlığı, son dönemde Schmitt'in Marksist bir okumaya tabi tutulmasına neden olmuştur. Ayrıca Schmitt'in liberalizm eleştirisi son dönem Marksist düşüncenin liberal eleştirisi ile de uyum içindedir. Küresel düzenin Schmittyen yorumlanması, Marksist bir okuma içinde yeniden anlamlandırılmaktadır.

1920 yıllarında Schmitt, Katoliklikle ilgili yazdığı yazıda, siyasal teolojiyi merkeze alan bir dil kullanır. Daha sonra siyasal adlı kitabında da yazacağı gibi zıtlıklar ve muhalefet onun temel bir yönlendirici ilkesidir. Schmitt'e göre kilise neredeyse tüm çelişki ve zıtlıkları kuşatır, kendisi düzenli olarak bir ikilik oluşturur. Kilise Coplexio Oppositorum'dur. Yani tüm karşıtlıkların birleşimidir (Schmitt, 1996: 7) Bu çelişki ve zıtlıkların birliği Katolik Kilise 'sinin varlığıyla ilişkilidir. Schmitt bu çelişkileri kendi düşüncesinde de takip eder. Siyasal olanı bu ikilik üzerine kurar. Çelişki ve çatışma Marksist anlamda, onun bütün düşüncelerine Katolik bir düşünce olarak sızar. Marksist düşüncenin Schmitt ile ilgisi ilginçtir. Schmitt'in bu dinsel düşünce biçimine borçludur.

Marx ve Schmitt bazı açılardan ortak görüşlere sahiptir. Marx ve Schmitt'i ortak paydada buluşturan görüşlerden ilki; her iki düşünürün de devletin mutlak gücüne karşı toplum tarafından maddi ve tinsel alanda gösterilen mücadelenin, Tanrısal güç karşısında insani özerkliğin savunulması olarak değerlendirilmesidir (Günsoy, 2010:

154). Schmitt, liberal teoride savunulan halkın egemenliğinin Tanrısal egemenliğin seküler yorumundan kaynaklandığını düşünmektedir (Schmitt, 2005). Buna siyasal ilahiyat denmektedir. Dolayısıyla siyaset ile ilahiyatın iç içe geçtiğini savunur. Benzer bir eleştiri siyasal alanın dinsel temelde örgütlenmesine karşı olan Marksizm tarafından dile getirilir. Seküler siyasal ilahiyat yerine Marksizm bunu alt/üst yapı kavramları ile izah eder. Ekonomi temelli alt-üst yapı ilişkisinde maddi koşulların zihinsel yapısı üst yapı kurumlarını belirler. Böylece kültür ve siyaset gibi üst yapı kurumları maddi ekonomik temeller ile belirlenmektedir. Ancak Schmitt alt-üst yapı yorumu yapmaz.

İkinci benzerlik, her iki düşünürün de zıt kutuplar ve karşıtlığa dayalı çatışma alanlarının siyasal alanda merkezi bir özelliğe sahip olduğu görüşüdür. Schmitt'in düşman kavramı sol literatürde burjuva ve proleterya biçiminde başka formda ifade edilmektedir. Bu karşıtlık, proleterya ve burjuvazi arasındaki karşıtlık olarak değerlendirilmektedir. Bu karşıtlık en uç yoğunluğa eriştiğinde ise siyasallaşmaktadır. Dolayısıyla siyasal kavramının kurucu unsurlarını karşılıklar ve antagonizmalar olarak değerlendirmek mümkündür (Mouffe, 2015a: 14, 158). Bilindiği üzere Marksist öğretilerde proleter devrim ile sınıf ayrımının ve çatışmanın son bulacağı düşünülmektedir. Bu bakımdan özellikle post-Marksist görüşlerin Schmitt'in düşüncelerine dayanılarak meşru bir devlet modelinin desteklendiği görülür. Mouffe'un çatışmanın devamlılığının ontolojik gerekçelerini Schmitt'e dayandırması, Mouffe'un bu meşruiyet çabasından kaynaklanmaktadır (Kaşıkçı, 2019: 3). Üçüncü olarak savaş ve toplumsal çatışmanın sürekliliğine ilişkin her iki düşünürde farklı gerekçelerle benzer düşünceleri bulmak mümkündür.

Marksist anlayışa göre, bugüne kadar bütün toplumların tarihi, bir sınıf savaşları tarihidir (Marx, 2003: 57). Bu düşünce çerçevesinde Marksist anlayışın liberal öğretisi karşısında Schmitt'in yanında yer aldığı görülmektedir. Liberal öğretilerde ise özellikle Mouffe tarafından dile getirilen meselede Schmitt'in dost düşman kavramının siyasal bir içerik doğrultusunda antagonizma, biz-onlar ikiliği olarak değerlendirilmektedir. Liberal demokratik toplumlarda çatışmanın ortadan kaldırılamayacağını ve kaldırılmaması gerektiğini ileri süren Mouffe, liberalleri ekonomik ve etik kavramlar ile hareket ettikleri noktasında eleştirmektedir. Mouffe, liberal öğretilere karşı radikal demokrasi ya da agonizma modelini öngörmektedir. Bu sayede düşmanlar arasındaki mücadelenin muhalifler arasındaki mücadeleye dönüşeceğini yani antagonizmanın,

agonizmaya evrileceğini ifade etmektedir (Mouffe, 2015a: 27). Mouffe Schmitt'in yapmış olduğu dost düşman analizinin siyasal alan için önemini vurgulamaktadır. Mouffe' a göre siyasal alan antagonistiktir. Schmitt bu durumun anlaşılmasında büyük katkı sağlamaktadır. Bu süreçten sonra yapılması gereken siyasal alanın antagonistik oluşu ile yüzleşmek ve yeni demokratik siyaset anlayışı geliştirmeye çalışmaktır (Mouffe, 2010: 22).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DOST DÜŞMAN KAVRAMININ ULUSLARARASI İLİŞKİLER AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ: TÜRKİYE & YUNANİSTAN ÖRNEĞİ

3.1. ULUSLARARASI İLİŞKİLER AÇISINDAN SCHMITT'İN DOST DÜŞMAN KAVRAMI

Uluslararası alanda devletlerin birbirleri ile dost düşman ilişkisi kurması, devletlerin var olduğu zamandan bu yana olağan bir durumdur. Devletler için düşmanların isimleri değişse de düşman olgusu değişmemektedir. Bu durumu Schmitt'in bir devlet olarak siyasal birliğin, kendisini düşmanın varlığıyla tanımlaması düşüncesi ile ilişkilendirmek mümkündür. Devletlerin birbirlerini düşman olarak nitelermelerinden daha sonra ilgili devletler arasında dost ilişkisinin kurulabildiği de görülmektedir. Örneğin, İkinci Dünya Savaşı sırasında Amerika Birleşik Devletleri'nin resmi düşmanı Sovyetler Birliği'dir (Sander, 2020: 203-204). İdeolojik anlamda Amerika Birleşik Devletleri komünizminin karşısında Sovyet sosyalizmi yer almaktadır. İkinci Dünya Savaşı sürecinde ve sonraki süreçte ideolojik karşıtlık en uç yoğunlukta yaşanmıştır. Savaş sonrasında Soğuk Savaşın karşıt tarafları olmalarına rağmen Amerika Birleşik Devletleri'nin 11 Eylül Saldırıları sonrasında Rusya'yı yanına çekme çabaları (Özdemir, 2002: 154), Amerika Birleşik Devletleri'nin Sovyetler ile sürdürdüğü düşmanlık ilişkisinin kriz anı ile sınırlı kaldığını açıkça ortaya koymaktadır.

Uluslararası ilişkiler alanında yaşanmış somut olaylara akademik teorilerden pek çok örnek göstermek mümkündür. Schmitt'in olağanüstü hâl durumunda asli egemenin varlığının ortaya çıktığına dair teorisi de dost düşman teorisi gibi somut karşılık bulabilmektedir. Amerika Birleşik Devletleri 11 Eylül Saldırıları sonrası dönemde küresel ölçekte bir olağanüstü hâl ilan etmiştir. Bu olağanüstü halin içinde daha önceden liberal dünyanın kabul ettiği birçok insan hakları ihlal edilmiştir. Çünkü liberal anayasalarda olağanüstü haldeki yürütmenin yetkisinin sınırlandırılmasının ölçülerinin belirsizliği gibi Amerika'nın sınırsız güç kullanımının sınırları konusunda anlaşma sağlanamamıştır. Olağanüstü hali ilan etme yetkisinden dolayı Schmitt'in belirttiği anlamda Amerika Birleşik Devletleri, dünyayı yönetme ve onu baskın olarak belirleme yetkinliğini ortaya koymaktadır. Schmitt açısından bu dünya egemenliği olarak yorumlanabilir. Amerika Birleşik Devletleri'nin bu egemenliği dünya üzerinde kural

koymaktan çok Schmitt'i tasdik edercesine, kuralı sistemli ve kapsamlı bir şekilde ihlal edebilme gücüyle göstermektedir (Yılmaz, 2017: 405).

İkinci Dünya Savaşı sonrası çalışmalarında Schmitt teoloji ile devleti bir arada düşünür. Devleti teolojik dünya içinde düşünmeye devam eder. Schmitt'e göre teolojik ve metafizik dünya ile devletin resmi bir birine karşılık gelmektedir ve örtüşmektedir. Schmitt, monarşi ile monoteizm; liberal anayasacılık geleneği ile deizm arasında ilişki olduğunu ileri sürer. Bu ilişkinin Marksist felsefesinin alt ve üst yapı anlayışından ve Hegelyen felsefenin öne sürdüğünden ayrı olduğunu düşünür (Schmitt, 1999: 204). Schmitt, geç dönemde de siyasal teolojiyle karşılıklı ilişkiler içinde okur. Bu özelliği bazı düşünürlerin siyasal sistemin siyasal teolojik olduğu konusunda fikirler yürütmesine neden olur. Schmitt modern Avrupa devletlerinin evrenselcilik düşüncesinin sarsılmasıyla oluştuğunu düşünür. Burada evrenselliği temsil eden elbette Katolik Kilisesidir. Devletlerin egemenlik düşüncesi bu dönemde hem monarşilerin imparatorluk ve evrensellik taleplerine hem de kilisenin evrensel siyasi taleplerine karşı geliştiğini söyler. Bu durumda bile egemenliğin oluşmasına dair tarihsel okuması çok teolojiktir.

Devletlerarası ilişkiler incelendiğinde liberal teorinin barışı esas alan dilinin aksine devletler açısından bir düşman olgusunun kabullenildiği bilinmektedir. Nitekim düşman olgusu Schmitt'in ifade ettiği kriz anı ile doğrudan ilişki içerisindedir. Dostlar ve düşmanlar iç dost düşman olabileceği gibi dış dost düşman da olabilmektedir. Burada ifade edilmeye çalışılan mesele, düşman olgusunun, devletlerin var olduğu müddetçe hep var olduğu ve olacağı düşüncesi bağlamında dost düşman ilişkilerinin Schmityen bir boyut içerdiğinin ortaya konulmasıdır. Burada düşman, hasımlığın dışında tam bir kamusal düşmandır. Dost düşman kavramı diğer ikiliklerden bağımsız olarak değerlendirilmelidir (Schmitt, 2005: 48).

Siyasal kavramını Schmitt siyaseti mümkün kılan ve insan ilişkilerinin temelinde yer alan bir kavram olarak tanırlar. Schmitt bir toplumun dostunu ve düşmanını tanıyabilmesi ve düşmanı ile mücadele edebilmesi siyasal kavramının özünü oluşturduğunu düşünür. Düşmanlık siyasalın temel motivasyonudur. Aynı zamanda siyasal insan ilişkilerindeki temel gerilimi de tanımlamaktadır, siyasal devletten önce gelir. Bu bakımdan Schmitt'e göre siyasetin özünde rasyonellik ve anlam arayışından ziyade düşmanla olan ilişkiler yatmaktadır. Siyasal devletin temel fonksiyonudur.

Devletler düşmanı tanımlar ve gücünü kullanarak toplumu korur, düşmanla mücadele eder. Devletin temel kavramlarından egemenliği Schmitt siyasal ve otorite kavramlarıyla ilişkilendirmiştir.

Schmitt siyasal kavramını siyasal düzenin temellerini ve temel siyasal gerçekliği anlamak adına kullanır. Schmitt'e göre siyasalın varlığı toplumu bir arada tutan güçtür ve mücadele ile düşmanlıkla ilgili gerçeklere dayanır. Egemenlik Schmitt için bir devletin temel varlık dayanağıdır. Egemenlik kavramı Schmitt açısından karar verme olarak tanımlanır. Karar veren egemenliğini göstermiş olacaktır. Bu egemenlik devletlerin iç siyasette hangi karara hangi ismin karar verdiğinden ziyade uluslararası alanda yaşana kriz anında hangi ülkenin krize dair karar alabildiği ile alakalıdır. Bu bakımdan Türkiye-Yunanistan arasında gelişen ilişkiler analiz edilerek dost düşman karşıtlığında Türkiye için Yunanistan'ın yer aldığı konum irdelenecektir. İki ülke arasında yaşanan gerginlikler ve kriz anları egemenlik çatışması ve nihayetinde bir karar verme gerilimi olarak değerlendirilecektir.

3.2. TARİHSEL OLARAK TÜRKİYE VE YUNANİSTAN İLİŞKİLERİ: DOST DÜŞMAN KARŞITLIĞI BAĞLAMINDA YER ALDIĞI KONUM

Bir devletin etkili bir yönetime sahip olması Schmitt'e göre kriz anlarında kararlı bir şekilde hareket edebilen güçlü bir irade ile mümkündür. Bu irade hem hukukidir hem de hukuku aşkın bir niteliktedir. Tüm hukuki normlar belir bir otorite tarafından belirlenir. Bu otorite belirlemiş olduğu hukuki düzeni içinde kalır. Ancak otoritenin özü itibariyle hukukun üstündedir. Bu aşkın durumunu ise olağanüstü durumlarda ve kriz durumlarında ortaya çıkarır. Schmitt bu olağanüstü durumu istisna hali olarak tanılamaktadır. İstisna hali olağan durumun dışında devletin olağanüstü yetkilere sahip olma durumudur. Bu durumda olağan tüm hukuki normlar askıya alınır. Bu yetki ancak egemene aittir.

Egemenin istisna halinde hukukun üstünde yetkilerinin olması hukuk dışılığıdır. Hukuk dışılık, belirli bir alanın siyasetin ve egemenliğin etki alanının dışında kaldığı durumu tanımlar. Bu durumda siyaset ve egemenlik kavramları hukuktan ayrılır. Egemen kriz anında düşmana karar vererek kendi varlığının, hukuk dışı özelliğinin ve aşkın durumunun meşruiyetini sağlar. Halkı belirli bir düşman karşısında, kriz anında bir arada tutan egemen otoritedir. Halk artık bu durumda düşmanın kendi varlığına dönük bir tehdit potansiyeli içerdiğine inanır. Düşman artık kriz anlarında yenide ve

sürekli olarak ortaya çıkan ontolojik bir tehdittir. Bu sebeptendir ki egemenin düşmana dosttan çok daha fazla ihtiyacı vardır. Schmitt'e göre toplumun dost düşmanını tanıması önemlidir. Çünkü toplum bu ayrımı yapabilme kabiliyetiyle şekillenmektedir.

Rumlar yüzyıllar boyunca Osmanlı hakimiyetinde yaşamış. 19. yüzyılda yaşanan bağımsızlık hareketlerinden etkilenen Rum kesimi milliyetçi bir tavra bürünerek bağımsızlık düşüncelerini Osmanlı aleyhine geliştirmiş. Rumların Yunanistan bölgesinde genişlemesi ve zaman içerisinde Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanması Rumları Osmanlıdan tamamen ayrışmalarının zeminini oluşturdu. Osmanlı-Rum ikilisi arasında gerginlikler başlamadan önce uzun yıllar Osmanlı toprakları üzerinde Rum-Ortodoks ve Türk halkları sükûnet ve düzeni bozmadan yaşayabilmişlerdir (Yılmaz, 2008: 28-29). Ancak yine de Yunanistan resmi olarak 1830 yılında bağımsızlığını kazandı. 17. ve 18. yüzyıllarda Yunanlıların sık sık isyan ettiği bilinmektedir. Bağımsızlık öncesinde de 1821'de büyük Yunan isyanı vardır. Ancak bu isyan da öncekiler gibi Osmanlı ordusu tarafından bastırılmıştır. 1829 bağımsızlık mücadelesi öncesinde de Osmanlı ile Yunanlılar arasında bir gerilim söz konusudur. Burada milliyetçilik akımının batı Osmanlı'nın Batı bölgelerinde yer alan milletlere hızlı bir biçimde ulaşmasının büyük etkisi vardır. Bu yüzden gerçek anlamda bir sükunet ve düzen olduğunu söylemek pek mümkün değildir.

Bu süreçte dünya siyaseti de tüm devletler gibi Türkiye'yi ve Yunanistan'ı etkilemiştir. Birinci Dünya Savaşı tüm ülkeleri bir savaş durumunda tavırlarını nasıl sergileyeceklerini göstermeye itmektedir. Bir bakıma Birinci Dünya Savaşı uluslararası arenada karar verme geriliminin en yoğun yaşandığı zaman dilimidir. Çünkü Schmitt karar verme geriliminin en yoğun noktasını savaş olarak tanımlar. Savaşta devletler karar verme geriliminde net bir düşmana sahiptir ve savaşın amacı politik egemenlik hakimiyetidir. Bu durum dünya savaşı için devletlerin itilaf ve ittifak devletleri olarak ayrılmasıyla sonuçlandı. Bu bloklaşmada Türkiye Almanya ve Avusturya-Macaristan tarafından kurulan ve sonradan Bulgaristan'ın da dahil olduğu *İttifak Devletleri* safında; Yunanistan ise İngiltere, Fransa ve Rusya tarafından kurulan ve daha sonra Portekiz, Romanya, İtalya ve Amerika Birleşik Devleti'nin dahil olduğu *İtilaf Devletleri* safında yer almaktadır. Bu savaşın galibi İtilaf Devletleri olmuştur. Dünya devletlerinin savaş sürecinde iki blokta yer almıştır. Her devlet önce kendi çıkarlarını öncelemiştir ancak yine de aynı topluluk altında toplanmış ve karşı tarafta aynı şekilde bir araya gelmiş

düşman konumlanmıştır. Schmittyen anlamda yoğunlaşma pratik olarak yaşanmıştır. Bu durum kriz anıyla sınırlıdır. Krizin karar vereni uluslararası alanda egemenliğini ortaya koymuştur. Savaş sonrası süreç normal standartlarda devam etmiştir.

Birinci Dünya Savaşı'ndan mağlup olarak çıkan Osmanlı, aynı zamanda ulusal birliğini sağlamaya da çalışmaktadır. Bu süreçte özellikle ulusal birliğin kurulması aşamasında düşmanın tanımlanması ve halkın bu tanım karşısında mücadeleci bir karaktere bürünmesi gerekmektedir. Yaşanan büyük yenilginin ardından 1918 yılında Mondros Ateşkes Anlaşması'nın imzalanması gerekmiştir. Osmanlı'nın aleyhine içeriği bulunan Mondros Anlaşması ile Türk toprakları işgale açık konuma gelmiştir. Bu sırada imzalanan gizli anlaşmalar kapsamında 1917 St. Jean de Mauriene anlaşması ile Batı Anadolu' da İzmir'den Konya'ya kadar olan bölge İtalyan nüfuz bölgesi olarak belirlenmiştir. Ancak İngiltere, Fransa ve hatta Amerika Birleşik Devletleri'nin Batı Anadolu'da yaşayan Rumların İtalyanların nüfuzunda bırakılmasından duydukları endişeden kaynaklı olarak ilgili anlaşma iptal edilmiştir. Sonradan alınan bir karar doğrultusunda Batı Anadolu'nun Yunanistan nüfuzuna bırakılması kararlaştırılmıştır.

Bu ortak kanaat İtalya'nın itirazlarına rağmen onaylanmıştır. Bu gelişmenin ardından Paris Anlaşması'na dayandırılarak 15 Mayıs 1919 tarihinde Yunanistan tarafından İzmir İşgal edilmiştir. Yunan işgalinin ardından İzmir ve çevresinde bulunan Rumların Yunanlılara destek verdiği, Yunanlıların bölgede kaldığı süre içerisinde Rumlar dışında bölgede yaşayan halklara ağır hakaretlerde bulunarak büyük bir yaşam tehdidi oluşturduğu görülmektedir (Güzel vd., 2002a: 756-761). Rumlar için Türkler artık yok edilmesi beklenen ve Rum birliğinin tayin edilmesi için aşılması gerekli düşmandır. İzmir'in işgali Rumlar için bölgede yaşayan Rumlarla birlikte Rum birliğinin tayinine yönelik önemli bir konudur. Bu noktada Türk-Yunan gerilimlerinin başlamasını ateşleyen karşılıklı ilişkisi var olma çabasıyla ilişkili olarak gelişmiştir. Çünkü siyasal birlik olarak var olmak verilecek karar ile ilişkilidir. Siyasal olan Schmitt'e göre mücadele ve düşmanlık üzerine kurulmuş temel siyaset gerçekliğidir.

Birinci Dünya Savaşı dönemine Rumların Osmanlı topraklarında yaşayan gayrimüslimler olması, diğer devletler açısından Osmanlı'ya karşı bir koz olarak kullanılmaya başlanmaktadır. Yunanistan bağımsızlığını kazandıktan sonra İngiltere ve Fransa'nın da desteğini alarak Osmanlı'ya yönelmiştir. Bu yöneliş Rumların *Megali*

İdea'larını¹ gerçekleştirme hususunda bir umut oluşturmakla birlikte Rumlarda bir Yunan hayranlığının oluşmasına sebebiyet vermektedir. Yunanlıların bu noktada düşmana karar vermiş olması Rumları tek çatı altında birleştirmeye yetmiştir. Yunanistan'ın düşmanı tayin etmesi/karar vermesi Rum birliğini sağlayacak ve aynı zamanda Rumların Yunanistan Megali İdeası otoritesi altında birleşmelerini mümkün kılacaktır. Bu yaklaşımın arka planında Rum ve Yunan halkının etnik ve dini yakınlığı da bulunmaktadır. Schmitt'e göre egemenlik ve siyasetin dini kaynakların üzerine yoğunlaşması politik teolojidir. Schmitt'e göre modern siyaset teolojik düşünce köklerinden kaynaklanmaktadır.

Türkiye Yunanlıların Megali İdea'larını Türklerin bağımsızlık savaşını kazanmalarının ardından tehlikesiz olarak algılamıştır ta ki Yunanlıların Kıbrıs'ta kendi yurtlarını birleştirme düşünceleri ortaya çıkarıncaya dek. Dini ve etnik bakımdan farklılıklara rağmen uzun yıllar bir arada huzur içinde yaşayabilen Rum ve Türk halkları birbirleri için yaşamsal bir tehdit oluşturmaya başlamaktadır. Bu sürecin ardından nüfus mübadeleleri ile halkların yaşamlarını devam ettirmeleri sağlanmaya çalışılmaktadır (Güzel vd., 2002b: 597-608). Schmitt'in kriz ve karar verme teorisi tam bu noktada karşılık bulmaktadır. Egemen için dost düşmana karar vermek etik bir karar değildir, bu karar salt siyasal doğanın gereğidir ve karar veren ülkenin çelişkilerinin de farkına varılmasını sağlar. Düşmana karar vermek pek çok sebepten kaynaklanabilir. Türkiye-Yunanistan ilişkisinde düşman tayini imge üzerinden sağlanmaktadır. Her iki ülke de gerilimlerin yoğunluğu arttığı durumlarda düşman tanımını tekrar gündeme getirmiştir.

Türkiye ve Yunanistan arasında gerginlikler zamanla zirve noktasına gelerek ontolojik tehdit boyutuna ulaşmaktadır. Bu durum Schmittyen anlamda yoğunluğun artmasıyla kriz eşiğine gelinmesi durumunu nitelemektedir. Öyle ki ülkeler arası mübadele zorunlu hale gelmiştir. Nitekim 1923 yılında iki ülke arasında önce Mudanya Anlaşması ile sonrasında Lozan Barış Konferansı'nda somut şeklini alan mübadele işlemleri tamamlandı. Bu tarihten itibaren ülkelerin mübadilleri zorunlu göç etmek durumunda kaldı. Mübadele kapsamında Türk topraklarında yaşayan Rumlar Yunanistan'a, Yunanistan topraklarında yaşayan Müslümanlar Türkiye'ye göç etmiştir. Lozan Barış Konferansı ile belirlenen koşullara göre iki mübadele sonrasında da iki ülke

¹ Megali İdea, Tuna ve Fırat Nehri arasındaki toprakların üzerinde Büyük Yunanistan Devleti'nin kurulmasını amaçlayan düşüncedir (La Gorce, 1986: 359-361).

arasında yaşanacak herhangi bir mübadele ya da göç, ülkelerin müsaadesine bağlanmaktadır (Oran, 2002: 332).

Halkların göç etmek zorunda kalmaları her iki ülkenin halkları tarafından düşmana karar veren otoritenin egemenliğinin kabul edildiğini gösterir. Bu durum halklar tarafından da düşmanın artık ontolojik tehdit potansiyeli taşıdığına inandıklarını kanıtlar. Siyasi gerilimler ve krizler ortaya çıkıncaya dek bir arada yaşayabilmiş ancak kriz sonrası belirli bir düşmana kara verildikten sonra halkların birbirlerine karşı tutumları Schmitt'in teorisini destekler niteliktedir. Politik teolojik bir arka plan dahilinde artık halklar düşmana karşı mücadeleci bir tavra bürünmüştür. Schmitt'in siyasetin özü olarak tanımladığı dost düşman ayrımı halklar tarafından da ayrışmaya gitmiştir. Bu noktadan sonra yoğunlaşma artmıştır.

Yunanistan Türkiye arasında yaşanan en sert gerginliklerden biri *Kıbrıs Sorunu*dur. 300 yıl kadar süre Osmanlı himayesinde bulunan Kıbrıs adası, Birinci Dünya Savaşı sonrasında Lozan Antlaşması kapsamında İngiliz egemenliğinde alınmıştır. Bölgede Rum ve Müslüman halklar bir arada yaşamıştır. 1931 yılı sonrasında Kıbrıslı Rumların Yunanistan ile birleşme talebi olmuştur. Bu talep, Rum halkı tarafından belirlenmiş düşman kararının kabul edildiğini göstermektedir. Türklerden ayrılma talebi savaş sonrasında büyük bir ivme kazandı. Bu durum iki halk arasında anlaşmazlıklara neden oldu. Sorun, 1954 yılında Yunanistan tarafından Birleşmiş Milletler'e taşınmışsa da net bir çözüm üretilmemiştir.

Bunun üzerine Rumlar bölgedeki Türk-Müslüman halklara saldırmaya başlamıştır. Şiddet ve ontolojik tehdit içeren saldırılar Türk-Müslüman halkın belirli köylerden ayrılmasına neden olmuştur. Bu durum yine iki halk arasında nüfus taksimini gerekli kılmıştır (Vatansever, 2012: 1489). Kıbrıs krizi Schmitt'in karar anı teorisi ile yakından ilişkidir. Kıbrıs'ta ulusal birliğin sağlanması talepleri baş göstermiştir. Bu süreçte daha önceden Rum ve Türk karşıtlığı etkili olmuştur. Belirlenmiş bir düşman ulusun siyasal birlik tayini için önemli ve gereklidir. Kıbrıs krizinde de düşman tarif edilmiş durumdadır. Yaşanan gerilimlerin yoğunluğu attıkça karar verici egemenin varlığına halklar tarafından daha fazla ihtiyaç duyulmuştur.

Türkiye ve Yunanistan Kıbrıs sorunu için İngiltere ile defalarca masaya oturmuştur. 1960 yılında Zürih'te gerçekleşen anlaşma ile Kıbrıs halkalarının ortaklığına dayanan, her iki halka eşit siyasi haklar tanıyan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin

kurulması kararlaştırılmıştır. Ancak ilerleyen zamanlarda Kıbrıs Rumlarının Kıbrıs Türklerini dışladığı ve yok etmeye çalıştıkları ve Rumların Yunanistan ile birleşme girişimlerinin devam ettiği görülmüştür. Bu düşünceye dayanarak Kıbrıs'ta yaşayan Rum hakları 21 Aralık 1963 tarihinde Türk-Müslümanlara karşı şiddetli saldırılara geçmiştir. Türklerin imhasını amaçlayan bu katliamlar, Türk tarihine *Kanlı Noel* olarak geçmektedir (Keser, 2011: 97-100).

Rumların Türk halkları yok etmeye yönelik düşmanca tavırları eşit haklarla bir arada yaşama kararı alınmasına rağmen Türk halkının ontolojik tehdit olarak görülmeye devam edildiğini göstermektedir. Çünkü düşmana karar vermiş egemene, halklar tarafından da rıza gösterilmiştir. Bu durum hukuk dışıdır ancak yine de egemenin varlığı ve ulusal siyasal birlik tayini halklar tarafından da talep edilmiştir. Bu noktada halkların ulusal bütünlük düşüncesi siyasal birlik kurma çabalarından anlaşılmaktadır. Schmitt siyasalın devletten önce geldiğini savunmaktadır. Dolayısıyla Kıbrıs halklarının devlet kurmadan önce siyasal bir kaygı taşımaları Schmittyen bir analizle değerlendirilmeye müsaittir. Siyasal birlik kaygısı toplum tarafından devlet çatısı altında toplanmadan dahi gün yüzüne çıkmıştır.

Yapılan *düşmanca* saldırılar her iki ülkenin ilişkilerini çok daha olumsuz etkilemiştir. Türkiye'deki Rum azınlıklar ve bu azınlıkların hakları Yunanistan için büyük önem ihtiva etmiştir. Aynı zamanda Yunanistan belirli dönemlerde nüfus politikalarında genişleme girişimlerinde bulunmuştur. Bu girişimlere karşı çıkan ise öncelikle Türkiye'dir. Özellikle Yunanistan'ın yeni kimlik inşası için yeterli Rum kesim Türkiye'den temin edilmiştir. Dolayısıyla Yunan kesiminde bir Türk aleyhtarlığı oluşmuştur. Türkiye, Kıbrıs'ta yaşayan Türklere karşı gerçekleştirilen 1963-1964 yılları arasındaki saldırılara karşı *1930 Sözleşmesi*'ni feshetmiştir. Bu durum Yunanistan tarafında İstanbul'da yaşayan Rumların yok edilmesine dair bir hamle olarak algılanmıştır (Oran, 1986: 2-4). Atılan bu adımlar egemen otoritenin kararları olarak değerlendirilebilir. Kararların nitelikleri Schmittyen anlamda salt politik içeriklidir. Çünkü siyasal en net şekilde kendisini kriz anında belli eder. Schmitt'e göre kriz tehdidi tanımlar. Kuralı ihlal edebilme gücü ancak egemene aittir. Bu bakımdan sözleşmenin feshi kararı ve karşılıklı cepheleşme hareketleri normal düzeni ihlal etme ve egemenin kuralları belirleme çabası olarak algılanabilir.

Yaşananlar üzerine 1963 yılında Kıbrıs'ta halklar hem bölgesel hem de ırk temelli olarak tamamen ayrılmaya yönelmiştir. Böylece Schmittyen anlamda tehdit tanımlanmıştır. Rumların yaşadığı *Güney Bölgesi* 1967 Yunanistan askeri darbesi ile Yunan hâkimiyetine geçmiştir. Bu durum zaten Yunanistan ile ortak hareket eden bölgedeki Rum halkları için şaşırtıcı değildir. Yaşanan olayları üzerine Yunanistan ile masaya oturan Türkiye, iki halkın bağımsız yönetimini savunmuştur. Görüşmeler Rum darbesi vesilesiyle tekrar sekteye uğramıştır. Bölge daha sonra Rum yönetimine bırakılmıştır. Bu defa 1975 yılında *Kuzey Bölgesinde* Kıbrıs Türk Federe Devleti, 15 Kasım 1985 tarihinde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti kurulmuştur (Tezel, 2008: 29-44). Bu sürece kadar imge üzerinden oluşturulmuş düşman algısı kendini net bir şekilde göstermiştir. Bu süreçte Schmittyen kriz anı ve karar ilişkisi egemenin varlığını olumlamasıyla kendini belli etmiştir. Aynı şekilde halkların siyasi birliği, düşmanın tayini ile netleşmiştir. Düşman imgesinin oluşumu kendini kriz anında göstermiştir. Kıbrıs sorunu iki ülke arasında halen daha çözülememektedir ve gündem olabilmektedir. Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler İngiltere, Türkiye ve Yunanistan halen daha bu sorun ile ilgilenmektedir.

İstanbul azınlıkları kadar burada bulunan *Fener Rum Patrikhanesi* de iki ülke arasında yaşanan gerginliklerden biridir. İstanbul'da kalan Fener Rum Patrikhanesi ve buranın statüsü de bir gerilim yaratmaktadır. Fener Rum Patrikhanesi, Bizans Kilisesi'nin devamı niteliğindedir. Fatih Sultan Mehmet döneminde Rumların hukuki, cezai ve dini tüm işlemlerinden Fener Rum Patrikhanesi sorumlu tutulmuştur. Ancak patrikhanenin Osmanlı siyasetine karışması sebebiyle yetkileri sınırlandırılmıştır. Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmasının ardından patrikhanenin genişlemeye çalışan Yunanistan ile hareket ettiği görülmüştür. Balkan Savaşı ve Birinci Dünya Savaşı sürecinde de patrikhanenin tutumu Osmanlı aleyhine olacak şekildedir. Devam eden süreçte Kurtuluş Savaşı'na kadar patrikhanenin silahlı cemiyetler kurduğu görülmektedir (Atalay, 2001). Bu durumda da yine siyasal teoloji kavramıyla ilişki kurulabilir. Teolojik kökenler siyasi eğilimlerin kökenlerinde bulunmaktadır.

Patrikhane Yunanistan tarafından desteklenen Türk düşman algısının bölgede yaşayan Rumlar arasında yayılmasında etkili olmuştur. Bu durum karar verilmiş siyasi düşmanın yok edilmesine ve ulusal birliğin sağlanmasına yönelik çalışmaları ortaya çıkarmıştır. Bu durum egemen otoritenin belirli kurumlarca da desteklendiğini

göstermektedir. Patrikhanenin siyasi ve düşmanca yapılanmayı teşvik etme tutumu karşısında Mustafa Kemal Atatürk, patrikhanenin İstanbul dışına taşınması gerektiğini şu sözleriyle ifade etmektedir. *“Lakin bir fesat ve hıyanet ocağı bulunan, memlekete nifak ve şikak tohumu saçan, Hristiyan hemşerilerimizin huzur ve refahı için de uğursuzluk ve felaket sebebi olan Rum patrikhanesini artık topraklarımız üzerinde bırakamayız... Bu fesat ocağının hakiki yeri Yunanistan değil mi?”* (Atatürk, 2017). Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere Yunanistan’ın oluşturduğu düşman imgesine karşılık bir düşman tayini de ortadadır.

Lozan Konferansı’nda Patrikhanenin ihracı için çalışmalar yapılmıştır. Ancak konferansta patrikhanenin siyasi meselelerle meşgul olmaması şartıyla Türkiye’de kalması kararlaştırılmıştır. Aynı zamanda patrikhanenin hukuki statüsü de Türkiye’ye bırakılmıştır. Dolayısıyla patrik seçiminden kaynaklı sorunları önlemek adına bu konuda Türkiye yetkilendirilmektedir. Özellikle bu karar neticesinde patrikhanenin evrenselliğini ve Ortodoks dünyası için dini liderliği ifade eden *ekümenlik* vasfı da kaldırılmaktadır. Yunanistan Rum Patrikhanesine uluslararası bir nitelik kazandırmak adına 1925 yılında Milletler Cemiyeti’ne başvurmuştur. Buradan olumsuz bir cevap gelmesinin ardından Türkiye bu başvuru için itirazda bulunmuştur. Lahey Adalet Divanı’na taşınan konuda, divandan tarafların kendi aralarında çözmeleri gereken bir durum olduğu kararı alınmıştır. Zaman zaman patrikhanenin taşınması gündem olsa da Atatürk dönemi boyunca ekümenlik söz konusu olmamaktadır. Patrikhane nihayetinde 1925 yılında Lozan Anlaşmasının öngörülerine uygun hale getirilmektedir (Değerli, 2006: 243).

Schmitt’in egemenliğe dair toprak, deniz ve hava teorisini yine Türk-Yunan ilişkilerinde değerlendirmek mümkündür. Carl Schmitt kara, deniz ve hava metaforlarını devletlerin güçlerini ve egemenlik alanlarını açıklamak için kullanır. Bu metaforlar zamanla ve teknolojik gelişmelerde egemenlik kavramını değiştirmektedir. Devletin egemenlik sahası topraktır. Kara kavramı Schmitt için bir devletin iç işleyişini, sınırlarını ve yasalarını kapsamaktadır. Schmitt bir devletin kendi toprak bütünlüğü içerisindeki sınırları dahilinde tam bir otoriteye ve egemenliğe sahip olduğunu düşünmektedir. Bu topraklar üzerinde devlet siyasal birliğini inşa eder ve toplumunu düşmanlarına karşı korur.

Deniz metaforu Schmitt için uluslararası ilişkilerin temsidir. Devletler arası ilişkilerde zamanla egemenlik alanları ve otorite daralmaya gitmektedir. Bununla birlikte devletler arası ilişkiler çatışma ve rekabet ortaya çıkmaktadır. Deniz uluslararası arenada devletlerin egemenlik çatışmasını ifade eder. Bu kavram aynı zamanda savaş hukuku ve uluslararası hukuk konularını içerir. Hava kavramı ise siyasal alanın geleceğine yönelik bir metafordur. Schmitt bu noktada siyasal düzenin geleceğini tartışır. Hava artık deniz ve topraktan ayrı olarak devletlerin egemenlik alanlarını oluşturan bir sonraki boyuttur. Teknolojinin ilerlemesi, değişmesi ve gelişmesiyle beraber savaş teknikleri, yöntemler ve tehditler değişmiştir. Değişen koşullar egemenlik kavramının kapsam ve içeriğini de değiştirmiştir. Egemenlik karadan havaya doğru genişlemiştir.

Ege bölgesinde yaşanan krizler de Türk Yunan geriliminin diğer bir boyutunu oluşturmaktadır. *Ege sorunu* 1970’li yıllardan beri iki ülke arasındaki ilişkileri etkilemektedir. Her iki ülkenin de Ege Denizi’ne kıyıları bulunması sebebiyle deniz ve hava sahasındaki sınırlar anlaşmazlıklara neden olmaktadır. Bölge içerisinde hava sınırları, karasuları sınırları ve özellikle Kardak gibi bazı adacıklar üzerinde egemenlik iddiaları, anlaşmazlıkların önemli boyutlarını içermektedir (Kargın, 2010: 58-67). Schmitt’in kara, deniz hava teorisini Türk Yunan ilişkilerinde değerlendirmek de mümkündür. Schmittyen egemenlik anlayışı ilk etapta karada çatışma olarak başlamış, daha sonra Akdeniz ve Ege Denizi üzerinde bir egemenlik çatışması olarak devam etmiştir. Egemenlik tartışması yalnızca denizler üzerinde hakimiyet talebiyle kalmamıştır. Aynı zamanda kara ve denizlerin kapladığı alanların hava sahaları üzerinde de egemenlik hakkı iddia edilmiştir.

Denizler üzerinde egemenlik alanının öneminin artmasıyla kıyıdaş ülkeler arasında da sorunlar yaşanmaktadır. Özellikle denizler üzerindeki petrol ve doğalgaz yataklarının varlığı 1970’lerde yaşanan petrol krizi sonrası denizlere olan ilgiyi de arttırmıştır. Bu problemler gerek uluslararası hukukun yetersizliği gerek küresel aktörlerin de olaylara hâkim olmasıyla yaşanan uyuşmazlıkları derinleştirebilmektedir. Yine bu noktada Schmitt’in egemenliğin karar verme gerilimi teorisini değerlendirmek mümkündür. Ege denizi üzerinde egemenlik tartışmaları her an gelişecek kriz durumunda Schmittyen kriz şartlarını tekrar tekrar gündeme getirmektedir. Çünkü düşmanın varlığı kriz anlarında tekrar tekrar ortaya çıkmaktadır.

Yunanistan ile Türkiye arasında yaşanan gerginlikler, Batı Trakya meselesinde gün yüzüne çıkmaktadır. Batı Trakya bölgesi, Türkiye Cumhuriyeti sınırlarına dâhil olan Doğu Trakya'nın Meriç Nehri'nden ayrılarak geride kalan Yunan topraklarının içerisinde yer alan bölgeyi ifade etmektedir. Batı Trakya'nın birçok yerleşim yerinde Türk-Müslüman azınlıklar yaşamaktadır. Yunanistan'ın 1967 yılından bu yana bu bölgede yaşayan Türk-Müslüman azınlıklara ayrımcılıklar ve azınlık hakları ihlallerinde bulunmaktadır. Yunanistan aynı zamanda uluslararası anlaşmaları ihlal ederek bu ihlallere devam ederken bir ihlalde bulunmadığını öne sürmektedir. Buna karşılık olarak Yunanistan, Türkiye'nin İstanbul'da yaşayan Rum azınlıklar yok etmeye çalıştığını savunmaktadır (Oran, 1986: 7-8). Schmittyen anlamda Yunanistan'ın bu tavrı Türkiye'nin Rumları düşman olarak tayin ettiği ve bu sebeple her kriz anında verilen kararı Rumların yok edilmesi olarak değerlendirdiği düşünülebilir. Bu gerginlik ve azınlık hakları ihlalleri iddiaları iki ülke arasında uzun vadeli gerginliklerin yaşanmasına sebebiyet vermektedir. Bu durum iki ülke arasında *Batı Trakya Sorunu* olarak kayıtlara geçmektedir.

Türkiye'nin 1990 sonrası dönemde Batı Trakya'da Türk ve Müslümanların yaşadığı Arnavutluk, Bulgaristan, Bosna-Hersek ve Makedonya gibi bölgelerle iyi ilişkiler kurduğu görülmektedir. Bu ülkelerin yakınlığı ise Yunanistan için bir İslam İşbirliği kurulma ihtimali dahilinde tehlike olarak algılanmaktadır. Sırbistan dışında tüm Balkan Ülkeleri ile sorunlar yaşayan Yunanistan'ın 1994 yılı sonrasında modern sistematığe geçtiği ve bu ülkelerle daha pragmatik bir tavra büründüğü görülmektedir. Bu politikaların gelişmesi 1996 yılında Simitis'in başbakan olmasıyla ivme kazanmaktadır (Kırlıdökme, 2016: 63-67).

Yunanistan Birinci Dünya Savaşı sonrasında bir iç kriz yaşamaktadır. Bu sürecin ardından Batı Bloğunda yer alarak komşusu Türkiye ile 1952 yılında NATO'ya üye olmaktadır. 1974 yılına kadar Yunanistan'ın güvenlik ve dış politikasını Soğuk Savaş gerçeğine göre şekillendirdiği görülmektedir. Komünist Balkan ülkeleri Batı Bloğunun desteklediği Yunanistan için hem demokratik hem toprak bütünlüğü anlamında bir tehdit olarak algılanmaktadır (Kırlıdökme, 2016: 53). Yunanistan'ın 1964 yılında Bulgaristan, 1966 yılında Romanya ile normalleşme sürecine girdiği görülmüştür ancak Yugoslavya-Türkiye-Yunanistan arasında imzalanan *Dostluk ve Barış Anlaşması* olan

Balkan Paktı'nın dahi kısa ömürlü olmasından anlaşılacağı üzere Yunanistan komşuları ile ilişkilerinde uzun vadeli bir yakınlık sürdürememiştir.

Soğuk Savaş döneminde Yunanistan'ın Türkiye ile paralel şekilde Batı Bloğunda yer aldığı görülmektedir. Bu süreçte Yunanistan *komünist Balkan Ülkeleri* ile ilişki düzeyini düşürmektedir. Yunanistan'ın bu tavrının sebeplerinden biri de 1967 darbesiyle gelen Albaylar Cuntasının hükümete geldikten sonraki politikasının etkili olmasıdır. Özellikle Kıbrıs meselesinde dolayı Türkiye ile arası daha çok açılan Yunanistan 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında dış politikada farklı arayışlara yönelmektedir. Türkiye'nin Yunanistan'ı tehdit olarak görmesi de bu durumu etkilemektedir. Bu sebeple Yunanistan'ın rotası Balkan Ülkeleri ve Avrupa'ya yönelmektedir ve 1 Ocak 1981 yılında AET'ye üye olmaktadır.

Bu süreçte Yunanistan'ın ABD ile ilişkilerinde dengeler değişmektedir. Yunanistan ABD'yi Kıbrıs işgaline engel olamamakla suçlamıştır. Bu gibi sebeplerle o zamana kadarki ABD merkezli dış politika tavrı da değişmiştir. Avrupa'ya yönelik çok yönlü bir politika izlemektedir. Yunanistan'ın Avrupa'ya yönelme politikası 1990ların sonuna kadar devam etmektedir. Ancak bu politika ile Soğuk Savaşın da bitmesiyle uluslararası arenada kendini yalnız hissetmektedir. Dolayısıyla Yunanistan bu dönemde ekonomi politikalarıyla Balkanlarda kendini göstermektedir (Kırlıdökme, 2016: 51-53).

Soğuk Savaş sonrası dönemde NATO üyesi iki komşu ülke Türkiye ve Yunanistan her ne kadar Batı Bloğunda birlikte yer almış olsalar da aralarında mesafeli ve gerilimli ilişkiler devam etmektedir. Kıbrıs sorunu, Batı Trakya sorunu, Patrikhane sorunu, Ege sorunu ve İstanbul'da yaşayan azınlıklara dair sorunlardan oluşan tarihsel arka plan, iki ülke arasında süregelen güvensizliğin temelini oluşturmaktadır (Yılmaz, 2008: 27). Bu güvensizlik ilişkisi zaman içerisinde yaşanan siyasi krizlerin de altyapısını teşkil etmektedir. Özellikle sınır uyuşmazlıkları ve adalarda yaşanan gerilimler iki ülke arasındaki güvensizlikten kaynaklandığı ifade edilebilmektedir. Türkiye Yunanistan'ı güvenlik ve bağımsızlık kapsamında temel tehdit olarak görmektedir (Uslu, 2006: 295). Nitekim tarihsel olarak Yunanistan ve Türkiye arasında sürekli bir gerginliğin ve mesafenin bulunduğu görülmektedir. Bu gerginlik, dolayısıyla halk tabanına da yayılmaktadır. Schmittyen anlamda iki ülke arasındaki gerginliklerin kriz anlarında yoğunlaştığını görmek mümkündür. Kriz anlarında tekrar ortaya çıkan düşman imgesi halklar tarafından da aynı şekilde kabul edilmektedir. Bu durum

egemenin hukuk dışı karar vermiş olsa dahi halktan meşruiyet kazanımını düşmanın tayini ile sağladığı görülmektedir.

Türkiye'nin karşısında Yunanistan için durum pek farklılık arz etmemektedir. Aidiyetini meşrulaştırmaya çalışan her toplum kendi ötekisini yaratmanın/oluşturmanın peşine düşmektedir. Bu tavır modern dünyada milliyetçilik olarak karşılık bulmaktadır. Yunanistan Türkiye ilişkileri bağlamında her iki ülkenin de birbirini ötekisi olarak tanımlamaları hem aidiyet meşruiyeti hem de düşman okuması üzerinden değerlendirilebilir. Adamontios Korais (1748-1833) Fransız Devrimi sonrası dönemde milliyetçilik akımından belirgin bir şekilde etkilenen Yunanlı bir yazardır. Fransa'da yaşayan yazar Osmanlı'yı *Müslüman tiranlık* ve *hak tanımayan tiran* olarak tanımlayarak Osmanlı'nın çağdışı ve kötü bir yönetim olduğuna dair düşüncelerini ifade etmektedir (Kömürcüoğlu, 2006: 18). Yine burada tayin edilen düşmanın imgesel alt yapısını görmek mümkündür.

Yunanlıların kendi topraklarını genişletmek istemelerine karşılık her iki ülke de toprak genişletmesi çatışmasında sürekli olarak karşı karşıya gelmektedirler (Vamık, 1999: 140-161). Dolayısıyla her iki ülke arasında tarih inşasının sürekli olarak mücadelelerden ibaret olması aralarındaki ilişkilerin bütününe de yön veren boyutta olduğu görülmektedir. Bu durum iki ülke arasında değiştirilemeyen saiklerden biridir. Bu kaderin değişmesi ya da değiştirilme ihtimali tartışmalıdır. Bir gerçek vardır ki Yunanistan ile Türkiye arasında coğrafi ve siyasi sınırların da ötesinde çözümsüzlüğe dair ümit besleyen *kalıtsal bir güvensizlik problemi* bulunmaktadır. Bu durum bir algı problemidir (Çağ ve Ural, 2014: 51). Bu güvensizlik kendisini kriz anlarında ve yüksek yoğunluk derecelerinde en net şekilde ortaya koymaktadır.

Yunanistan ve Türkiye arasında büyük oranda tarih, dil ve kültür benzerlikleri bulunmaktadır. Ancak yine de iki ülke arasında sınırların tarih boyunca süren sıkıntılar ve çatışmalar nedeniyle ilerlemesi Yunanistan halkının bazı kesimlerinde Türkiye hakkındaki algının olumsuz olmasına sebebiyet verebilmektedir. İki ülke arasında zaman zaman kimlikler ve gelenekler üzerine küçük rekabetler yaşanabilmektedir. Aynı zamanda güncel politik konular nedeniyle ikili arasında gerilimler olmaktadır ve bu da her iki halkın birbirleri haklarındaki algısını etkilemektedir. Genel olarak bu algılar değişiklikler göstermektedir ve bu algının ne şekilde olacağı, çeşitli faktörlerden etkilenmektedir.

İki ülke arasında yaşanan olaylar ışığında birbirleri üzerine geliştirdikleri algının anlaşılması gerekmektedir. Özellikle ilkokul kitaplarının zorunlu eğitimi bir parçası olması bir devlet için yeni neslini inşa etmede etkili bir yöntemdir. Devlet yönetiminin benimsediği görüşleri yaymak ve bu görüşleri yayımlamak için kullanılan aygıtlar Louis Althusser tarafından tanımlanan devletin ideolojik aygıtları olarak da bilinmektedir. Althusser'e göre bu araçlar propaganda, din, sosyal servisler, resmi yayınlar ve eğitim sistemidir. Bu aygıtlar toplumda ideolojik mücadelenin yürütülmesinde ve çatışmaların çözülmesi amacıyla kullanılmaktadır (Althusser, 2016). Bu bakımdan Yunanistan için Türk algısının anlaşılmasında ilkokul kitapları oldukça önemlidir. Aynı zamanda düşmanın kim olduğuna karar verilmesi tarihsel ve imgesel arka planda kolaylaşmaktadır. Özellikle düşmanın oluşumu kriz anlarında belirginleşmiştir.

3.3. YUNANİSTAN İLKOKUL KİTAPLARI TEMELİNDE TÜRK ALGISI

Tarih okuması yapmak için zorunlu eğitimde okutulan tarih kitapları, bir devletin tarihsel geçmişini ve tarih boyunca yaşanan olaylara bakış açısını anlamak adına önemli kaynaklardır. Türk-Yunan ilişkisine dair Yunanistan tarihinde Türk imajını tarih kitapları temelinde anlamak mümkündür. Yunanlılar için Yunanistan tarihi, dünya tarihi ve kendi tarihleri açısından öncelikli öneme sahiptir. Geri kalan dünya halklarının tarihi Yunanlılar için ikinci sırada yer almaktadır (Milas, 1988: 213). 1820 yılı Yunanistan için bağımsızlığın kazanılması ve aynı zamanda Osmanlı'nın hakimiyetinden yani “zulmünden” de kurtuluş anlamına gelmektedir. Yunan tarihi bağımsızlığın kazanılmasından sonraki süreci “*Türk boyundurluğundan*” kurtuluş olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlama da ulusal birliğini sağlamak adına Yunanistan'ın düşman tanımı olarak değerlendirilebilir. Yunanistan için halklarını bir araya toplayacak ve ulusal bütünlüğünü sağlamaya yardımcı olacak düşman Türkiye'dir.

Yunanistan için Osmanlı imparatorluğu altında yaşayan Rumlar “baskı ve zulüm ile yaşamaya zorlandıkları” için bağımsızlığın elde edilmesi ve Yunanistan devletinin kurulması kazanılmış bir zaferi ifade eder. 1836 yılında yayınlanan bir okul kitabında geçen şiirde Yunanistan'ın bağımsızlığının güya “Türk zulmünden” kurtuluş olduğuna dair şu ifadeler yer almaktadır (Fournarakı, 1987: 75).

Yunanlıların eşleri ve anneleri

Ve kahramanların kızları,

Artık Türk'ün boyundurluğu bitmiştir

Ve mutlu dönem gelmiştir.

Uykulu oturmayın

Eski barbar alışkanlıkla

Açın gözlerinizi, davranın

Layık anneler olmaya çalışın...

Dikkat ama gençlerin önünde

Barbar kelimeler kullanıp, edepsizce laflar

Etmeyin, (kaba) şakacıklar yapmayın

Çünkü (bilin ki) alışmışsınız bir kez,

Türklerin huylarıyla büyütmüşsünüz...

Türkler için kullanılan “barbar” terimi belirtilen şiirde de görüldüğü “zalim” şeklinde de kullanılmaktadır. Yunanistan’ın son dönem kitapları incelendiğinde Türklere dair açık olarak bir suçlamada bulunulmasa da metinlerde geçen olumsuzlukların sebebi metinlere sonradan eklenen ek açıklamalar olarak belirtilmektedir. *Yunus* (Δελφίνι) ilkokul kitabı Yunanistan’da ilkokul birinci ve ikinci sınıflarda 2010 yılında ders kitabı olarak okutulmaktadır. *Dünya Okulu* (Στο σχολείο του κόσμου) üçüncü ve dördüncü sınıflarda 2015 yılında okutulmaktadır. *Düşünce ve Hayal İle* (Με λογισμό και μ’όνειρο) beş ve altıncı sınıflarda 2011 yılında okutulan ders kitabıdır. Bu kitaplar Yunan kimliğini belirleme amacı taşıyan aynı zamanda Yunan olmanın anlamını ifade eden ders kitaplarıdır. Bu kitaplarda Türk referansına üç konu başlığı altında değinilmektedir. Bunlar Turkokratia, 1922 Küçük Asya Felaketi ve 1974 Kıbrıs meselesidir. Bu başlıklar altında kimi zaman iyimser ama çoğunlukla olumsuz ve düşmanca bir tavırla Türkler ile Yunanlıların karşılıklı çatışma tarafları olarak anlatıldığı okuma parçalarına yer verilerek aynı zamanda Yunanistan için Türklerin imajı da belirtilmektedir. Yunan ders kitaplarında Schmitzen düşman algısının imgesel olarak işlendiğini görmek mümkündür.

Yunus (Δελφίνι) adlı kitabın Yunanlı Çocuklar (*Ta Ellhnákia*) isimli hikayesinde Turkokratia konusu ele alınmaktadır. Hikâyeye göre Türk bir ağa adamlarıyla birlikte köye hâkimdir. Zorba bir şekilde Yunan yerleşik halkına kötülükler yapmaktadır. Bu duruma dayanamayan köylü halk isyan başlatmış ve kendilerini savunmak için gençlerini dağa göndermişlerdir. Köy zaman içerisinde boşalır ve köye

döndüğünde köyü boş bulan bir çocuk, havaya atılan fişeklerin ardından kardeşinin “*Kırk yıl köle ve boyundurluk altında yaşamaktansa bir saat özgür yaşamak yeğdir!*” dediğini duymaktadır. Ardından insanlar dağlara çıkmaktadır ve tam tarih 22 Mart 1822 olarak belirtilmektedir (Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων, 2010). Tarihten de anlaşılacağı üzere despot bir yönetimden kurtuluş tarihi, Yunanistan’ın Osmanlı egemenliğinden ayrılış tarihi olarak verilmiştir. Düşünce ve Hayal İle (Με λογισμό και μ’όνειρο) tabında yer alan Göçmenler (Οι Πρόσφυγες) öyküsünde hikâyeye başlamada önce ek bilgi olarak 1922 Küçük Asya Felaketi olarak tanımlanan Yunanlıların Türkler tarafından kovulmasının ön bilgisi verilmiştir. Küçük bir kız çocuğunun bu felaketten kurtulma öyküsü anlatılmaktadır. Hikâyenin sonunda ise Küçük Asya’nın Yunanlıların ata toprağı olduğu belirtilmektedir (Akt. Demirözü, 2017: 71).

Bir başka Yunanistan tarih ders kitabında yer alan konu Türk-Rum mübadelesidir. Türk-Rum mübadelesi sorunununda her ne kadar Türkiye için Rumların içişlerine karışması ve azınlıkları teşvik etmesi sebepleriyle İstanbul’da kalmalarını istememekteki haklılığı ortaya koyulmaya çalışılsa da İngiltere ve Yunanistan bu mübadelede Rumların İstanbul’da kalmalarını desteklemişlerdir. Nitekim Lord Curzon Rumların İstanbul’u terk etmelerinin Türkiye’nin ekonomisi için önemli bir kayıp olacağını belirtmektedir. Rum azınlıkları meseline Yunan Lise 2. sınıf tarih der kitabında yer verilen metinde şu ifadeler yer almaktadır: “*Türkler, Konstantinapolis’de Rumların hepsinin kalmasını reddetti. Konferans onları tatmin etmek için değişimi geriye dönük olarak uygulamaya karar verdi. Böylece sadece 30.10.1918’e kadar yerleşmiş olan Rumlar, yani Küçük Asya ve Trakya izdihamlarından önceki Rumlar Konstantinapolis’de kalacaktı.*” (Tosun, 1998: 598).

Dünya Okulu (Στο σχολείο του κόσμου) kitabında bulunan Şen Uçurtmalar (Χαρούμενοι χαρταετοί) adlı hikâyede diğer anlatılan hikayelere oranla daha olumlu bir anlatım bulunmaktadır. Olay Kıbrıs’ta geçmektedir. Bir baba, evlerinden ayrılmak zorunda oldukları bir dönemde çocuklarını neşelendirmek adına bir uçurtma yapmaktadır. Çocuklar oynarken uçurtma Kıbrıs’ı ikiye bölen ve tarafları birbirinden izole ettiği anlaşılabilen sınır çizgisini geçmektedir. Sınırı geçen uçurtma çizginin diğer tarafında bulunan Türk çocukların eline geçmektedir. Birbirlerinin varlığından mutluluk duymaya başlayan iki taraftaki çocuklar birbirlerine dostluklarını ifade etmek için üzerine *Sevgi* ve *Barış* gibi kelimelerin yazılı olduğu uçurtmaları birbirlerine

göndermektedirler. Anlatının sonunda ülkeler arasındaki düşmanlığın sorumluluğunun çocukların üzerinde bulunmadığı ifade edilmektedir. Anlatının başında verilen ön bilgilendirmede 1974 Kıbrıs işgalinin sonrasındaki durumun anlatıldığı belirtilmektedir (Akt. Demiröz, 2017). Bu anlatıdan anlaşılacağı üzere özünde Türk ve Rum halkı barış ve selamet içerisinde yaşamayı başaramamışlardır, ta ki her iki tarafın egemen tarafından düşman olarak imgeninceye ve çatışma kararı alınıncaya dek.

Aynı kitapta yer alan Egialusa (Αγιάλουσα) adlı hikâyede ise yine 1974 Kıbrıs kuşatması hakkında ön bilgi verilmiştir. Anlatıda Yunanlı bir adamın evini terk etmek zorunda olduğu durum ve yaşadığı acılar anlatılmıştır. Adamın evini terk etmek zorunda olmasının nedeni ise ötekinin (Türk) gelip adamın evine yerleşecek olmasıdır. Bu hikâyede de Kıbrıs kuşatması döneminde bölgenin hem etnik hem bölgesel olarak ikiye ayrılması anlatılmaktadır. Bir Yunanlı için Türk evini zorla bırakmak zorunda kaldığı öteki olarak anlatılmaktadır. Türk imgesi yoğun olarak *zorba* ve ontolojik tehdit içeren unsur olarak atfedilmiştir. Bu durum eğitimden faydalanacak ve bir sonraki nesli oluşturacak çocuklarda öteki kavramını düşman ilişkisi bağlamında en temelden yerleştirmektedir.

Düşünce ve Hayal İle kitabının Dostluk ve Barış ünitesinde Gülümseyen Bulut (Το Χαμογελαστό Συννεφάκι) hikayesi yer almaktadır. Temadan da anlaşılacağı üzere burada dostluğa ve barışa dair bir hikâyeye yer almaktadır. Okuma parçasında Kıbrıs'ta yaşayan Türk ve Yunan ailelerin evlerinin üzerine gelen bir bulutun hikayesi anlatılmaktadır. Bulut önce Yunanlı ailenin daha sonra Türk ailenin yaşadıkları evin üzerine gelmektedir. Bulut her iki ailede de aynı mutluluk ve huzuru görmektedir. Her iki ailenin büyükannesi *Meryemana* gibi görülmektedir. Bulut Kıbrıs'ın Türk ve Yunan şeklinde ayrılmasına bir anlam verememektedir. Bu ayrımın insana ait bir saçmalık olduğunu ifade etmektedir. Hikâyenin sonunda bir tek gülümsemenin olduğunu ve insana iyi gelenin sadece bu gülümseme olduğu vurgulanmaktadır (Akt. Demiröz, 2017). Yine bu hikâyede dostluğa ve barışa değinilmiştir. Bu durum iki halk arasındaki gerginliğin salt siyasal oluşunu ortaya koymaktadır. Siyasal Düşman Schmitt'in de dediği gibi hasım değildir. Düşman siyasal olanın işlevini sürdürebilmesi için etkili bir araçtır.

Yunan ders kitaplarında özellikle 1990'lı yıllardan sonra ötekine ve Türklere karşı dışlayıcı, kendini üstün gören ve düşman olarak gören tavır ile yazılan ilköğretim

kitaplarında bir değişikliğe gidildiği görölmektedir. Aynı zamanda komşu milletlere karşı söylemlerinde de değişikliğe gidilmektedir. Bu kırılmanın sebebinde 1990 yılında yaşanan depremlerin acının her millet ve toplum için ortak olduğunu hatırlatmasından geldiği, Yunanistan'ın komşu Balkan ölkelerine ve Türkiye'ye karşı hırçın ve milliyetçi tavrından dolayı uluslararası arenada kendini yalnız hissetmesi ve UNESCO tarafından yapılan eleştiriler gibi etmenlerin etkili olduğu görölmektedir. Bu dönemden sonra yeni kitaplarda genel olarak ötekini küçümseyici ve saldırgan tavrın artık olmadığı, ötekinin de kendini savunmak için karşı hamle yapma hakkının bulunduğuna dair daha objektif bir tavırda söylemler geliştirdiği görölmektedir (Milas, 1995). Bu bakımdan Schmitt'in düşmanı kriz anıyla ilişkilendirmesi sonradan gelişen gerilimin yoğunluğunun düşmesiyle de anlaşılabilir.

3.4. BALKAN SAVAŞI VE DEĞİŞEN YUNAN İMGESİ

Yunanistan Türk algısına karşılık Türkiye için Yunan algısı da önemli bir konudur. Türkiye Yunanistan arasında negatif ilişkilerinin Yunanistan'ın Osmanlı'dan ayrılmasından çok daha öncesinde geliştiği bilinmektedir. Osmanlı'da 1877-1878 yıllarında yaşanan Rus yenilgisinin ardından toprak kayıplarının başlaması aynı zamanda *beka* kaygısını da ortaya çıkartmaktadır. Ancak bu kaygının Balkan Savaşları'nda zirve noktasına varmıştır. Balkan Savaşıyla "Hak kuvvetlinindir" şeklinde kuvvetin hukuku üstün görölmeye başlanmıştır. Bu algının oluşmasındaki sebepler Balkan Devletleri ordularının *gaddarlıkları* ve devletlerin izledikleri kırımlara ve insan hakları ihlallerine sessiz kalmaları, bunlara ek olarak Yunan işgaline göz yumulmasıdır. Böylece Batı'nın yüksek medeniyet değerlerinin gerçek dışılığı anlaşılmış ve bu algı karşısında *hınç* ve *haset* duyguları oluşmuştur. Bu bağlam Türk aydınları tarafından pek çok eserde ifade edilmektedir. Bu sayede kahramanlık esasında *hasetin*, *vahşetin* ve *öç alma* duygusunun hâkim olduğu *milli kin edebiyatı* gelişmektedir (Bora, 2017; 208-209). Bu duygusal altyapı sistemli bir şekilde Schmitt'in düşman tayini angajmanına hizmet etmektedir. Düşman imgesinin edebi alanda oluşması halkın kimin düşman olduğunu tanımasına yardımcı olmuştur.

Yunan algısını olumsuz olarak tezahür etmesinin diğer bir nedeni değişen Batı algısıdır. Değişen Batı algısıyla birlikte Yunan algısı da derin bir olumsuzluğun kaynağı olarak görölmüştür. Balkan Savaşı, Türk aydınları için *Batıcılık* düşüncesinin şekillenmesinde büyük bir kırılmayı barındırmaktadır. Balkan Savaşı'na dek Türk

aydınları tarafından beğenilen, gıpta edilen *Batı*, artık savaş sonrasında Osmanlı'nın Balkanlardan tasnifini isteyen, savaşta Müslümanların yaşadığı insan hakları ihlallerine sessiz kalan *iki yüzlü, kalles Batı*dır. Bu süreçten sonra Batı algısında ön planda olan Batı/Avrupa'nın *çıkarıcılığıdır*. Böylece sahip oldukları güç ve başarıları ile ön plana çıkan Batı/Avrupa ülkeleri Balkan Savaşı sonrası politikalarından dolayı *ahlaki açıdan zayıf* görülmektedir. Dolayısıyla İttihatçılık ile gelişen hınç ve haset gerilimi Batı'nın keşfedilen *yeni yüzüne* karşı artarak çoğalmaktadır (Bora, 2017; 66).

Türk aydınları için Batı hümanizminin Balkan Savaşları'ndaki insan hakları ihlallerine ve kısımlara sessiz kalması, onun riyakarlığını ortaya çıkartmakla birlikte duygusal ve düşünsel savrulma, Attila ve Cengiz'i hatırlatmıştır. Batı riyakarlığına karşı Attila ve Cengiz'in görkemli geçmişi, soydaşıktan kaynaklanan övünçle barbarlıklarına rağmen sahiplenilmiştir. Ziya Gökalp (Gökalp, 1976) *Cenk Türküsü* şiirinde “*Attila'nın oğlusun sen unutma/Medeniyet deme, duymaz o sağır; Taş üstünde taş kalmasın kır./Kafalarla düz yol olsun her bayır./Attila'nın oğlusun sen unutma!/Gece gündüz Tuna suyu kan aksın./Yaksın kahrın, bütün Balkan'ı yaksın.*” ifadeleriyle kan ve vahşeti önceleyerek şiddet ile öç duygusunu göstermektedir. Şemsettin Günaltay “*Biz artık intikam için çalışmalı, intikam için her türlü heves ve arzularımızı, gücenme ve kırılmalarımızı unutmalıyız... Ninelerin masalları Bulgar vahşetleriyle çevrenmeli, edebiyatımız intikam şiirleriyle dolmalı, romanlarımız Bulgarlar tarafından Rusya'ya hediye edilen kızlarımızın kara bahtlarını tasvir etmeli. Yediğimiz gıda, içtiğimiz su, teneffüs ettiğimiz hava ciğerlerimize kin ve intikam ile dolmalı.*” sözleriyle Türk milletini toplum olarak kin tutmaya davet etmektedir (Günaltay, 2000). Bu algı düşmanın yoğunluğunu zamanla derinleştirmektedir. Bu durum siyasalın özüne katkı sağlamaktadır.

Millî mücadele içerikli romanlarda ve özellikle Ziya Gökalp'in şiirlerinde Yunanlılar düşman imgesiyle tanımlanmaktadır. Yunanlıların Osmanlı'ya ilk isyan bayrağı çeken millet olması ve *Megali İdea* sloganlarıyla Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkım sürecini başlatması düşman olarak atfedilmesinin önemli sebeplerinden biridir. Türk-Yunan Devletleri arasındaki gerilimin başlangıcı ile Tür milliyetçiliğinin doğuşu eş zamanlıdır. Bu sebeptendir ki Milas Yunan faktörünün Türk milliyetçiliğinin doğuşunda önemli olduğunu vurgulamaktadır (Milas, 2008; 195). Aynı şekilde Schmitt'in ulusal siyasal birliğin sağlaması için aynı amaç altında toplanma girişimi

olarak da değerlendirilebilir. Dolayısıyla düşmanla kurulan ilişki devletin varlığını da olumlamıştır.

Yunan tehdidi Türk milliyetçiliğinin oluşumuna ivme kazandırmaktadır. Bu duruma paralel olarak milliyetçi bağlamda varoluşun ve ‘biz’ kavramının gücü ‘ötekinin’ dışlanma gücüyle eşdeğerdir (Milas, 2008; 2001). Dolayısıyla ‘biz’-‘öteki’ arasındaki imaj farkı ne kadar fazla ve büyük olursa tarafların birbirine hınçları o kadar artacaktır. Böylece düşmanlığın yoğunluğu artıkça kendisini ötekinin düşmanlık gücüyle tanımlayan birliğin milli benliği de sağlamlaşacaktır. Kurtuluş Savaşı döneminde Mustafa Kemal Atatürk’ün ‘kurtarıcı’ olarak adlandırılması da bu anlamda Yunan imgesinin köpürtülmesiyle alakalıdır. Tam bu noktada Schmitt’in düşmanın yoğunluk derecesi ve kriz anı değerlendirilmesi ile paralellik dikkate değerdir.

Edebi metinlerin yazıldığı dönemin gerçekliğinden beslendiği düşünüldüğünde tüm bu savaş ve kriz dönemleri edebi eserleri tarih ve sosyoloji gibi alanlarda olduğu gibi siyaset bilimi alanları üzerinden de okuma yapmaya müsaittir. Nitekim bu dönemde ‘Kahramanlık Edebiyatı’nın gelişmesi için anti-hümanist bağlamda düşmana duyulan ihtiyaç Batı/Avrupa ve Yunanistan özelinde karşılanmaktadır. Bu durumun örnekleri dönemin önemli isimlerinde görmek mümkündür. Belli dönemlerde Balkan devletlerinde yaşayan Ömer Seyfettin birkaç eserinde Yunan ötekisini/düşmanını betimlemiştir.² Ziya Gökalp (Gökalp, 1970; 66) 1914 yılında yazdığı “Durma Vur” adlı şiirinde Türk-Yunan çatışmasını en yoğun şekilde işlemektedir. “*Durma, Yunan, durma, kibrini artır!/Türklüğün başına hakaret yağdır!/Uyuyan bir kavme bu zillet azdır./Vur, eski kölesi, utandır onu!/Bırakma uyusun, uyandır onu!*” dizeleriyle ifade ettiği şiirinde de hınç ve hasetin milliliği diriltme umudunu anlatmaktadır.

Askeri/darbeci anlayış milliyetçiliğin askeri boyut kazanmasıyla yönetimde ağırlık kazanmıştır. Bu anlayış İttihat ve Terakki Cemiyeti içinde *milli beka* uğruna her türlü fedakârlık ve *barbarlığı* göze alan bir fanatizmi beslemektedir. Fanatik ve pragmatist bir *iradecilik* ile bütünleşmiş ‘İttihatçılık’ karakteri, yönetimin ele alınmasından sonra zor tahakkümünü de kullanmıştır. Öyle ki Birinci Dünya Savaşı’nda yaşanan dramlar bu fanatizmin uç noktası olarak gösterilmektedir. Çünkü İttihat Terakki ile gelen milliyetçiliğin özellikle Balkan Savaşları’ndan kalan psiko-politik mirasında,

² Ömer Seyfettin Beyaz Lale, Bomba gibi hikâye kitaplarında düşman askerin Müslüman/Türklerle yönelik tecavüzlerini, katliamlarını ve gaddarlıkları nefret söylemleriyle anlatılmaktadır. Ömer Seyfettin, Türk milletinde eksik bulduğu milli adanmışlığı düşman askerinde görmektedir.

ötekini yok etmek gerekmektedir yoksa öteki seni yok edecektir güdümü de yer almaktadır. Bu bağlam ‘ben’ ve ‘öteki’ ilişkisine de işaret etmektedir. Bu ilişki kapsamında yeni bir devletin inşası o dönemin aydınlarına da sirayet etmektedir.

Mehmet Akit Ersoy (Akt. Doğan, 2015; 104) Batı bakış açısının değiştiğini ancak yine de düşmanlığı bilim ve sanattan ayrı tuttuğunu şu sözlerle ifade etmektedir. *Küçük yaştan itibaren koyu bir dini telkin gören insanlar, Müslümanlara karşı hasımlık ve düşmanlık hisleri ile doldurulmakta, “kendi dinlerinden, kendi renklerinden olmayan” insanların, “insan sayılamayacağı”, kafalarına yerleştirilmektedir. Bu yüzden bir Avrupalının, bir Amerikalının bir Doğuluyu, hele bir Müslümanı sevmesine imkân yoktur. Bu duruma rağmen bizim onlara karşı buğzumuzu hiçbir vakit onların ilimlerine, fenlerine, sanatlarına sıçratmamalıyız.* Mustafa Kemal Atatürk 1923 yılında yaptığı bir konuşmasında Batı/Avrupa’nın Türkleri gelişime ve ilerlemeye karşı duran bir konumda tanımladığını şu sözleriyle ifade etmiştir (Akt. Bora, 2017; 66). *“Avrupa’da hala Türk’ün her türlü terakkiye hasım bir adam olduğu, manen ve fikren ikişafa gayri müsait bir adam olduğu zannedilmektedir. Bu azim bir hatadır...”*

3.5. KURTULUŞ SAVAŞI VE YUNAN İMGESİ

Carl Schmitt’in siyaset teorisinde savaş her şeyden önce siyasi bir eylemdir. “Savaş düşmanın varoluşsal olarak olumsuzlanmasıdır.” Savaş siyasetin yapılanmasında somut değişiklikler bırakır. Savaş haritalarda yeni çizgiler çizer ve diğer insanlar üzerinde yeni otorite hatları yaratır. Savaş, her ne kadar seyrek veya sınırlı olursa olsun, Schmitt’in siyasi yaşam anlayışının zorunlu bir doğal sonucudur. Bu irtibatla beraber savaşın toplumsal yaşamda kalıcı değişikliklere yol açtığı gözlemi, Schmitt’in devlet tarihinin akıp gittiğine dair bir gözlemden başka bir şey değildir. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Schmitt için savaş artık sadece bir devlet meselesi değildir, yenilgi ya da zafer anında halledilecek bir meseledir. Aynı zamanda savaş bir doğru ve yanlış meselesidir. Bu durum bireysel ahlakı da ilgilendiren bir konudur. Savaşın gerçek özü belirlendikten sonra bile, suçluluk arayışı devam etmiştir. Nürnberg, Schmitt’e karşı kişisel olarak dava açacak hiçbir kanıt bulamasa bile, Schmitt yine bu suçun imgesi haline gelmiştir. Schmitt, Vestfalya devletinin sonunun hikayesinde bir karakter haline gelmiştir (Hooker, 1999: 1-2).

Schmittyen anlamda savaşın aldığı yeni hali devletlerin İkinci Dünya Savaşı sonrası politik ilişkilerini de etkilemiştir. Türkiye ve Yunanistan ilişkilerinde kriz

anlarında yoğun gerginliklerin meydana geldiği ve sonraki süreçte savaş algısının Kurtuluş Savaşı ile teolojik arka plana sahip olduğu görülmüştür. Buna binaen düşman kavramında bu algıya göre şekillendiğini görmek mümkündür. Her iki ülke arasında artık suçlu konumundan soyutlanmış düşman algısı vardır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu, Birinci Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla başlamıştır. İmparatorluğu yıkılışından yeni bir ülkenin kuruluşuna kadarki süreçte İttihat ve Terakki Cemiyeti büyük rol oynamıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti, II. Abdulhamit rejimine karşı gelerek 1908 yılından Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar yönetimde söz sahibi olmuş siyasal bir örgütlenmedir. Cemiyet zamanla kendi içerisinde sivil milliyetçilik ve militarizm gibi ayrılıkçı fikirler etrafında şekillenmiştir. Cemiyet üyeleri, üyelik kabulü metninde geçen *her türlü fedakarlığa atılma* şartını ve cemiyetin aleyhine davranışı içeren herhangi bir ihanet durumunda *ölümle cezalandırılmayı* kabul ettiklerini büyük bir bağlılıkla onaylamaktadırlar (Bora, 2017; 57-59). Dolayısıyla cemiyet üyeliği kapsamında ihanet, düşmanlıktır. Cemiyete üyelik, büyük bir adanmışlık ve bağlılık gerektirmektedir.

Türk tarih kitaplarında Kurtuluş Savaşı döneminde yaşanan olaylar, zaferler ve galibiyetlerde Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet Paşa, Fevzi Paşa gibi silah arkadaşların konumları övgülerle anlatılmaktadır. Bu isimler Türk İstiklal Savaşının lider kadrosu ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu babaları olarak nitelendirilmektedir. Bu durumu bir ilkokul kitabında geçen *“İstiklal Harbine bir vehçe veren , onu muazzam bir zaferle nitelendiren Mustafa Kemal idi”* gibi deyişlerden anlamak mümkündür (Emin Ali, 1927). Yine Çanakkale Zaferi, *“Evvelce umumi harp esnasında Çanakkale’de, Anafartalar’da İngilizleri mağlup ederek İstanbul’u kurtarmış olan Gazi Mustafa Kemal Paşa...”* (Reşad, 1928) sözlerinden de anlaşıldığı üzere bir zaferin kahramanlık boyutunu göstermektedir. Mustafa Kemal Atatürk'ün kahramanlığı bir diğer ders kitabında Yunanistan ile girilen İzmir işgaline karşı şu şekilde ifade edilmektedir: *“Büyük halaskarımız (kurtarıcı) Gazi Paşamız Yunan ordularının arkasına düştü. 15 gün zarfında ellerinde ne İzmir’i ne de Bursa’yı bıraktı, hepsini ger aldı. Bu öyle bir zafer idi ki dünya kurulalı bir misali daha görülmemiştir”* (Şerif, 1926).

Kurtuluş Savaşı Türkiye sol düşünürlerine göre anti-emperyalist bir savaştır. Bu görüşün ilham kaynağı Asya ve Afrika gibi üçüncü dünya ülkelerinin kurtuluş savaşları sonrasında sosyalist iddialarla rejimlerin ortaya çıkması teşkil etmektedir. Bu anlamda

bir yakınlık görüldüğü ifade edilse de Fikret Başkaya Kurtuluş Savaşı anti-emperyalist bir savaş olmaktan ziyade emperyalist bir savaşta yer alan Osmanlı-Türk devletinin uğradığı işgale, haksızlığa ve uluslararası hukukun ihlaline karşı hatta özellikle emperyalizmi kendi çıkarları uğruna kullanan Yunanistan'a karşı yürütüldüğünü belirtmektedir. Çünkü 1958 yılında Birleşmiş Milletler 'de Cezayir'in kendi kaderini tayin hakkına dair verilecek kararda Türkiye'nin Batı angajmanını düşünerek çekimser oy kullanması Kurtuluş Savaşı'nın anti- emperyalist bir savaş olduğu iddiasını çürütmektedir. (Başkaya, 2006; 37-39)

Yunan imgesinin oluşmasında Kurtuluş Savaşı'nın önemli bir etkisi vardır. Kurtuluş Savaşı Türk milletinin bütününe kapsayan direnişçi bir harekettir. Yunanistan ise bu savaşta direşin karşısında duran işgalci düşman güçtür. Yunanistan'ın işgalci güç olması Yunan imgesini belirlemiştir. İşgalci Yunan kimliği, yeni Türk devletinin oluşumunda önemi bir işleve sahip olmuştur. Kurtuluş Savaşı aynı zamanda kutsal bir savaşa benzetilmektedir. Savaşın kutsal boyutu, hasmı ontolojik bir düşmana çevirmiştir. Aynı zamanda Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren Mustafa Kemal Atatürk'e ithaf edilen methiyeler ve 1930 sonrası metafizik sıfatları Mustafa Kemal'e dini bir misyon yüklemektedir. Şeref Aykut *Kemalizm* kitabında ekonomik temeller üzerine kurulmuş prensipler bağlamında Kemalizm dininden sistematik bir şekilde bahsetmektedir. Ziya Gökalp, Kemalettin Kamu, Faruk Nafiz Çamlıbel ve Behçet Kemal Çağlar gibi isimler de bu kutsallaştırmayı destekleyen eserler yazmışlardır (Bora, 2017; 121-122). Bu durumu Kurtuluş Savaşı'nın psiko-politik çerçevesiyle değerlendirmek mümkündür. İttihat ve Terakki dönemiyle değişen Batı algısı Yunanistan'ın kendi içinde erimektedir. Şiddet, hayatta kalmanın koşulu olarak meşrulaştırılmaktadır. Balkan ve Kurtuluş Savaşı anlatıları her iki taraf için bu algıyı romantize eden bir öfkeye dönüşmektedir.

Tüm bu değerlendirmelerden bakıldığında Türkiye ve Yunanistan arasında kimi zaman ılımlı kimi zaman kanlı ilişkiler olagelmıştır. İlişkiler ve tarihsel analizler değerlendirildiğinde devletlerin varlıklarını düşman üzerinden tanımlamalarından düşman konumunun somut gerçeklikle hayat bulmasına kadar pek çok konuda teorik temel gözlemlenebilir. İki devlet arasında yapılan savaşlarda Türk bağımsızlığını koruma kararlılığı simgelenmiştir. Ancak bu imgenin savaş dönemiyle sınırlı kaldığı daha sonra iki ülke arasında yaşanan barışçıl ilişkilerden anlaşılmaktadır. Günümüzde

dahi iki ülkenin pek çok alanda işbirliği yapabildiği ve ilişkilerini yapıcı bir konuma evirebildikleri görülmektedir. Carl Schmitt'in devlet, egemenlik ve düşman kavramlarıyla ön plana çıkarttığı siyaset okumasını Türkiye ve Yunanistan özelinde değerlendirmek mümkündür. Somut bir örnek teşkil etmesi açısından Kardak Krizi her iki ülke açısından düşmanlık tanımının ne ölçüde kullanıldığının anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Schmitt'in egemenin karar verme yetkisinin kriz ve yoğun çatışma anında belli olması tanımlamasına dayanarak her iki devleti somut kriz eşiğine taşıyan Kardak Krizi olayında krizin bir anlamda egemenlik ve karar verme eksenli olduğu okunabilir.

3.6. EGEMENLİK VE KARAR YETKİSİ SORUNU: KARDAK KRİZİ

Carl Schmitt, devleti Hristiyan öğretilere bağlı yönetilen Avrupa halklarının ulus şeklinde yeniden biçimlenmesi olarak değerlendirmektedir. Bu nedenle ona göre devlet kavramının tarihsel yükü, seküler bir nitelik taşımaktadır. Ona göre “devlet denen bu olgunun tamamen kıyaslanamaz, tekil ve tarihsel özelliği bu siyasi varlığın sekülerleşmenin aracı olması gerçeğinde yatmaktadır.” Schmitt, devletlerin modern dönemde ortaya çıkmasıyla birlikte yeni sorunlar oluştuğunu söyler. Bu sorunlar aynı zamanda yeni devlet düzenini de belirler. Sınırlar, her devletin kendi egemenliğini ilan ettiği ve kanunlarını uyguladığı sınırlardan oluşmaktaydı. Böylece yeni dünya düzeni devletlerin sınırlarının belirlediği bir düzendi.

Ege Denizi'nde yaşanan problemler 1970'li yıllarda başlayıp 1990'lı yıllarda sıcak çatışma noktasına kadar gelmiştir. Problemlerin odağında karasuları sorunları yer almaktadır. Devletlerin üzerinde egemen haklar kullanabildikleri ve ülkeyi çevreleyen deniz alanına karasuları denmektedir (Çelik, 1982). Karasularının kapladığı hava sahası ve kıyıya 200m. derinlikte kıta sahanlığı ilgili ülkenin egemenliğine dahildir. Karasularının genişliği tartışmalı bir şekilde 1958 Cenevre Konferansında görüşülmüştür. Konferansta minimum karasuları sınırı 3 mil maksimum 6 mil olarak kararlaştırılmıştır. Sonraki süreçte 10 Aralık 1982 yılında Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Anlaşması (UNCLOS) Cenevre Konferansının yerine geçmiştir³. Anlaşmanın 3. Maddesi gereğince kıyıdaş devletler için hakkın kötüye kullanılmaması ve iyiniyet dahilinde karasular sınırının 12 mile çıkartılabileceği yer almaktadır (Özman, 1984).

³ 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi 30 Nisan tarihinde Genel Kurul'da 130 olumlu, 17 çekimser oyu ve Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri, Venezuela ve İsrail tarafından ret oyuyla kabul edilmiştir (Arı, 1995:54).

Birinci Dünya Savaşı sonunda savaşın kaybedenleri arasında bulunan Osmanlı Devleti, 10 Ağustos 1920 tarihli Sevr Anlaşması'nı imzalayarak fiili varlığına son vermiştir. İlgili anlaşma ile Osmanlı Devleti Ege Denizi üzerinde bulunan tüm adalarda egemenlik haklarından da vazgeçmiştir. Bu anlaşmanın 84. Maddesi uyarınca Ege Denizi üzerinde bulunan İpsara, Bozcaada, Gökçeada, Ahikerya, Sakız, Semadirek, Bozbaba, Taşoz, Limni, Midilli ve Sisam adaları Yunanistan'a bırakılmıştır. Yine aynı sözleşmenin 122. Maddesi uyarınca Kerpe, İncirli, İstanbulya, Batnoz, Rodos, Sombeki, Koşot, Lipso, İlyaki, İstanköy, İleriye, Kilimli ve Meis Adaları İtalya'ya bırakılmıştır. İmzalanan anlaşmaya göre Yunanistan'a bırakılacak adalar silahsızlandırılacaktır (Öztürk, 2007: 23-264). Lozan Boğazlar Sözleşmesi, Lozan Barış Anlaşması ve Paris Anlaşması kapsamında On İki Ada ve Doğu Ege adaları silahsızlandırılmak şartıyla Yunanistan'a bırakılmıştır. Tabii olarak bu durum Ege Denizi üzerindeki dengeleri değiştirmektedir (Çekikkol ve Karabel, 2017; 18).

Yunanistan Birinci Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı İmparatorluğu'ndan İtalya'ya ve oradan da kendisine kalan Ege Denizi'ndeki adaların uluslararası karasuları haklarını kendi lehine çevirmek adına çalışmalar yapmıştır. Yunanistan'ın Lozan Anlaşması ile elde ettiği adalar için belirlenen karasuları sınırı 3 mil olarak kabul edilmiştir. Yunanistan 17 Eylül 1936 yılında 230 Sayılı Kanun'la karasuları sınırlarını 3 milden 6 mile çıkardığını açıklamıştır. Buna karşılık Türkiye bu tarihten tam 30 yıl sonra 15 Mayıs 1964 yılında 476 Sayılı Karasuları Kanunu ile kendi karasuları sınırını 6 mil genişliğine çıkartmıştır. Ancak Yunanistan 1982 yılında imzalanan Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Anlaşması'na (UNCLOS) dayanarak karasuları sınırlarını 6 milden 12 mile çıkarmayı talep etmiştir.

Yunanistan'ın karasular sınırlarını uluslararası hukukta Ege Denizi'ne kıyısı olan bir ülkenin en fazla egemenlik alanına dahil edebileceği 12 mil sınırına çıkartma isteği, Türkiye açısından büyük bir tehdit oluşturmaktadır. Böyle bir durumun gerçekleşmesi ihtimalinde Türk karasuları sınırına ulaşılması söz konusu olacağından Türkiye'nin Ege'den Akdeniz'e açık deniz vasıtasıyla geçmesi mümkün olmamaktadır. Türkiye durumun öneminden kaynaklı olarak Yunanistan'ın ilgili talebini savaş sebebi olarak göstereceğini ifade etmektedir ve ek olarak Yunanistan'ın hava sahasını genişletme çabasına karşılık 6 milin üzerindeki 4 millik uzantıyı Ege'nin uluslararası hava sahası olarak değerlendirmektedir (Çelikkol ve Karabel, 2017:18).

Egemenlik çatışmalarının iki ülke arasında en yoğun olduğu konulardan biri *Kardak Krizi*'dir. Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne kalan Ege Denizi'nde yer alan kayıtlı Kardak kayalıkları Yunanistan'da "*Imia (Καρδάκια)*" olarak adlandırılmaktadır. Bu kayalıklar aralarında 325m bulunan iki küçük kayalıktan oluşmaktadır. Ege Denizi'nin güneydoğusunda bulunan Menteşe Adaları mevkiinde Batı Kardak 37° 02' 55''K, 27° 08' 47''D ve Doğu Kardak 37° 03' 37''K, 27° 09' 04''D olarak konumlanmaktadır. Doğu Kardak Türkiye'ye 3,6 deniz mili; Batı Kardak 3,9 deniz mili uzaklığındadır. Kayalıklar Yunanistan'a ait Kalimnos adasına 6 deniz mili uzaklıklardır (Özgör, 2021; 648).

Türkiye ile Yunanistan arasında yaşanan gerginliklerin çoğu Ege Denizi üzerinde aidiyet/hakimiyet tartışmaları üzerinedir. İki ülke de 1920-1990 yılları arasında yaşadığı gerginlikleri diplomatik ve barışçıl yöntemlerle çözebilmiştir. Kardak Krizi'nin diğer sorunlardan ayrılan yönü medyada ve diplomaside krize hayati bir anlam yüklenmesidir. Kardak kayalıklarının önemi ayrıca şundan kaynaklanmaktadır. Ege Denizi üzerinde tıpkı Kardak kayalıkları gibi egemenliği belirlenmemiş pek çok kayalık/adacık bulunmaktadır. Nitekim Kardak üzerinde alınacak karar etkili olacaktır, bir anlamda diğer kayalıklar üzerinde egemenlik iddialarına büyük bir örnek teşkil edecektir. Aynı zamanda Yunanistan'ın Ege Denizi üzerinde Kardak kayalıkları özelinde hakimiyet iddialarının uluslararası alanda da resmi bir karşılık bulması halinde Yunanistan ilgili adacık ve kayalıkların doğal kaynaklarından ve her türlü haklarından faydalanabilecektir (Güzel, 2020; 35-36).

Krizin tetiklenmesi Figen Akat isimli bir Türk ticaret gemisinin 25 Aralık 1995 tarihinde Kardak kayalıklarında karaya oturmasıyla başlamıştır. Kazadan hemen sonra gemi kaptanı acil durum gereklerini uygulamıştır. TCSG-56 numaralı Türk devriye gemisi yardım çağrısına karşılık vermiştir. Kazada ölü ve yaralı bulunmadığı için geri dönen Türk sahil güvenliği yardım emrini beklemiştir. Gece saat 02:30 sularında Gemiye Yunanistan sahil güvenliği müdahale etmiştir (Serdar, 2020; 135). Gemiye ulaşan Yunanistan sahil güvenliği geminin Yunanistan sınırlarında olduğunu ve yardı talebini iletmiştir. Geminin kaptanı Türk Karasularında bulunduğunu ifade ederek yardımı reddetmiştir. Türk yardımlarının ulaşmasının ertesi gününde Yunanistan Türkiye'ye Kardak kayalıklarının Yunanistan'a ait olduğu hakkında bir nota göndermiştir (Başeren, 2006:46).

Yunanistan'ın notasına dönemin Dışişleri Bakanı Deniz Baykal Yunanistan Büyükelçisi ile yaptığı görüşmede ret notası vermiştir. Bu durum Milliyet gazetesinde “*Atina'ya Nota Verdik*” başlığıyla haberlerde yer almıştır.⁴ Yunanistan hücumbotları gemiye gönderilen Türk yardımlarını durdurarak müdahale etmiştir. Olayın Krize dönüşmesi ilk 9 Ocak 1996 tarihinde Ta Nea Yunan gazetesinin “*Ege'deki Issız Adalara Çok Talep Var*” başlıklı haberiyle ateşlenmiştir. Haberde Ege Denizi üzerinde sınırların haritalandırılmadığına dair açıklama dikkat çekmiştir (Serdar, 2020; 163). Yunanistan olağan bir durum olan gemi kazasını Türkiye'nin Yunanistan'ın egemenlik alanına yönelik bir olay gibi yansıtmamasına karşın Türkiye'nin tutumu ilk etapta olayı bir kaza olarak tanımlamak ve soğukkanlı bir şekilde olayları takip etmek olmuştur. Ancak 20 Ocak 1996 yılında Yunan *Gramma* dergisinde “*Türkiye'den Aşırı Tahrik*” başlığıyla yayınlanmasının ardından durum uluslararası alana yayılmış ve daha derin bir boyut kazanmıştır. Bunun üzerine Türkiye “*Bir Çakıl Taşı Dahi Verilmez*” sloganıyla olayı kaza olarak değerlendirmekten vazgeçmiştir (Günçan, 2022; 64)

Olayın uluslararası bir boyut kazanmasının ardından William Hale, bu yaşananları “*Bayrak Savaşı*” olarak tanımlamıştır (Hale, 2003; 271). Kalimnos Belediye Başkanlığı tarafından adaya dikilen Yunan bayrağı Yunan televizyonlarında yayınlanmıştır (Bildirici, 1998; 345). Buna karşılık Hürriyet Gazetesi muhabirleri 27 Ocak 1996 tarihinde helikopter aracılığıyla ulaştıkları adada Yunan bayrağını indirerek Türk bayrağı dikmiştir. Aynı gün Milliyet Gazetesinin “*Pangalos: Kardak Bizimdir*” başlıklı haberinde Yunanistan'ın yeni Dışişleri Bakanı Pangalos'un “*Türkiye'nin toprağımızda gözü var.*” Şeklinde açıklamalar yer almıştır.⁵ Ertesi gün Hürriyet Gazetesinde “*Bayrak Savaşı*” başlığında Yunanistan'ın Kardak'a bayrak dikme cüretinde bulunduğu ancak haber ekiplerinin hemen Türk bayrağı diktiği haberi yer almıştır.⁶

Türk televizyonlarında olayın yayınlanmasının ardından Yunan Hükümeti 28 Ocak 1996 tarihinde asker çıkartması ile adayı abluka altına alarak bayrak dikmiştir. Asker çıkartma olayı “*Ege'de Her Şeye Hazırız*”, “*Askeri Çek Yoksa...*” gibi tehditvari ve sert ifadelerle Türk basınında yer almıştır. Olayın Ege Denizi'nde Lozan Anlaşmasından sonra Yunanistan ve Türkiye arasında ilk ciddi sorun olduğu

⁴ Milliyet Gazetesi, 30.01.1996 tarihli yayını

⁵ Milliyet Gazetesi, 27.01.1996 tarihli yayını

⁶ Hürriyet Gazetesi, 28.01.1996 tarihli yayını

belirtilmiştir.⁷ Yunanistan'daki Büyükelçilikten adanın boşaltılmaması halinde ateş açılacağı bildirilmiştir. 31 Ocak 1996 tarihinde Yunan askeri bulunmayan adanın diğer bölgesine Türk Askeri çıkarma yapmıştır. Böylece adanın her iki bölgesinde iki ülkenin silahlı askerlerinin gelmesiyle çatışmanın eşiğine gelinmiştir (Başeren, 2006:47). Özellikle dönemin Başbakanı Tansu Çiller'in askeri komutanlara yönelik “*Kulaklarından tutup oradan atabilir misiniz*” söylemi ve bu söyleme karşılık “*Kulaklarından tutar atarız oradan*” cevabı siyasi ve askeri ilginin birlikte Kardak'a yöneldiğini göstermiştir (Bildirici, 1998; 346). Diplomatik süreç devam etse de Yunanistan'ın ablukası üzerine Türk askeri operasyonun başlaması kritik süreci açıkça ortaya koymuştur.

Gazete haberleri ve diğer medyatik araçlar krizin derinleşmesinde etkili olmuştur. Gerek kriz anında gerek kriz sonrasında yayımlanan medyatik öğeler, halkların egemen tarafından tayin edilmiş düşmanı kabullenmesini kolaylaştırmıştır. Dönemin Milliyet Gazetesi manşetlerinde krizin başladığı aralıktaki 31.01.1996 tarihli yayınında “*Rumlar Teyakkuzda*” manşetini atmıştır.⁸ Gazetenin bir diğer manşet başlığı “*Mehmetçik Kardak'ta*”⁹ şeklindedir. Bu manşetle Türk askerinin Kardak Krizine dair operasyonu milli bir değer olarak aktarılmıştır. Milliyet Gazetesinin 03.01.1996 tarihli yayınında “*Aynı Kültürden Geliyoruz*”¹⁰ manşetiyle Yunanistan'ın Türkiye ile tarihi geçmişinin ortaklığı vurgulanmıştır. Ancak yine aynı gazete 03.03.1999 tarihli yayınında “*Bıçak Kemiğe Dayandı*” manşetiyle Yunanistan'a karşı sabrın sonuna gelindiği ifade edilmiştir. Hürriyet Gazetesi'nin 05.05.1997 tarihindeki yayınında “*Yunanlıların Türk Kompleksi*”, 04.09.1997 tarihli yayınında “*Yunanistan'dan Savaş Tehdidi*” manşetleri de yine Yunan ötekisine dair söylemleri içermektedir.

1999 yılında yaşanan deprem her iki ülkeyi de olumsuz etkilemiştir. Yaşanan doğal afet karşısında iki ülkenin de daha yumuşak ilişkiler kurduğu görülmüştür. Bu yumuşama politik olduğu kadar medyatik etkilerini de yansıtmıştır. Milliyet Gazetesi 08.04.2000 tarihli yayınında “*Türk Korkusu Atılıyor*” manşetiyle Yunanistan'ın Türkiye ile daha yumuşak ilişkiler kuramamasının ardındaki ön yargı anlatılmıştır. Aynı gazetenin 14.09.1999 tarihli yayının “*Ders Kitapları Değişiyor*” manşetinde Türkiye ve

⁷ Milliyet Gazetesi, 30.01.1996 tarihli yayını

⁸ Milliyet Gazetesi, 31.01.1996 tarihli yayını

⁹ Milliyet Gazetesi, 31.01.1996 tarihli yayını

¹⁰ Milliyet Gazetesi, 03.01.1996 tarihli yayını

Yunanistan arasında yaşanan gerginliklerin tarih ders kitaplarında ötekini olumsuzlayan tavrın deprem sonrasında artık değiştiği, daha insancıl bir anlatımın getirildiğine yer verilmiştir. Milliyet Gazetesinin 23.03.2000 tarihli “Ege’de Barış Atağı” ve 22.05.2000 tarihli “Orta Yerde Buluşalım” manşetleri yine yumuşak ilişkileri resmetmektedir.

Yunanistan Basınında durumlar Türkiye’de olduğundan farklı değildir. 1996 yılında yayımlanan Katimerini Gazetesinin 30.01.1999 tarihli yayınında “Türkler Ege İle Diyalogda Zorluk Çıkartıyor” manşetiyle Türkiye’nin uzlaşmacı olmayan bir tavra sahip olduğu anlatılmıştır. Ta Nea Gazetesinin 30.01.1996 tarihli yayınında “Türklerin (Kardak İle İlgili) Asılsız İddiaları” manşeti Türkiye’nin egemenlik hakkı iddiasını yalanlamak üzerinedir. Yine aynı gazetesinin ertesi gün manşeti “Korkusuz Yunanlar” şeklinde Türkiye’ye karşı herhangi bir savaş olasılığından korkulmadığı anlatılmıştır. Ta Nea Gazetesinin 30.08.1997 tarihli yayını “Çözüm Kabul Etmeyen Türkler” şeklindedir. 19.06.1998 tarihli manşet “Türklerin Ege ve Kıbrıs’taki Savaş Kışkırtmaları” Türkiye’nin haksız tahrikle iki ülkeyi savaşa sürüklemek isteyen taraf olduğu belirtilmiştir. 1999 depremi sonrasında gerginliğin azalması her iki ülkenin basınında gözlemlenmiştir. Ta Nea Gazetesi 09.10.2000 tarihli yayınında “Dikenleri Dışarıda Bıraktılar”, 08.12.2000 tarihli yayınında “Simitis ve Ecevit Arasında Sular Duruluyor” ve 10.08.2001 tarihli yayınında “Tabular yıkılıyor” manşetleri Türkiye ve Yunanistan arasında değişen ilişkileri ortaya koymaktadır.

Kardak Krizi yaşanan diğer krizler gibi belirli dönemi kapsamıştır. Uluslararası hukuka uygun olarak bölge üzerinde egemenlik hakkının kime ait olacağına dair açık bir anlaşma bulunmaması krizin derinleşmesine ve büyütmesine zemin hazırlamıştır. Aynı şekilde Schmitt’in deyimiyle krizin varlığı egemenin kendini göstermesi için imkân yaratmıştır. Düşmanın varlığı bu anlamda ada üzerinde egemenin varlığını da onaylatacak bir sebeptir. Schmitt’in egemenlik teorisiyle ilişkili olarak düşman özellikle kriz anında tekrar tekrar kendini ontolojik olarak ortaya çıkarmaktadır. Çünkü egemenin kendi otoritesini meşrulaştırmak adına düşmana dosttan daha fazla ihtiyacı vardır.

Dolayısıyla uyuşmazlıkların resmi boyuta ulaşması Kardak krizi olarak literatürde yerini almaktadır. Nihayetinde Amerika Birleşik Devletleri’nin araya girmesiyle kriz fiili çatışmaya girmeden yumuşamıştır. Ada askerlerden arındırılmış olsa da her iki ülkenin de egemenlik hakkı iddiası devam etmiştir. Adaların Yunanistan egemenliğine geçmesi durumunda Ege Denizi üzerinde %32’lik bir egemenlik alanı Yunanistan’a

dahil olacaktır. Hem bu sebeple hem de Kardak kayalıklarının Türkiye sınırına yakınlığı sebebiyle karasular sınırının tekrar sorun haline gelme olasılığı Kardak kayalıkları konuya ilişkin önemini taşımaya devam etmektedir.

Kardak kayalıkları vasıtasıyla yaşanan gerginlikler neticesinde 1996-1999 arası dönemde Türkiye-Yunanistan arasında durağan ilişkiler yaşanmıştır. Tarih boyunca her iki ülkenin de yaşadıkları ilişkilerde birbirlerine karşı dostça tavırları çok azdır. Bu olumsuzluk Kardak Krizi döneminde halk nezdinde de olumsuz etki yaratmıştır. Basının bu etkiye büyük oranda katkısı bulunmuştur. 1999 yılına kadar devam eden olumsuz ilişkilerin bu tarihte yaşanan depremde sonra daha yumuşak bir tavra büründüğü görülmüştür. Yaşanan deprem iki ülkeyi de dostça bir tavra yönlendirmiştir. Bu tavır değişikliğinin yalnızca depremde kaynaklandığı söylenemez. Bu değişimde Yunanistan'ın almış olduğu yumuşak ilişkiler kararı da oldukça etkilidir (Güzel, 2007; 90).

Kardak Krizi Schmitt'in krizi nasıl tanımladığıyla olarak önemlidir. Schmitt egemenlik konusuyla alakalı olarak krizi siyasi bir toplumun ilgili normal işleyişini bozan istisnai durumları temsil eden durum olarak tanımlamaktadır. Schmitt'e göre kriz anında egemen istisna durumunu yönetir. Bu kriz anını yönetmek için egemen normal hukukun dışına çıkmaktadır. Çünkü egemen karar vermeyi ve otoriteyi temsil etmektedir. Egemenin karar verme yetkisinin en üst düzeyi kriz anıdır. Bu durum Schmitt'e göre kriz, egemenin belirli bir durumu yönetmek için olağanüstü yetkilerini kullanmak için bir fırsattır. Normal hukuki düzende geçerli olan düzen ve prosedürler kriz anında yani olağanüstü durumda göz ardı edilebilir, değiştirilebilir ve hatta ihlal edilebilir.

Schmitte göre kriz durumu egemenin varlığını sorgular ve yeniden tanımlar. Bu sebeple Schmitt'in krizi tanımlaması siyasal ilişkilerde güce dair bir dönüm noktasıdır. Egemen kriz anında olağanüstü yetkilerini kullanarak hukuki ve siyasi düzeni yeniden yorumlamaktadır. Bu durum daha önceki hukuki düzeni değiştirmektedir. Diğer devletler nezdinde düşünüldüğünde iç siyasal durumlar kadar dış politik krizler için de bu durum geçerlidir. Devletler arasında yaşanan krizlerin sonucu bir anlamda egemen gücün otoritesini ortaya koymaktadır. Çünkü krizde karar veren krizi çözmede yetersiz kalmış hukuki sistemi ve dış politik ilişkileri de değiştirmektedir. Krizde karar veren egemen otoritesini yeniden inşa etmiştir.

Carl Schmitt genel olarak egemenlik, düşman tayini ve kriz anları kavramlarıyla istisnai durumun önemini vurgulamıştır. Ancak Schmitt'in teorileri soyut ve kapsamlı bir teorilerdir. Schmitt'in görüşlerinin sıklıkla eleştiri alması durumu göz önünde bulundurulmalıdır. Aynı şekilde teorisinin spesifik bir olaya uygulanması da tartışmalıdır. Kardak Krizi Türkiye ve Yunanistan arasında yaşanan toprak temelli bir egemenlik krizidir. Kardak krizinde özellikle egemenlik, toprak ve sınır konuları hakkında uyuşmazlık yaşanmıştır. Schmitt'in egemenlik ve kriz teorisi Kardak Krizi'nin analizinde kavramsal olarak önemli araçlar sunabilmektedir. Ancak tam anlamıyla açıklama kabiliyeti ve uygulanabilirliğini tartışmalıdır.

Kardak Krizi'nde yaşanan gerginliklerde birden fazla faktör bulunmaktadır. Egemenlik tartışması, dış politik ve diplomatik çabalar ve uluslararası hukuk gibi faktörler krizin çeşitli aşamalarında yoruma açık olduğunu göstermektedir. Bu kadar karmaşık faktörün etki etmesi Kardak Krizini salt Schmitt teorisiyle açıklamayı güçleştirir. Aynı zamanda krizin çözüme kavuşmasında uluslararası müdahaleler, diplomatik süreçler ve liderler de etki etmiştir. Dolayısıyla Kardak Krizi'ni tam anlamıyla Schmittyen bir analizle yorumlamak zordur. Çünkü analiz yaparken tüm faktörleri değerlendirmek gerekmektedir. Çok faktörlü olaylara yalnızca tek bir teorik açıdan değerlendirmek yapmak etik değildir. Ancak Kardak Krizi için Schmitt'in teorilerinin genel ve kavramsal çerçeveyi sağladığı görülmektedir.

3.7. TÜRKİYE VE YUNANİSTAN ARASINDA YAŞANAN KRİZ ANLARI

Modern devletin oluşmasında uluslararası hukukun temel dayanağı yine egemen devletin sınırlarıdır. ,bu yeni devlet ve onun dayanağı sınır kavramı, Orta Çağ'ın kutsal imparatorluğunu ve imparatorluk hanedanını ortadan kaldırdı. Bunun anlamı papanın *potestas spiritualis*'inin de ortadan kalkmasıdır (Schmitt, 2006: 129). Diğer devletlerle anlaşmazlıklar, oluşan seküler bu devletler düzeninde belirlenmiştir. Yeni dünya düzeni devletlerin sınır düzenlerine bağlandı (Schmitt, 2006: 127). Sınırın yeni devletler düzeninde temel alınması, yeni uluslararası hukukun da buna dayanması beraberinde toprak egemenliğine dayalı savaşların oluşmasına yol açtı. Daha önceden Avrupa Ortaçağ'ında hanedan ve veraset savaşları söz konusuydu. Şimdi devleti ile birleşmiş halkların birbirleriyle savaşları önem kazandı. Esasta Schmitt'in ulus devletlerin oluşmasına dair çizdiği resim ile onun siyasalı belirleyen düşman ve dost tabiri uyuşmaktadır.

Devletler yeni seküler nitelikleriyle temelde sınırlara dayalı bir dünya düzeni var ettiler. Bu Ortaçağ'ın Müslüman ve Hristiyan halklarının yaşadığı düzenden oldukça farklıydı. Burada artık önemli olan dinsel olan değildir, birlik olarak ifade edilen siyasal yapıya dönük tehdittir. Schmitt'in başka bir yerde bahsettiği gibi Ortaçağ teolojisinde en önemli birlik türü siyasal birliktir. Aziz Augustinus ve T. Aquinas'a göre siyasal birlik barışı ve istikrarı ifade etmektedir. Schmitt, siyasal birliğe yönelik tehdidi düşman olarak ifade etmektedir ve bu ifade onun Ortaçağ okumasıyla paraleldir. Tek farkı, düşmanı ahlaki tabirlerle ve suçlu olarak değil, ontolojik bir şekilde tanılamasıdır.

Ontolojik tehdit kavramını Türkiye-Yunanistan ilişkilerinde değerlendirmek mümkündür. Türkiye ve Yunanistan arasında yaşanan ilişkilerde çoğunlukla gerginlikler yaşanmıştır. Bu gerginlikleri yaşanan olaylara göre yoğunluk derecesi yüksek ilişkiler olarak değerlendirmek mümkündür. Bu noktada Schmittyen tanımlama referans alınmaktadır. Schmitt'in siyasal kavramında önemli bir konumda değerlendirdiği en uç yoğunluk ülkelerin kriz anları olarak değerlendirilmektedir. Türkiye ve Yunanistan örneğinde de yaşanan kriz anları ve bu kriz anlarına dair alınan kararlar önemlidir. İki ülke arasında 20. Yüzyıl aralığına yaşanan önemli krizler *Kıbrıs sorunu*, *Doğu Akdeniz'de yaşanan kıta sahanlığı sorunu* ve *Ege Denizi'nde yaşanan egemenlik haklarına dair tartışmalardır*. Kardak krizi ise Ege Denizi üzerinde yaşanan sorunlar kapsamında değerlendirilmektedir.

Kıbrıs Sorunu, Türkiye ve Yunanistan arasından yaşanmış en belirgin ve önemli krizlerden biridir. 1974 yılında yaşanan gerginlik büyük yankı uyandırmıştır. Bu krizde dost düşman ilişkisini görmek mümkündür. Kriz öncesinde halklar arasında yoğun bir çatışma yoktur. Ancak gerginliklerin kriz aşamasına yükselmesiyle iki halk arasında da yoğun bir zıtlık ve çatışma gelişmiştir. Rumlar Yunanistan'ın desteğiyle Türk halklarını yok etmeye varacak derecede yoğun eylemlere girişmiştir. Burada düşman kavramı her iki taraf içinde karşılıklı tanımlanmaktadır. Her iki taraf da birbirinin düşmanıdır ve bu tanım halk tarafından da kabul edilmiştir. Bu tanımlama ve düşmanın kim olduğuna karar verme durumu önemlidir.

Kıbrıs bir adadır ve egemenlik hakkı resmi olarak ne Türkiye ne de Yunanistan'ın üzerinde tanımlanmamıştır. Schmitt'in düşmanı tayin eden egemen iradedir görüşü açısından Kıbrıs üzerinde düşmanın tayini de bir anlamda adanın egemen gücünü ortaya koyacaktır. Devletler düşmana karar verme sayesinde kendi egemenliklerini de halk

nezdinde meşrulaştırmaktadırlar. Bu sayede devletin düşmana karar vermesi, dostunu ve düşmanını belirleyebilmesi kendi varlığını da gevene almaktadır. Kıbrıs krizinde de halkların Türk ve Yunan olmaları temelinde ada üzerinde kutuplaşmıştır. Gerginliklerin karşılıklı ontolojik tehdit boyutuna ulaşması ülkelerin birbirlerini düşman olarak tanımlamalarından sonra gelişmiştir.

Böylece Kıbrıs adası üzerinde bir düşmanın varlığı her iki ülke için de Kıbrıs üzerinde egemenlik iddiası için yeterli meşru zemini hazırlamaktadır. Askeri hareketin başlaması ve sonrasında Kıbrıs'ta bölgesel , etniksel ve dinsel ayrışmalar yaşanmıştır. Bu ayrışmalar neticesinde adanın ikiye ayrılması ve ayrılan her iki tarafın da uluslararası alanda tanınırlığı kabul edilecek şekilde Türkiye ve Yunanistan'a bağlı iki ayrı yönetimin kurulmak istenmesi Schmitzen meşruiyetin açık bir örneğidir. Kıbrıs 1960 yılında Birleşik Krallık'tan bağımsızlığını kazanmıştır. Ancak 1974 sonrası olaylar Kuzey Kıbrıs'ın Türk Cumhuriyetine bağlanması talebinin önünü açmıştır. Her ne kadar iki ülke de Kıbrıs üzerinde gerilimin en yoğun halini yaşamışlarsa da bu gerginliklerin ve en uç yoğunluğun kriz anıyla sınırlı kaldığı bilinmektedir.

Kriz anı kadar kriz dönemlerinde alınan karar da Schmitzen açıdan önemli bir noktadır. Çünkü karar egemenlikle doğrudan ilişkilidir. Kıbrıs Krizinde her iki ülke tarafından belirli kararlar alınmıştır. 1974 yılında yaşanan Kıbrıs askeri Harekâtı sonrasında Kıbrıs Türk Cumhuriyeti kurulmuştur. Alınan bu karar Kıbrıs'ta yaşayan Türk toplumunu Yunan-Rum tehlikesinden korumak adına alınmış bir karardır. Bu düşünce çerçevesinde alınana karar Schmitt'in kararı veren egemene halkın da itaati teorisi desteklenir niteliktedir. Kıbrıslı Türk toplumları da Türkiye tarafından verilen bu karara uygun davranmıştır. Yunanistan da Kıbrıs Rum kesimini desteklemiştir. Dolayısıyla Yunanistan yapılan bu harekate karşı çıkmıştır. Kıbrıs sorunu hakkında iki ülke de çok defa masaya oturmuştur ancak net ve kesin bir çözüm halen daha getirilememiştir.

Egemenlik haklarına dair tartışmalar komşu iki ülke arasında sürekli tartışmaların temelini oluşturmaktadır. Bu anlaşmazlıklar sınırların belirlenmesi hususunda Ege ve Doğu Akdeniz üzerinde sıklıkla yaşanmıştır. İki ülke arasında yaşanan tartışmalar özellikle Ege Denizinde bulunan karasuları, denizaltı kaynakları ve hava sahası üzerinde egemenlik hakları hakkında çıkan anlaşmazlıklardan kaynaklanmaktadır. İki ülke arasında Ege Denizi üzerinde yaşanan birçok kriz her iki ülkenin de kendi egemenlik

alanlarını korumak ve hatta genişletmek istemesiyle alakalıdır. Ege denizi üzerinde egemenlik çatışması genel mahiyette yine Schmitzen bir bakışla karar verme gerilimine dayanmaktadır. Türkiye bu süreçte Ege Denizi üzerindeki kara suları, doğal kaynaklar ve hava sahası üzerindeki egemenlik iddialarının arkasında durmuştur ve bu konuda adımlar atmıştır. Yunanistan ise bu adımlara karşılık Türkiye'nin egemenlik iddialarını reddetmiştir. Yunanistan Türkiye'nin hak iddia ettiği alanların kendi egemenlik alanını olduğunu savunmuştur.

Her iki ülkenin egemenlik iddiaları devletlerin kendi çıkarları adına. Çünkü egemenlik iddia edilen alanlarda ilgili bölge ya da alanın her türlü imkân ve hakları egemenin elinde olacaktır. Dolayısıyla siyasetin özündeki çıkar çatışması potansiyeli liberal düzene ve Kantçı barış dünyasına olan güveni azaltan gerçekçi taraftır. Tam bu noktada Schmitt'in savaşın potansiyel varlığının gerçekçi boyutu anlaşılmaktadır. Devletlerin çıkarları her an bir krizi tetikleyebilir. Krizlerin çözüm yoluna gidememesi durumunda olası çatışma ve zıtlıklar devletleri Schmitt'in en uç yoğunluk olarak değerlendirdiği savaş durumuna sürükleyebilir. Türkiye ve Yunanistan ilişkisinde de yaşanan gerginlikler diğer ülkeler tarafında da bir savaş potansiyeli taşıdığı şeklinde yorumlanmıştır.

Kıta sahanlığı sorunu iki ülkeyi yalnızca Ege Denizi üzerinde karşı karşıya getirmemiştir. Doğu Akdeniz bölgesinde de Türkiye ve Yunanistan kıta sahanlığı krizi yaşamıştır. Doğu Akdeniz bölgesinde son dönemde doğalgaz rezervlerinin tutturulması bölgeye olan ilgiyi arttırmıştır. Doğu Akdeniz'e kıyısı olan Türkiye ve Yunanistan tarihi ilişkilerinden de anlaşıldığı üzere bu bölge üzerinde de uzlaşmacı ve anlaşmacı bir tavır sergilememiştir. Türkiye bu kriz sürecinde egemenlik haklarını koruman için sonlandırma operasyonları yürütmüştür. Yunanistan bu operasyonların uluslararası hukuka aykırılığını öne sürerek Türkiye'nin karşısında konumlanmıştır. Öyle ki Yunanistan Avrupa Birliği'ne Türkiye için ceza yükü talep etmiştir. Bu durum iki ülke arasında gerilimin artmasına sebep olmuştur.

Türkiye ve Yunanistan arasında yaşanan Doğu Akdeniz Krizi son dönemde yaşanan gelişmelerle ilgilidir. Gaz rezervleri konusunda yaşanan gerginlikler iki ülke arasında yaşanan krizlerle benzer özellikler taşımaktadır. Türkiye kendi kıta sahanlığını korumak amacıyla deniz bölgeleri üzerindeki faaliyetlerini arttırmıştır. Yunanistan'ın Türkiye için yaptırım talebi uluslararası toplumda ve NATO'da çözüm arayışlarına

sürüklemiştir. Bu anlaşmazlığın çözölesine dair işbirliği ve hukuki yollar denenmiştir. Dolayısıyla gerilimli tarihi ile çerçevenilmiş Türkiye Yunanistan ilişkilerinde Schmittyen açıdan krizlerin sürekli olarak kendini yenilediği görölmektedir. Düşman kriz anlarında yeniden ve yeniden ontolojik niteliğini ortaya koymaktadır. Özellikle meşruiyet konusunda devletlerin dosttan daha çok düşmana ihtiyacı vardır.

SONUÇ

Egemenlik teorileri hem siyasal bilimler hem uluslararası ilişkiler alanında önemli bir konudur. Egemenlik ve düşman teorisi Carl Schmitt'i özgün teorileriyle ön plana çıkarmıştır. Schmitt'in görüşleri yine siyasal bilimler ve uluslararası ilişkiler alanında yorumlamaya değerdir. Uluslararası alanda devletlerin birbirlerini neden düşman ilan ettikleri bu çalışmanın ilgi konusudur. Düşman kavramı özü itibariyle teolojik bir kapsama sahiptir. Siyasal düşman kavramı de bu kapsamdan türemiştir. Devlet olamamış toplumların çoğunda din temelli savaşlar yapılmıştır. Bu dönemlerde düşmanın içeriği de dini bir anlam taşımaktadır. Devletler için dini düşmanın siyasal düşmana evrilmesinde milliyetçilik kimliğinin etkisi vardır. Özellikle düşman üzerinden kimlik okumaları milliyetçilik üzerinden yapılmaktadır. Düşmanın varlığına Schmitt'in de deyimi üzerine mili birliğin sağlanması adına bir dosttan daha fazla ihtiyaç duyulur.

Nasyonal Sosyalist Parti içerisinde bir dönem yer alan Schmitt' egemenlik ve dost düşman kavramlarına dair düşünceleri diktatör sistemlere ya da insan hakları ihlallerine yasal meşruluk kazandırdığı şeklinde eleştirilmiştir. Daha pek çok konuda eleştirilen yazarın kitaplarının okutulması dahi yasaklanmıştır. Ancak Schmitt'in düşünceleri özgün devlet tasavvuru olarak da değerlendirilmektedir. Schmitt'in düşüncelerini Nasyonal Parti ile gerçekleştirmeyi umut ettiği ancak Nazi Almanya'sının totaliter bir hal aldığı ve bu durumu Schmitt'in başarısızlığı olarak değerlendirilmektedir. Schmitt'in egemenliği düşman kavramıyla ve düşmana karar vermeyle ilişkilendirmektedir. Karar verme egemenin varlığını tasdiklemektedir. Karar verme durumu hem hukukidir hem hukuku aşkındır. Normal hukuki düzene karar vermek her hukuk devletinde devlet otoritesini açıkça ortaya koyar. Bu durum her devlet için iç siyasal düzenlerine göre değişebilmektedir. Ancak Schmitt asli egemen gücün olağanüstü durumlarda karar veren olduğunu vurgular. Çünkü hukuki düzen ancak hukuk düzeninin uygulanabileceği normal durumlarda mümkündür.

Herhangi bir olağanüstü durumda hukuk uygulama alanını yitirebilmektedir, haklar askıya alınabilmektedir ve hukuk yetersiz kalabilmektedir. Böyle durumlarda bir devletin akıbetini belirleyecek olan egemenin kudretidir. Bu siyasalın doğasıdır. Siyasal ancak egemenin dostunu belirleyebilme gücüyle milli bir birliği sağlayabilmektedir. Schmitt'e göre devlet ve siyaset ayrıdır. Siyasetin varlığı devlet oluşumlarından çok daha öncedir. Siyasi partiler, sivil toplum kuruluşları ya da diğer siyasal örgütlerin

siyasallığı vardır ancak Schmitt devletin siyasallığını bu gibi kurumlardan ayrı tutmaktadır. Çünkü devletin siyasal birliği düşman tayiniyle sağlanır. Ortak bir düşman, Hobbescu bireysel çatışmayı engelleyen , toplumsal birleşmeyi sağlayacak önemli bir unsurdur.

Devlet içinde iç çatışma ve parçalanmanın önlenmesi ve iç istikrarın sürdürülebilmesi adına homojen bir toplum tasavvurunu savunan Schmitt, devletlerin toplumlarını bir arada tutmak için bu bilince haiz olunmasının gerekliliğini ortaya koymaya çalışmıştır. Dolayısıyla düşman kavramı devletler için bir gerekliliktir. Çünkü bir devletin düşmanının olması, o devletin toplumunu bir arada tutmaya yarayacaktır. Devlet, oluşan düşman karşısında bir arada durabilecektir. Bu nedenle de savaşın olasılığı hep gereklidir, aynı zamanda Schmitt açısından bu, gerçekçiliği savunmadır.

Schmitt siyasal tanımlarken liberal öğretilere karşı durmaktadır. Liberal dünya düzeni Schmitt için gerçekçi değildir. Devletler kendi çıkarlarını ve milli bütünlüklerini düşünmek zorundadır. Liberal görüşe göre hak ve özgürlükler, mülkiyet kavramları kadar uzlaşa da önemlidir. Uluslararası alanda devletler uzlaşıyla hareket etmelidir. Devletler birbirlerini düşman olarak görmezler, birlikte kazanabilecekleri rakipleri olarak görürler. Liberal anlayışta düşman olmadığı için savaşta yoktur. Dünya barış içinde yaşayabilmektedir. Ancak Schmitt liberal anlayışın siyasal kavramının içini boşalttığını düşünür. Schmitt'e göre liberal düzen düşman algısını da değiştirmektedir. Liberalizmde düşman en fazla ekonomik rakibe dönüşür. Ancak Schmitt düşmanı ekonomik, etik ya da estetik olarak tanımlamaz. Düşman devletin halklarına ontolojik bir tehdit içerendir. Düşmana halkın karar vermesi de aynı şekilde etik olmayacaktır. Aynı zamanda savaş olasılığının gerçekliği her daim barış ortamı olmasını mümkün kılmaz.

Depolitizasyon Schmitt'in liberalizm eleştirisi için kullandığı bir kavramdır. Liberalizm siyasal kavramların anlamını değiştirerek onları apolitik kılmaktadır. Tıpkı düşman kavramını değiştirdiği gibi. Depolitizasyon kavramların ve tanımların siyasal içeriğini azaltır ve temel politik doğayı gizler. Liderlik için sonu gelmez uzlaşa ve müzakere liderliğin güçlü ve kararlı olmasını zedeler. Yönetimin etkili olması için güçlü bir liderlik gereklidir. Etkili lider egemen liderdir. Düşmanına ve dostuna karar veren lider savaşın gerçek amacının da politik olduğunu farkındadır. Halklar da egemenin düşman karşısında siyasal örgütlenmeyi kabul eder. Bu durum hayatta kalmak adına

önemlidir aynı zamanda egemenin varlığını meşru kılar. Egemenin düşmanı tayin etmesi ve düşmanın ontolojik varlığı egemeni de güvene almaktadır.

Dost düşman ilişkisi Schmitt için kriz anı ile ilişkilidir. Düşmanın etik bir misyonu olmadığı için kriz anından sonra düşman ile ilişkiler normalleşebilir. Bu durum Clausewitz'in gerçek savaş tanımına uygundur. Düşmanın misyonu irade kabulü ile sınırlıdır. Siyasal içerik bunu gerektirir. Aksi durum hasımlığı oluşturur. Hasımlık gerçek savaş, mutlak savaşa sürüklenme potansiyeline sahiptir. Schmitt'in yorumu gerçek savaş şartlarında egemenliğe karar verme üzerinedir. Egemenliğin karar verme yetkisiyle anlaşılması önemli bir noktadır. Özellikle sistemli bir şekilde nomosu ihlal edebime kudreti aşkın ve kararlı egemenliğin açık göstergesidir.

Kriz anları Schmitt için önemlidir çünkü kriz düşmanla yaşanan savaştan önceki en uç yoğunluğu ifade eder. Krizin savaşa dönüp dönmemesi belirsizdir ancak bu durum halkın düşman karşısında birleşmeyi gerekli kılması gerçeğini değiştirmez. Türkiye ve Yunanistan ilişkileri kriz ve siyasal değerlendirmesini Schmittyen bir açıdan yorumlamak için açık bir örnektir. Her iki ülke de belirli dönemlerde gerginlikler yaşamıştır. Bu durumun temelinde siyasal düşman atfetme durumu bulunmaktadır. Yunanistan'ın Osmanlı İmparatorluğundan ayrılışından 20.yüzyılın sonlarına kadar Türkiye'yi kendi varoluşunda öteki olarak nitelendirmiştir. Türkiye ötekisi Yunanistan'ın bağımsızlığını “*Türk zulmünden/düşmanlığından* kazanmasıyla” mümkün olmuştur. Türkiye'nin özellikle Kurtuluş Savaşı döneminde komşu ülkesi tarafından işgale uğraması Yunanistan'ı açık düşman olarak tayin etmek için yeterlidir.

Her iki ülke için düşman tayininin halk nezdinde meşru kabul edilmesi için yeterli sebep bulunmaktadır. Yunanistan Osmanlı'dan ayrılışından sonraki sürece dek; Türkiye özellikle Kurtuluş Savaşı döneminde oluşturduğu Yunan ontolojik tehdidi üzerinden düşman olarak nitelendirilmiştir. Bu tayin imgeler yoluyla halk nezdinde de karşılık bulmuştur. Nitekim Kıbrıs meselesinde olduğu gibi Kardak Krizinde de her iki ülke savaş eşiğine gelmiştir. Nihayetinde uluslararası alanda diğer ülkelerin bu durumdan rahatsızlık duyulması üzerine ABD gibi ülkelerin Türkiye ve Yunanistan ikin uzlaşmaya yönlendirmeleri olmuştur.

Türkiye ve Yunanistan arasında yaşanan olaylar değerlendirildiğinde sürekli bir gerilim ortamı görmek mümkündür. Ancak bu gerginlikler siyasalın anlamını yitirecek aşırılıklara dayanmamıştır. Dolayısıyla iki ülke arasında gerginlikler kadar dostane

yakın ilişkiler de yaşanmıştır. Bu açıdan değerlendirildiğinde özellikle iki ülkeyi sıcak çatışma eşiğine getiren 1996 Kardak Krizi Schmittyen bir bakış açısıyla değerlendirilmeye müsaittir. Kardak Krizinde Ege Denizi üzerinde egemenlik gerginliği her iki ülkenin de kriz durumunda ortaya çıkan ve olağan nomosun ihlalini içeren egemenliğe karar verme kıstasındadır.

Kardak meselesi adından da anlaşıldığı üzere bir kriz durumudur. Schmitt'in tanımladığı gibi bu kriz anında da en uç yoğunluk derecesi yaşanmıştır. Bu yoğunluk Kardak Krizi için iki ülkenin savaşın eşiğine gelmesidir. Her iki taraf için de belirli bir düşman vardır. Bu düşmanın imgesel arka planı tarihsel olarak çok daha önceden hazırdır. Krizde amaç deniz üzerinde politik egemenlik hakkına karar vermektir. Böylece düşmanlık, politik amaca araç olmaktadır. Politik amaç karşı düşmanı var gücü ile yok etmek değildir. Amaç egemenlik hakkına karar verme yetkisini kazanmaktır. Kardak Krizi sonrasında iki ülkenin de zamanla daha olumlu tavırlar sergilemeleri Schmitt'in düşmanı kriz anıyla sınırladığına dair teorisi için gösterilecek açık bir örnektir.

KAYNAKÇA

- Althusser, L. (2016), *İdeoloji ve Devleti İdeolojik Aygıtları*, İstanbul, İthaki Yayınları.
- Anidjar, G. (2012), *Düşmanın Tarihi Yahudi, Arap*, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Arı, T. (1995), Ege Sorunu ve Türk-Yunan İlişkileri: Son Gelişmeler Işığında Kara Suları ve Hava Sahası Sorunları, *Dergipark*, Cilt:50, Sayı:1.
- Aristoteles, (2005), *Politika*, İstanbul, Remzi Kitapevi.
- Atatürk, M. K. (2017), *Nutuk*, İstanbul, İlgi kültür Sanat Yayıncılık.
- Baldini, E. (2018), Machiavelli, Machiavelizm ve Siyasi Modernite Sorunu, Machiavelli, Machiavelizm ve Modernite: Akal, C. B. (drl.). Dost Kitabevi, Ankara, 11-25.
- Başeren, S. H. (2006), *Ege Sorunları*, Ankara, TÜDAV Yayınları.
- Başkaya, F. (2006), *Paradigmanın İflası*, Ankara, Maki Basım Yayın.
- Bildirici, F. (1998), *Maskeli Leydi*, Ankara, Ümit Yayıncılık.
- Bora, T. (2017), *Cereyanlar Türkiye’de Siyasi İdeolojiler*, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Clausewitz, C. V. (2015), *Savaş Üzerine*, Çev: Selma Qoçaq, Eriş Yayınları.
- Çağ, G. Ve Ural, S. (2014), Türk Yunan İlişkilerinin değişmeyenleri: Yunan Algısında Türk İmgisine Tarihsel Bir Yaklaşım, *Journal Of History Studies*, Cilt 6, Sayı 2, 45-52.
- Çelik, E. F. (1982), *Milletlerarası Hukuk*, İstanbul, Filiz Kitapevi, Cilt 2.
- Çelik, S. (2018), Multidisciplinary Approach to Cyberspace and Cybersecurity, *Academic Riviev of Humanities and Social Sciences*, Vol 1, No 2,110-119.
- Çelikkol, A. O. Ve Karabel, S. (2017), Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Denizden Kaynaklanan Uluslararası Sorunlar, *Bilge Strateji*, Cilt 9, 13-31.
- Demiröz, D. (2017), Yunan İlkokul Edebiyat Kitaplarında Türk İmajı, İstanbul, *İstanbul Üniversitesi Litera: Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, Cilt 27, Sayı 2, 65-89.
- Değerli, E. (2006), Atatürk Dönemi Türk-Yunan İlişkileri, Dumlupınar, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 15.
- Doerhring, K. (2002), *Genel Devlet Kuramı (Genel Kamu Hukuku)*, İstanbul, İnkılap Kitapevi.

- Doğan, M. (2015), *Mehmet Akif, 100 Yıl Sonra Berlin’de Bilgi Şöleni*, Ankara, Türkiye Yazarlar Birliği Vakfı Mehmet Akif Ersoy Araştırmaları Merkezi Yayınları, Sayı 10.
- Donoso Cartes, J. (1879), *Essats On Ctholicism, Liberalism And Socialism*, Carnell University Library, Dublin.
- Dönmez, E. (2016), Ziya Gökalp’ın Şiirlerinde “Öteki” Örneği Olarak “Yunan”, *Sakarya Üniversitesi Uluslararası Savaş ve Edebiyat Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Cilt 1, 519- 533.
- Eco, U. (2011), *Inventing The Enemy and Other Occasional Writings*, New York, Houghton Mifflin Harcourt.
- Emin Ali. (1927), *Türk Çocuklarına Tarih Dersleri*, İstanbul, Suhulet Kütüphanesi.
- Fournaraki, E. (1987), *Ekpedefsi ke Agogi ton Koritsion (1930-1910 Kızların Etiği ve Ahlak Dersi)*, Atina, İstoriko Arhio Elinikis Neoleas.
- Girard, R. (2005), *Günah Keçisi*, Çev: Işık Ergüden, İstanbul, Kanat Kitap.
- Gökalp, Z. (1976), *Kızılma*, Ankara, Kültür Bakanlığı Ziya Gökalp Yayınları.
- Gökberk, M. (2012), Hegel’in Devlet Felsefesi, *Felsefe Arkivi*, Cilt 1, 99-129.
- Günaltay, Ş. (2000), *Maziden Atiye/Geçmişten Geleceğe*, İstanbul, Marifet Yayınları.
- Günsoy, E. (2022), *Türk Ulusal Basınında Kardak Krizi*, (Yüksek Lisans Tezi), Karaman, Karaman Mehmet Bey Üniversitesi, SBE.
- Günsoy, K. F. (2012), Politik Olanın Nötralizasyonu ve Devrimci Politika: Carl Schmitt’in Marx Okuması, Kaygı, *Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, Sayı 19, 139-158.
- Günsoy, F. (2017), Hristiyan Epimetheus: Bir Carl Schmitt Biyografisi, *Felsefe Arkivi*, Sayı 46, 41-70.
- Güzel, M. (2007), *Kardak Krizi Sorunu Kapsamında Türk-Yunan İlişkileri*, (Yüksek Lisans Tezi), İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Güzel, H. C. ve ÇİÇEK, Kemal. ve KOCA, Salim. (2002a), *Türkler*, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt 15.
- Güzel, H. C. ve ÇİÇEK, Kemal. ve KOCA, Salim. (2002b), *Türkler*, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt 16.
- Hale, W. (2003), *Türk Dış Politikası*, (çev.), Petek Demir, İstanbul, Mozaik Yayıncılık.

- Heywood, A. (2011), *Global Politics*, England, Palgrave Macmillan.
- Hooker, W. (1999), *Carl Schmitt's International Thought Order and Orientation*, New York, Cambridge University Press.
- Hobbes, T. (2007), *Leviathan*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- Kalkır, N. (2018), Konfüçyüs'ün Yönetim Anlayışı Üzerine Bir Analiz, *Curr Res Soc Sci*, Vol 4, No 3, 97-107.
- Kalyvas, A. (2008), *Democracy and the Politics of the Extraordinary. Max Weber, Carl Schmitt and Hannah Arendt*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Karaaslan, E. (2018), Schmitt'in Hayaleti ve Parlamenterizmin Krizi, *Liberal Düşünce Dergisi*, 23, Sayı 91-92, 179-200.
- Karakul, S. (2015), Yeni Kuvvetler Ayrılığı Teorisi Ve Türkiye'de Uygulanabilirliği, *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 2, Sayı 2, 63-112.
- Kardeş, M. E. (2015), *Schmitt'le Birlikte Schmitt'e Karşı: Politik Felsefe Açısından Karl Schmitt ve Düşüncesi*, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Karğın, Ş. (2010), *Ege Adaları'nın Hukuksal Statüsü Ege Sorunları*, (Yüksek Lisan Tezi), İstanbul, İstanbul Üniversitesi SBE.
- Kaşıkcı, H. (2019), *İki Çatışma Bir İroni: Sınıf Çatışmasından Kimlik Çatışmasına Karl'dan (Marx) Carl'a (Schmitt) İronik Bir Yöneliş*, (Yüksek Lisans Tezi), Mersin, Mersin Üniversitesi SBE.
- Kervegan, J. F. (1999), *Challenge of Carl Schmitt*, London/New York, Carl Schmitt And "World Unity" Ed. Chantal Mouffe Verso, 54-74.
- Keser, U. (2011), 21 Aralık 1963 Kanlı Noel, Kumsal Faciası ve Bugüne Yansımaları, *ÇTTAD*, Cilt 23, 93-121.
- Keskintaş, O. (2019), Serbest Piyasa Politikasının 19. Yüzyıl İngiliz Emperyalizmine Katkısı, *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 7, Sayı 3, 233-246.
- Kırlıdökme, U. (2016), Yunanistan'ın Türkiye Algısı Çerçevesinde Oluşan Balkan Politikası, *Avrasya Etüdleri*, Cilt 50, Sayı 2, 49-72.
- Kömürcüoğlu, M. (2006), Yunan Milli Kimliği ve Osmanlı Geçmişi, *İLEM Yıllık*, Sayı 1, 63-74.
- La Gorce. (1986), *Çağlar Boyu Yunanlılar*, İstanbul, Belge Yayınları
- Loughlin, M. (2012), *Foundations of Public Law*, Oxford: Oxford University Press.

- Marx, K. ve Engels, F. (2003), *Komünist Partisi Manifestosu*, İstanbul, Sosyal Yayınlar.
- Machiavelli, N. (2021), *Prens*, İstanbul, Elhamra Yayınları.
- MEB. (2002), *Örnekleriyle Türkçe Sözlük 1*, Ankara, Milli Eğitim Basımevi.
- Milas, H. İ. (1988), Türk ve Yunan İlkokul Kitapları Öteki Konusunda Ne Diyor? Atina, *Eleftheretopia Gazetesi*, Cilt 24, Sayı 2.
- Milas H. İ. (1995), *Türk Yunan İlişkilerine Bir Önsöz*, İstanbul Kavram Yayınları..
- Milas, H. İ. (2008), Milli Türk Kimliği ve Öteki, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce C.4 Milliyetçilik* (Ss: 193-201), İstanbul, İletişim Yayınları.
- Mouffe, C. (2010), *Siyasal Üzerine*, Çev: M. Ratip, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Mouffe, C. (2015a), *Dünyayı Politik Düşünmek*, İstanbul, İletişim Yayıncılık.
- Mouffe, C. (2015b), *Demokratik Paradoks*, (çev.), A. C. Aşkın, Ankara, Epos Yayınları.
- Nişanyan, S. (2018), *Nişanyan Sözlük: Çağdaş Türkçenin Etimolojisi*, İstanbul, Liber Plus Yayınları.
- Oran, B. (1986), *Türk Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu*, Ankara, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları.
- Oran, B. (2002), *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Özdemir, H. (2002), 11 Eylül: Post-Modern Savaşın Miladı Ya Da Dış Politika Mücadelelerinin Görünmeyen Boyutu, *Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F.*, Cilt 7, Sayı 1, 153-173.
- Özman, A. (1984), *Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi*, İstanbul, Deniz Ticaret Odası Yayınları.
- Öztürk, İ. S. (2007), *Türklüğün İdam Fermanı Sevr Anlaşması*, Ankara, Fark Yayınları.
- Platon. (2010), *Devlet*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Reşad, A. (1928), *İlk Mekteplere Tarih Dersleri*, İstanbul, Türk Neşriyat Yurdu.
- Rousseau, J. J. (2010), *Tolum Sözleşmesi*, (çev.), V. Günyol, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sander, O. (2020), *Siyasi Tarih 1918-1994*, Ankara, İmge Yayınları.
- Schmitt, C. (1996), *Roman Catholicism And Political Form*, London, Greenwood Press.
- Schmitt, C. (1999), *Challenge Of Carl Schmitt*, London/New York, Etic Of State And Pluralistic State Ed. Chantal Mouffe Verso, 195-208.
- Schmitt, C. (2005), *Siyasal Kavramı*, (çev.), Ece Göztepe, İstanbul, Metis Yayınları.

- Schmitt, C. (2006), *The Nomos Of The Earth*, Translate: G. L. Ulmen, America, Telos Press.
- Schmitt, C. (2014), *Parlamentar Demokrasinin Krizi*, (çev.), A. E. Zeybekoğlu, Ankara, Dost Kitapevi Yayınları.
- Schmitt, C. (2017), *Partizan Teorisi*, İstanbul, Nika Yayınevi.
- Schmitt, C. (2018), *Kara ve Deniz Bir Dünya Tarihi İncelemesi*, İstanbul, Vakıfbank Kültür Yayınları.
- Schmitt, C. (2020), *Siyasal İlahiyat: Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm*, (çev.), A. E. Zeybekoğlu, Ankara, Dost Kitapevi Yayınları.
- Serdar, B. (2020), *Denize Bakma Denizden Bak Kardak*, İstanbul, Kırmızı Kedi Yayınları.
- Şerif, İ. (1926), *Cumhuriyet Çocuklarına Tarih Dersleri*, İstanbul, Kanaat Kütüphanesi.
- Taşkın, Y. (2014), *Siyaset*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Tezer, A. (2008), *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Devlet Olarak Kıbrıs Sorununun Çözümüne Etkisi*, (Yüksek Lisan Tezi), İstanbul, Kadir Has Üniversitesi SBE.
- Tosun, R. (1998), *Türk-Rum Nüfus Mübadelesi ve Kayseri'deki Rumlar*, Niğde, Tolunay Yayınları.
- Türk Kahramanoğulları, D. (2012), *Çağdaş Siyasal Teorilerde Etik ve Siyaset İlişkisi: Levinas, Schmitt, Badiou*, (Doktora Tezi), Ankara, Ankara Üniversitesi SBE.
- Uslu, C. (2020), Popülist Egemenlik Anlayışının Teorik Kökenleri: Rousseau ve Schmitt, *DUHFD*, Cilt 25, Sayı 47.
- Uslu, N. (2006), *Türk Dış Politikası Yol Ayrımında: Soğuk Savaş Sonrasında Yeni Sorunlar, Yeni İmkânlar ve Yeni Arayışlar*, Ankara, Anka Yayınları.
- Vamık, V. (1999), *Kanbağı Etnik Gurudan Etnik Teröre*, İstanbul, Bağlam Yayınları.
- Vatansever, M. (2012), Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 12, 1487-1530.
- Vergin, N. (2008), *Siyasetin Sosyolojisi: Kavramlar, Tanımlar, Yaklaşımlar*, İstanbul, Doğan Kitap.
- Vinx, Lars, (2019). *Carl Schmitt*, The Encyclopedia Of Philosophy, Edward N. Zalta (ed.), California, Metaphysics Research Lab. Stanford University.
- Yetik, Z. (2012), *Şeytan: İlk ve En Büyük Düşman*, İstanbul, Pınar Yayınları.

Yılmaz, M. E (2008), Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türk-Yunan İlişkileri ve Ege Sorunu, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 5, Sayı 2.

Yılmaz, S. (2017), “İstisna Hali” Üzerinden Bir Egemenlik Kavramı Tartışması: Schmitt ve Agamben’in Teorileri Hakkında Bir Çalışma, *TBB Dergisi*, 384-410.

